

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Karel HORÁK

**NÁZOR TOMÁŠE GARRIGUE MASARYKA
NA FUNKCI NÁBOŽENSTVÍ
V OBČANSKÉ SPOLEČNOSTI**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Dr. Bogdan Pelc
PRAHA 2006

Děkuji vedoucímu své diplomové práce P. Dr. Bogdanu Pelcovi za účinnou pomoc i za čas, který mi věnoval při zpracování zvoleného tématu diplomové práce. Nemenší dík patří rovněž paní Mgr. Taťáně Martonové, ředitelce muzea Tomáše Garrigue Masaryka v Hodoníně, za zapůjčení sborníků, jež byly publikovány u příležitosti konání odborných seminářů na různá témata z života a díla profesora prvního prezidenta Československé republiky Tomáše G. Masaryka. Mé poděkování směřuje rovněž k paní Aleně Veverkové, jež mi pomohla s překladem anotace diplomové práce do anglického jazyka.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a v seznamu pramenů a literatury uvedl veškeré informační zdroje, které jsem použil.

V Praze dne 5. dubna 2006

.....

1. ÚVOD

Nejprve kovářský učeň, žák gymnázia v Brně, vysokoškolský student univerzity ve Vídni, soukromý docent a profesor filosofie, později zdatný diplomat a politik, náboženský myslitel a sociolog, znalec českých dějin a první prezident Československé republiky: takto zhuštěně a velmi stručně můžeme charakterizovat Tomáše Garrigue Masaryka – osobnost, která svým životním příběhem, svými činy a jednáním představovala jednu z nejvýznamnějších postav nejen českých a evropských ale též i světových dějinných struktur.

Poznávat náležitě Masaryka jako osobnost, hodnotit celý jeho život a dílo, jež po sobě zanechal, předpokládá brát v úvahu všechny podstatné události, které se odehrály v čase a prostředí, v němž Masaryk žil a pracoval. Pozornější vhled do Masarykovy cesty životem, jenž je líčen v druhé kapitole této práce, vypovídá o tom, že šlo o cestu dramatickou, plnou nejrůznějších střetů a bojů, které zanechaly výraznou stopu v celospolečenském uspořádání tehdejší občanské společnosti.

Masarykovým náboženským názorům a jeho přístupu k církvím je věnována třetí, resp. čtvrtá kapitola diplomové práce. Masaryk si totiž v českém prostředí vytvořil mnoho odpůrců, zejm. svými názory na katolickou církev. Rovněž dnešní sekularizovaná občanská společnost, vnímá poněkud rozpačitě Masarykovo řešení náboženského problému a jistě bychom našli i mnoho těch, kteří Masarykův religiózní odkaz zavrhl ještě dříve, než se s ním vůbec seznámili, a to pouze jen na základě tzv. „běžného povědomí“ – tedy z toho, „co se tak běžně povídá“.

Závěrečná kapitola práce analyzuje Masarykův zájem o živé problémy tehdejší společnosti, jež se dotýkaly náboženství, zejména pak význam, který má náboženská výchova ve vzdělávacím procesu nebo upozornění

na prorůstání náboženských (církevních) struktur do aktivního politického života.

Cílem této práce je zejm. pravdivě popsat, objasnit a formulovat ty skutečnosti z Masarykova života, jež jsou v naší dnešní občanské společnosti poněkud pozapomenuty. Spolu s tím diplomová práce předkládá i některé ožehavé body z Masarykových názorů, jež se snaží reflektovat a nabídnout přijatelné řešení. To vše na podkladě odborné literatury, různých expertních studií a diskuzí, jež se o významu Masarykova života a díla vedou i na počátku 21. století.

2. MASARYKOVA OSOBNOST

2.1 MASARYKOVO DĚTSTVÍ A MLÁDÍ

Tomáš G. Masaryk se narodil 7. března roku 1850, v období, které je možno charakterizovat jako dobu velkých přeměn, jenž jsou spjaty s nárůstem obyvatelstva, s industrializací a přesunem obyvatelstva do měst. Evropský kontinent měl za sebou velké revoluční hnutí z let 1848 – 1849. Sněmovním nařízením 7. září roku 1848 bylo zrušeno v podunajské monarchii poddanství a robota, a na troskách patrimoniálních panství vzniká městská a obecní správa.¹

Dva dny po známé világošské porážce² – tj. 15. srpna 1849, po souhlasu vrchnosti byli oddáni Terezie Kropáčková a Josef Masaryk. Tomáš se narodil Masarykovým jako první ze čtyř dětí na počátku roku 1850 do společensko-politické situace, která se postupně uklidňovala. Jeho matka Terezie Maszaryková pocházela z poněmčené rodiny řezníka Josefa Kropačzka a matky Kateřiny, rozené Ruprechtové z Hustopeč. Otec Jan Maszarik byl původem ze slovenské vesnice Kopčany a byl zaměstnán nejdříve jako kočí na císařských statcích, později však jako dráb, dohlížející na císařské dvory na různých místech Moravy.³

¹⁾ Srov. M. HYNEK, *Revoluční rok 1848 ve světle událostí na hodonínském panství* – In: *Muzejní občasník Masarykova muzea*, Hodonín 1998, 34.

²⁾ Srov. heslo: "Világos [-oš]": Josef ŘÍMAN, Miroslav ŠTĚPÁNEK – In: KOLEKTIV AUTORŮ, *Malá československá encyklopedie*, VI. svazek Š – Ž, Praha 1987, 549.

³⁾ „V knihách hodonínské katolické fary máme dva církevní záznamy o sňatku a křtu v rodině Masarykově. Oba píší jeho jméno moravsky: Massařík. Ale v sousední holičské faře čteme správné znění slovenského původu otcova jako Maszarik, čehož se Tomáš teprve později důsledně držel. V Mutěnicích je narození druhé

Nejprve začal Tomáš školní docházku v Hodoníně, později navštěvoval školu v Čejkovicích a v Čejči, jeho otec byl totiž služebně často překládán. Matka, která byla zbožnou ženou, ráda chodila do kostela, byla chytrá a moudrá a znala i kus světa. Bývala kuchařkou na císařském dvoře. Chtěla, aby se její děti měli lépe, protože velmi dobře znala bídu, v níž tenkrát žil služební lid. Proto si přála, aby se dětem dostalo vzdělání a měli lepší a snadnější život. Byla to především její zásluha, že se Tomáš později dostal do školy.

Masaryk již jako „starý pán“ vzpomíná v Čapkových *Hovorech*, že jeho otec se narodil jako nevolník a nevolníkem jako kočí v panské službě také zůstal. S trpkostí nesl povýšenost panstva, hrubost úřednictva a naproti tomu bezmocnou závist, poníženost a nesvobodu nemajetného služebnictva. Malý Tomáš se styděl za nedůstojné postavení čeledi a toužil po spravedlivé odplatě pro ty, kteří ve své pohrdavé nadřazenosti házeli rozmarně chudým lidem zbytky jídel ze svých tabulí.⁴

V Čejkovicích býval malý Tomáš ministrantem kaplana Františka Satory, velmi horlivého a ohnivě kázajícího kněze, kterého si oblíbil. Našel si zde v nějakém starém kalendáři článek o Rusku, který popisoval situaci pravoslavné církve. Pro mladého Masaryka to bylo něco nového. Vždy si myslel, že existuje jen ta jeho, katolická víra, která má přece tolik světců, a zázraků. Do čejkovické doby spadá jeden mohutný dojem, který se vryl Tomášovi hluboko do nitra. Ve stáji na zámku se oběsil pacholek. Tomášovi to připadalo strašné, nepochopitelné, jak si někdo může vzít

syna Masarykova zapsáno pod jménem Masarzik, neboť tu vrstevníci se pamatují, že bylo dobře rozeznáváno mezi moravskými Masaříky a slovenskými Masáryky. Ani Tomáš neznal moravského "ř" a říkal po otcí důsledně tvrdší slovenské "r".... Tolik na vysvětlenou pozdějších sporů o správnost psaní jména prezidentova, čehož bylo kdysi využíváno politicky“. Jaromír DOLEŽAL, *80. let T. G. Masaryka*, Praha 1929, 76 s.

4) Srov. Karel ČAPEK, *Hovory s T. G. Masarykem*, II. vydání [I. vydání 1928], Praha 1946, 8-10.

život. Myšlenky o samovolné smrti ho pak drživaly, až v mužném věku uzrály v první hodnotný plod. Po absolvování čejkovické školy byl přijat na dvoutrídni reálku otců piaristů v Hustopečích. Dvouleté studium končil v roce 1864. Ve vzdělání měl dále pokračovat na učitelském ústavu, zde však přijímali studenty až od šestnácti let věku. Rodiče tedy rozhodli, že Tomáš půjde na učitelskou praxi. Praxi vykonával u venkovského učitele, nicméně po dvou měsících odtud odešel.⁵ Další jeho životní cesta jej zavedla jednoho podzimního měsíce roku 1863 do Vídně, kde se měl stát učněm zámečnického mistra Malého. Ruch neznámého města, poměry k novým kamarádům se mu staly brzy nesnesitelnými. Jedinou jeho radostí byla knihkupectví, kde si za výklady četl názvy knih a zapamatoval si je. Dlouho ve Vídni nevydržel: když mu jednoho dne jeden z jeho spoluučňů ukradl jedinou útěchu v nevlídné cizině, knihy s atlasem, neměl ve Vídni již stání a po šesti týdnech z Vídně utekl zpět domů k rodičům. Doma však dlouho nepobyl. Přísný otec domluvil čtrnáctiletému Tomášovi kovářskou práci u mistra Antonína Beneše. Jeden rok náročné a jistě těžké práce byl pro mladého Tomáše velmi přínosný, naučil se mít v úctě práci a také všechny, kteří těžce pracovali. Ve vzpomínkách již jako prezident dodává: „Což o to, kovářství se mi líbilo! Snad bych byl u toho kovářství zůstal, ale do toho mně přišla taková náhoda“.⁶

Uviděl ho totiž jednou v kovářském jeho bývalý profesor Ludwig, který ho učil v Hustopečích na piano, jak nese ve vědrech vodu. Zašel k jeho rodičům a přemluvil je, aby Tomáš prozatím šel k jeho otci, rektoru v Čejkovicích, jako pomocník do školy, než bude moci nastoupit na učitelský ústav. Zajímala ho latina a při pohřbech, když ji odříkával, často

5) Důvod uvádí Masaryk sám: „nemohl jsem snést, abych prakticoval po celý den kolem dokola střídavě se dvěma křiklouny milostivé paní, t. j. pí kantorové. Můj otec měl tehdy mnoho práce s dozorem nad jedním velkým dvorem, a poněvadž jsem nemohl hned dále studovati, neboť scházely prostředky, tedy jsem měl býti něčím jiným“. Jaromír DOLEŽAL, *80. let T. G. Masaryka*, 18.

6) Karel ČAPEK, *Hovory s T. G. Masarykem*, 23.

ho potom kaplan Sátora káral, že ji vyslovuje špatně. Čejkovický kaplan připravil mladého Tomáše na další studia.

V roce 1865 se zapsal jako privatista na nedaleké piaristické německé gymnázium ve Strážnici a dělal v obou semestrech s velmi slušným prospěchem dvakrát zkoušky. Na podzim roku 1865 přestoupil na gymnázium do Brna, kde byl přijat do druhé třídy, tzv. sekundy. Učil se velmi dobře. Profesori v něm poznali výborného studenta a dávali mu doporučení, že mohl dávat kondice slabším žákům. Díky tomu, že dobře prospíval ve škole, následujícího roku, v tercii, obdržel stipendium a byl doporučen za domácího učitele a vychovatele do rodiny vládního rady a brněnského policejního ředitele Le Monniera. Na brněnském gymnáziu se dostával mladý Tomáš do národnostních potyček s německými studenty, s nimiž byli čeští pohromadě. V pranicích vyhrávali obyčejně silnější Češi, sám na to vzpomíná takto: „Tehdy jsem taky měl první konflikty jako Čech. V pranicích – chlapeckých, neškodných – jsme Němcům obyčejně natloukli“.⁷

V Brně se také student Masaryk poprvé blíže seznámil s politickým děním. Jeho politické nahlížení tehdy velmi ovlivňoval profesor náboženství na německém gymnáziu katecheta Matěj Procházka (1811-1889),⁸ jeden z tehdejších křesťanských socialistů, na jehož přednášky, ale i na jiné politické schůze, mladý Tomáš se zájmem docházel.⁹ Na brněnském gymnáziu se Masaryk nevyhnul ani konfliktům s některými profesory. Velmi jej dopalovalo jak někteří čeští učitelé, konkrétně

7) Tamtéž, 25.

8) Středoškolský katecheta Matěj Procházka svými názory v *Otázce dělnické* zřetelně ovlivnil a předznamenal Masarykovu *Otázku sociální* (1898). Srov. Břetislav HORYNA, Helena PAVLINCOVÁ, *Filosofie náboženství – pokus o typologii*, Brno 1999, 200.

9) Právě v národnostně smíšeném zemském hlavním městě si mladý Masaryk, poprvé zřetelně uvědomil svoji národní identitu. Srov. Karel ČAPEK, *Hovory s T. G. Masarykem*, 27.

profesor latiny a řečtiny František Staněk, se začali pod německým vlivem ředitele Krühenbauera podepisovat německy, tedy místo českého Staněk, německy Staniek. K Masarykovým oblíbeným předmětům v době brněnských studií náležela matematika, dějepis, zeměpis a nepovinná deskriptiva. Zřejmě z těchto důvodů si studenta Tomáše oblíbil vedoucí fyzikálního a chemického kabinetu, profesor matematiky Vincenc Adam, který ho nejednou hájil v profesorském sboru, pro jeho horkokrevnost a bouřlivost.

V období dospívání mladý Masaryk již jinak uvažoval a přemýšlel o víře a náboženství. Nelíbil se mu formalismus, ona běžná praxe, které se prováděla. Hnusilo se mu jak jeho spolužáci pohlíželi na zpověď. Chlubili se tím, že dnes se vyzpovídají a zítra mohou hřešit znovu, proto on sám ke zpovědi nešel. Měl pochybnosti i o dalším z učení katolické církve a tak se šel poradit s katechetou. Ani ten však nedokázal Tomášovi objasnit nesoulad mezi vědou a církevní vírou v zázraky a v inkarnaci.¹⁰

Jako mladý osmnáctiletý muž, který si vydělával kondicemi tolik, že měl dost sám pro sebe, rovněž mohl vydržovat na studiích i mladšího bratra, nadto obdržel za velmi dobrý prospěch i stipendium. V posledním ročníku gymnázia se přestěhoval do jiného bytu v lepším domě, kam také docházela mladá dívka Antonie, do které se Masaryk hluboce zamiloval. Velmi vážně pomýšlel na ženění, ale rodiče dívky tomu bránily. Antonie a Tomáš se tak scházeli potají, ovšem brzy se to dozvěděli ve škole. Ředitel gymnázia Krühenbauer nejen že mu vytkl všechny jeho kázeňské a náboženské přestupky (mladý Masaryk se neúčastnil povinné školní zpovědi), ale pokáral jej veřejně kvůli známosti, kterou měl. Masaryk se

¹⁰⁾ „Mladý Masaryk tak začal "koketovat" a veřejně se zajímat o starokatolickou církev a pravoslavné náboženství. Za tuto "obojakost" nebyl kupodivu nijak trestán, dokonce dostal výbornou známku z římskokatolického náboženství, ačkoliv je téměř nenavštěvoval“. Miloš TRAPL, *Masarykova pedagogická činnost* – In: *Tomáš Garrigue Masaryk filozof a pedagog*, sborník Masarykova muzea, Hodonín 1993, 7 (vč. pozn. 2).

tomuto nařčení bránil, dokonce popadl pohrabáč a mával jím se slovy: „že nedá sobě ani tomu děvčeti ukřivdit“.¹¹ Za tuto vzpurnost, vedle toho i pro zdůrazňování vlasteneckého smýšlení dostal pak pokyn, aby si vyhledal jiný ústav k dalšímu studiu. Jinak potrestán nebyl, poněvadž profesori uznávali, že je vynikajícím studentem.

Masaryk z Brna odešel v roce 1869 do Vídně s rodinou přeloženého ředitele Le Monniera.¹² Zde o tři roky později, v roce 1872, složil maturitní zkoušku na gymnáziu na Beethovenově náměstí a ukončil tak středoškolská studia. Vídeň měla pro Masaryka značný význam a zde se také rozhodoval o své další životní cestě. Chtěl být nejdříve diplomatem, později měl zájem o studium na orientální akademii, navštěvoval proto kurzy arabského jazyka. Když však viděl, že na orientální akademii přijímají jen studenty ze vznešených rodin, přestal o tento obor studia usilovat. Nakonec se zapsal na vídeňskou univerzitu, obor klasická filologie. Na doktora filozofie byl promován 10. března 1876.¹³

Po promoci začíná publikovat v letech 1876-1877 první vědecké práce, například *O pokroku, vývoji a osvětě*. Ve stejnou dobu si rozšiřuje vzdělání v Lipsku. Lipsko znamenalo pro Masaryka nejen rozšíření filosofického vzdělání; poskytlo mu i cenné zkušenosti politické a

¹¹⁾ Karel ČAPEK, *Hovory s T. G. Masarykem*, 30.

¹²⁾ „Brno navštívil T. G. Masaryk několikrát i jako československý prezident. Byl zde vždy nadšeně vítán. Nikdy se netajil mimořádně citlivým vztahem k městu, ve kterém čtyři roky studoval. Brněnské studium a prostředí národnostně smíšeného města se významně podílely na formování Masarykovy osobnosti“. Další informace o Masarykových studiích lze najít na veřejně přístupných internetových stránkách Masarykova ústavu Akademie věd České republiky: <http://www.msu.cz/masaryk.htm>, vyhledáno 11. listopadu 2005.

¹³⁾ „Masarykova doktorská disertace, jenž měla téma *Jaká je podstata duše u Platóna* se nedochovala. Ve článkách *Theorie a praxi* a *Plato*, které napsal Masaryk ještě ve Vídni v roce 1876 je vidět a citelně znát vliv filosofa Platóna“. Jan ZOUHAR, *K filozofickému odkazu T. G. Masaryka* – In: *T. G. Masaryk na přelomu tisíciletí*, sborník příspěvků Masarykova muzea, Hodonín 2001, 4.

náboženské: srovnával národnostně jednotné Německo s komplikovaností habsburské říše a poprvé hlouběji poznal protestantismus. V Lipsku se seznámil i se svou budoucí ženou Američankou Charlottou Garriguovou,¹⁴ se kterou 15. března 1878 uzavírá manželství. V březnu 1879 se Masaryk konečně habilitoval¹⁵ a začal přednášet na vídeňské univerzitě jako soukromý docent. Počátkem května se stal otcem Alice a o rok později chlapce Herberta.

2. 2 T. G. MASARYK JAKO UNIVERZITNÍ PROFESOR

Obavy o další materiální zajištění rozrůstající se rodiny, vedlo Masaryka k rozhodnutí změnit působiště. Mezi zvažované alternativy patřila i Praha, zejména po té, co obdržel nabídku přednášet na pražské univerzitě.

¹⁴⁾ „Je vhodné připomenout, že Charlotta Masaryková měla podstatný vliv na svého muže, co se týká jeho pohledu na ženskou otázku. Masaryk velmi bojoval za práva a zrovnoprávnění postavení žen ve společnosti, zejména v možnosti jejich studia na vysokých školách, v možnosti uplatnění v soudnictví a v dalších oblastech. Kritizoval v této souvislosti i církve, mj. jejich konzervativní přístup. Masarykovu kritiku církevních přístupů k ženské otázce nalezneme v jeho přednášce *„Žena u Ježíše a Pavla“* (1910), která je zahrnuta do publikace *Masaryk a ženy*“. Marie L. NEUDORFLOVÁ, *Masarykova kritika marxistických názorů na ženskou otázku* – In: *T. G. Masaryk a sociální otázka*, sborník příspěvků Masarykova muzea, Hodonín 2002, 60-68, vč. pozn. 8.

¹⁵⁾ Habilitační práce měla název: *Der Selbstmord als soziale Massenerscheinung der Gegenwart (Sebevražda, hromadným zjevem společenským současnosti)*. Masaryk svou sociologickou studií odhaluje pramen sebevražednosti, především v náboženské krizi. Záchranu z této krize pak spatřoval v "novém náboženství", o němž bude pojednáno v dalším výkladu. Srov. Jan B. KOZÁK, *Masaryk jako ethik a náboženský myslitel* – In: *Masarykův sborník, Časopis pro studium života a díla T. G. Masaryka*, Praha 1930-1931, 142.

Ta byla rozdělena nařízením vlády roku 1882 na německou a českou část. Tím se dostalo Čechům vlastní, výhradně české vysoké školy.¹⁶

Masarykův příchod do Prahy v létě 1882 byl událostí výjimečnou oboustranně: jak z hlediska příchozího, tak z hlediska prostředí do něhož vstupoval.¹⁷ Po příchodu do Prahy v Masarykovi viděla část jeho kolegů více politika a žurnalistu než filosofa a vědce; političtí kolegové zase příliš filosofa a duchovního pastýře, než aby mohl dělat skutečnou politiku.¹⁸ Dvaatřicetiletý Masaryk přichází z Vídně do Prahy¹⁹ a od počátku záměrně usiluje o radikální obrodu českého národního života: jako pedagog pronikavě působí na studenty, organizuje vědeckou a osvětovou práci.²⁰

Když hovoří T. G. Masaryk o studentech, má na mysli především studenty vysokoškolského studia,²¹ kteří se mají v první řadě teoreticky vzdělávat a připravovat na své budoucí povolání. Velmi Masaryk doporučuje, aby se i studenti zapojovali do politického života a byli vzdělávání v politologii. Toto vzdělání má sloužit k tomu, aby mohli

¹⁶⁾ Srov. Pavel BĚLINA, Jiří POKORNÝ – In: KOLEKTIV AUTORŮ, *Dějiny země Koruny české II*, Praha 1992, 120.

¹⁷⁾ „Masarykův vídeňský učitel Franz Brentano neviděl Masarykův krok rád (přechod z Vídně do Prahy). Varoval svého žáka před českým nacionalismem a naléhavě mu doporučoval, aby v Praze co nejdříve vstoupil v kontakt s Carlem Stumpfem (1845-1936) a ostatními přáteli a žáky brentanovské školy“. Jaroslav STRÍTECKÝ, *Mohl se TGM stát rakouským Durkheimem?* – In: *Tomáš Garrigue Masaryk a sociologie*, sborník příspěvků Masarykova muzea, Hodonín 1994, 19.

¹⁸⁾ Srov. Stanislav POLÁK, *Masarykova osobnost a dílo* – In: http://mujweb.cz/www/tgmasaryk/os_dilo_trad.htm, vyhledáno 9. listopadu 2005.

¹⁹⁾ Masarykův přechod do Prahy byl uskutečněn jednak díky jeho kvalitám a odborné erudici, jednak také proto, že byl některými vídeňskými politickými kruhy považován za národnostně a politicky umírněného. Srov. Miloš TRAPL, *Masarykova pedagogická činnost* – In: *Tomáš Garrigue Masaryk filozof a pedagog*, sborník příspěvků Masarykova muzea, Hodonín 1993, 8.

²⁰⁾ Srov. Stanislav POLÁK, *Za ideálem a pravdou*, Praha 2004, 498 s.

²¹⁾ Vysokému školství věnoval Masaryk mnoho odborných přednášek a diskusí, jež byly později vydány v Praze pod názvem "*Jak pracovat*" roku 1908.

rozpoznávat, rozsuzovat politické ideje, směry a strany, a aby si dokázali učinit kritický, věcný a spravedlivý názor. A právě vzdělání má předcházet rozhodování, které student činí ohledně volby politického uskupení či strany. Rozhodovat se má logicky, věcně, nejen psychologicky. Všechny tyto psychologické důvody a příčiny mají být regulovány co nejlogističtějšími argumenty.²²

Profesor Masaryk, ač učil velice nerad, se při svých přednáškách nevyhýbal ani kontroverzním tématům, jako byly společenské sociální problémy, např. otázka prostituce. Její existenci připisuje na vrub nedobrému společenskému klimatu, resp. nedostatečné mravní atmosféře a požitkářskému životnímu stylu.²³

Daleko více než univerzitními přednáškami působil Masaryk na tzv. "domácích seminářích", které sám organizoval ve svém bytě. Zde mluvil svobodněji a velmi kriticky. Dokazoval, že máme právo kritizovat nejenom dění kolem sebe ale také své nejbližší příbuzné, vč. rodičů.²⁴ A on to také činil. Masaryk měl rád mladé lidi, v kterých něco viděl.²⁵

²²⁾ Srov. T. G. MASARYK, *Student a politika – řeč prof. Dr. T. G. Masaryka na veřejné schůzi pořádané studentskou organizací České strany pokrokové* – In: *Hlahol*, 6. března 1909, Praha 1990.

²³⁾ Srov. T. G. MASARYK, *Boj proti prostituci* – In: *Mravní názory T. G. Masaryka*, Praha 1925, 146. Masaryk k tomu uvádí, že „kdyby nebylo prostitutů, nebylo by prostitutek“. Slovem prostitut Masaryk označuje muže, kteří prostituci žen používají. Srov. Marie L. NEUDORFLOVÁ, *Masarykova kritika marxistických názorů na ženskou otázku*, 67, vč. pozn. 26.

²⁴⁾ Masaryk chápal problémy tehdejší mladé generace a vždy ji doporučoval, aby nic nepřijímala nekriticky, bez znalostí podstaty věci a širších souvislostí. Tuto svou výchovnou práci měl usnadněnou tím, že sami studenti začali vydávat své vlastní časopisy, například *Časopis českého studentstva*, *Rozhledy*, *Nové proudy*. Srov. Tamtéž, 61, vč. pozn. 10, 11.

²⁵⁾ Jeden z Masarykových žáků později napsal: „Masaryk je právě nejenom učenec, on je i umělec a pedagog, který stojí na výši své doby a je si vědom velikého a těžkého svého údelu: formovat lidi a jejich duši. Vidí život v celé jeho plnosti,

Do Prahy Masaryk přicházel s plánem rozsáhlého díla o sociologii a zprvu na novém působišti ještě pokračoval v práci na tématech tak akademických, jako byla přednáška *O studiu děl básnických* (1884)²⁶ nebo filosofický pokus o klasifikaci věd *Základové konkrétné logiky* (1885).

Poprvé na sebe Masaryk zřetelněji upozornil v roce 1886, kdy společně se svými druhy, filologem Janem Gebauerem (1838-1907) a dalšími přáteli zpochybnil pravost údajně starobylých českých literárních památek *Rukopisů zelenohorského a královédvorského*. Celá osmdesátá léta probíhala ve znamení bojů o pravost těchto rukopisů. Mělo jít o staré písemné památky (staročeské básně), které byly objeveny počátkem dvacátých let 19. století a dokazovaly vyspělost tehdejšího českého národa, jeho knížat, a stavěly tak „na roveň“ Český národ s Němci, kteří byli po celé 19. století považováni za české utlačovatele. První pochybnosti o jejich pravosti se objevily záhy, historik a filolog Josef Dobrovský (1753-1829) odmítl oba Rukopisy jako falzum. Nyní se k němu připojil již výše zmíněný Jan Gebauer, Tomáš G. Masaryk a také historik Jaroslav Goll (1846-1929).²⁷

složitosti a tíže, a proto mu filosofie nebyla jen školním předmětem, nýbrž výrazem a klíčem života, život sám“. Srov. Jan. B. ČAPEK, *Masaryk a mladá generace* – In: *Masarykův sborník, časopis pro studium a díla T. G. Masaryka*, Praha 1930-1931, 75.

²⁶⁾ „Přednáška o *Studiu děl básnických* byla proslovena v březnu 1884 a otištěna v témže roce v časopise *Lumír*. Masaryk se zde hlásí k idealismu, realismus v jeho naturalistické podobě zde odmítá. Masaryk se přednášky o *Studiu děl básnických* dovolával již v *Základech konkrétní logiky*, že však v tehdejší literatuře zcela zapadla, nevzbudila pozornost a byla připomenuta až ve sborníku T. G. Masarykovi k šedesátým narozeninám v roce 1910“. Jan ZOUHAR, *K filozofickému odkazu T. G. Masaryka*, 4-5.

²⁷⁾ „I sudetoněmečtí občané měli za Masaryka pocit, že zmírňuje ty nejkřiklavější projevy nacionalismu, a oceňovali, že jako český patriot demystifikoval Královédvorský rukopis coby falzifikát“. Bernd POSSELT, *Proměnlivý obraz*

Teprve 13. února 1886 se objevily v časopise *Athenaeum* (roč. 3, s. 165) první dva články z pera profesora Jana Gebauera s názvem *Potřeba dalších zkoušek Rukopisů zelenohorského a královédvorského*, společně s kritickým článkem Masarykovým. Články vyvolaly odmítavou reakci konzervativní české vědecké společnosti. Spor přerostl v diskusi o principech vědecké práce, která měla vyloženě nacionální a politické pozadí. Proti Gebauerovi, Masarykovi, Gollovi, Jaroslavu Vlčkovi (1860-1930) a dalším se postavili Václav Vladivoj Tomek (1818-1905), Josef Kalousek (1838-1915), Josef Emler (1836-1899), Martin Hattala (1821-1903) a jiní. Na obhajobu Rukopisů se postavili i František Ladislav Rieger (1818-1903), Alois Pravoslav Trojan (1815-1893) a další. V tzv. bojích o Rukopisy bylo prokázáno, že Rukopisy zelenohorský a královédvorský jsou novodobé padělky. Nezvratně to bylo potvrzeno novými fyzikálně – chemickými zkouškami v letech 1967-1970.²⁸

V *Hovorech* na toto období Masaryk vzpomíná takto: „Pro mne otázka Rukopisů byla především otázkou mravní,²⁹ jsou-li podvržené, musíme se z toho před světem vyznat. Naše hrdost, naše výchova nesmí spočívat ve lži“.³⁰ Masarykova snaha, stejně jako jeho kolegů byla korunována úspěchem. Bylo prokázáno, že Hanka Rukopisy podvrhl. Cena, kterou za toto vítězství Masaryk zaplatil byla však velká: ztráta důvěry v národě. Masaryk se pak raději sám vzdal redigování *Ottova slovníku naučného*, aby svým špatným jménem nezahubil podnik, jehož byl iniciátorem.

TGM – In: *Co zbylo z Masaryka*, <http://www.reflex.cz/Clanek1190.html>, vyhledáno 3. ledna 2006.

²⁸⁾ Srov. heslo: "Rukopisy královédvorský a zelenohorský (RKZ)": Libor VYKOUPIĽ, *Slovník českých dějin*, Brno 1994, 276.

²⁹⁾ „Masaryk přispěl k "popravě" obou rukopisů estetickým a sociologickým rozborem. Šlo mu o mravní stránku a očištění národa“. Stanislav POLÁK, *Tomáš Garrigue Masaryk a Rukopisy* – In: [http:// people.fsv.cvut.cz/toUTF8.en/~gaga_gagan/jag/rukopisy/osobnost/tgm/polak-2htm](http://people.fsv.cvut.cz/toUTF8.en/~gaga_gagan/jag/rukopisy/osobnost/tgm/polak-2htm), vyhledáno 3. ledna 2006.

³⁰⁾ Karel ČAPEK, *Hovory s T. G. Masarykem*, 62.

Zkušenost, kterou právě učinil, ho poučila o mentalitě soudobé české veřejnosti, ale přiměla ho také k hlubšímu studiu českého národního obrození – procesu, z něhož rukopisné padělky vzešly – a odtud dále k celé české historii a jejímu smyslu.³¹ Rovněž studoval dějiny slovanské a ruské, a své postřehy poprvé vyjádřil roku 1877 v podrobném díle *Zákony osvěty a budoucnost Slovanstva*.

V tomto období o přízeň čtenářů soutěžilo bezpočet novin a časopisů. Mimořádnou novinářskou úroveň měl časopis vydávaný Tomášem G. Masarykem a Janem Herbenem, (1857-1936) *Čas* (1886-1915). Vrchol náročné žurnalistiky představoval v českých poměrech právě Masaryk, vydávající nejdříve *Athenaeum* (vědecký časopis, redigovaný jím samým, který přinášel články a kritiky vědecké literatury všech oborů, vycházel v letech 1884-1893), a později *Naši dobu* (česká kulturně – politická revue, vydávaná 1894-1949, s přestávkou 1944 až 1945 Laichterovým nakladatelstvím).³² Rukopisný boj ukázal, jak problém čistě vědecký

³¹⁾ Masaryk velmi podrobně studoval celoživotní dílo Františka Palackého (1798-1876) *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě*, a to z několika hledisek: při prokazování padělků Rukopisů zelenohorského a královédvorského potřeboval znát jisté dějinné souvislosti, a v neposlední řadě byl veden nutností poznat historické předpoklady ideové a politické situace v české zemi v osmdesátých letech, po svém příchodu do Prahy. Srov. Vasil Kaprálek ŠKRACH, *Masarykova myšlenka humanity* – In: *Masarykův sborník, Časopis pro studium života a díla T. G. Masaryka*, Praha 1930-1931, 166.

³²⁾ „*Naše doba* bylo periodikum na velmi vysoké úrovni, vycházelo v Praze v letech 1894-1948. Vydavatel Josef Laichter na podzim 1893 pověřil redakcí *Naší doby* prof. Dr. Františka Drtinu, prof. Dr. Josefa Kaizla a prof. Dr. T. G. Masaryka. Tato redakční skupina pracovala pouze rok a pak zůstal vedoucím redaktorem sám T. G. Masaryk. V této funkci setrval až do začátku první světové války, kdy odjel za hranice. *Naše doba* si kladla za cíl pomáhat v sebepoznávání a ukazovat další směr, jak pokračovat, v nejrůznějších společenských aspektech“. Jana BUREŠOVÁ, *Vztah T. G. Masaryka ke společenskému uplatnění žen* – In: *T. G. Masaryk a sociální otázka*, sborník Masarykova muzea, Hodonín 2002, 127, vč. pozn. 5.

rázem přešel v kampaň politickou: v tehdejší českém světě to bylo nevyhnutelné. A tak se i Masaryk dostal od vědy k politice.

2.3 MASARYK POLITIKEM A STÁTNÍKEM

Tomáš G. Masaryk vplul do politického dění docela snadno a lehce. Získal si i nové přátele, především: Josefa Kaizla (1854-1901) a Karla Kramáře (1860-1937) zástupce nově konstituovaného českého politického realismu. Tento vycházel z kritického pozitivismu, který původně uplatňoval ve vědecké práci při kritice romantických přístupů k národnímu dědictví.³³ Političtí realisté, jejichž tribunou se stal *Čas*, rychle nabývali vlivu na mladší inteligenci. Ale pokud se chtěli dostat do parlamentu, museli se připojit k jedné z obou velkých stran, které tehdy soupeřily o přízeň voličů: strany konzervativní – tzv. staročechů, jejímiž členy byli František Ladislav Rieger, František August Brauner (1810-1880) a velká část českých poslanců navazujících na koncepci Františka Palackého, nebo pokrokovějších mladočechů, spolu s Masarykem. Masaryk se však s mladočechy rozešel už v roce 1893 a postupně kolem sebe soustředil kroužek "realistů". Z nich se postupně zrodila Česká strana lidová, od roku 1905 Česká strana pokroková, která pak reprezentovala masarykovský realismus až do první světové války.³⁴

Po neúspěšném jednání se staročechy byli realisté koncem roku 1890 přijati do strany Mladočeské a na jaře příštího roku získali mandáty do

³³⁾ Libor VYKOUPIIL, *Slovník českých dějin*, 239.

³⁴⁾ „Pojmenování strany staročechů, vycházelo především ze spojení s historickou šlechtou a oficiálně byli takto nazýváni od roku 1863“. Blažej RÁČEK, *Československé dějiny*, Praha 1933, 619.

říšské rady;³⁵ v prosinci 1891 byl Masaryk nadto zvolen i do zemského sněmu.³⁶ Později se však obou těchto mandátů, především z osobních důvodů vzdal. V Praze se jeho rodina rozrostla o další dvě děti, Jana (1886) a Olgu (1891).³⁷ Masaryk byl v lednu 1897 jmenován řádným profesorem na pražské univerzitě.

Není možné se nezmínit ve výkladu života a díla Tomáše G. Masaryka o tzv. Hilsnerově aféře (jinak též: hilsneráda), nazvané podle hlavního protagonisty obviněného z vraždy Anežky Hružové, Leopolda Hilsnera.³⁸

³⁵⁾ Kariéru Masaryka coby poslance říšské rady dobře zpracoval ve své publikaci J. KOVTUN, *Slovo má poslanec Masaryk*, Praha 1991.

³⁶⁾ „Zemský sněm byl základním mocenským orgánem zemských stavů, které byly partnerem panovníka. Působnost sněmů byla zákonodárná a správní. V zákonodárné oblasti měly sněmy iniciativu v resortu zemědělství, veřejných staveb, dobročinných ústavů a zemského rozpočtu. Ve správní oblasti to byl především okruh zemského hospodaření, potom vydávání dobrozdání a posléze kontrolní funkce. Na půdě zemského sněmu vystoupil několikrát i poslanec Masaryk a svou aktivitou si získal respekt. Jedno vystoupení 26. června 1891 věnoval otázce sociální, 30. června hovořil o nedostacích rakouského středního školství a 30. října naléhal na reformu středního školství s potřebou studia žen“. R. RAUSCHER, *K otázce vzniku zemského soudu v Čechách* – In: *Laštovkův sborník*, Praha 1936, 103; J. MARKOV, *Kapitoly z dějin českého zemského soudního zřízení 12. – 17. století*, Praha 1967, 87.

³⁷⁾ „U Masaryků se jednalo s dětmi vážně, jako s dospělými.... Zařízení bytu bylo prosté, ale účelné, nábytek jednoduchý, ale ne úplně jednotný.... Masarykovi bydlili nejdříve na Vinohradech, potom na Smíchově, ale protože měli rádi starou Prahu přestěhovali se na Malou Stranu a později na Hradčany do ulice Loretánské“. Josef Jaroslav FILIPI, *S Masarykovými, hrst vzpomínek*, Praha 1947, 167 s.

³⁸⁾ „Masarykovi nepřátelé tvrdili, že se zaprodal Židům, my Židé jsme v něm viděli ochránce, který se nás jako jeden z mála nebojácně zastal ve chvíli nejtěžší: v době bouře nenávisti a protižidovské psychózy Hilsnerova procesu. I když, jak řekl Čapkovi, to nečinil, aby chránil Židy, nýbrž aby chránil křesťanství před pověrou. Židé nikdy nezapomněli jeho statečný postoj, zůstali mu vděční, a když přijel do Spojených států agitovat pro českou a slovenskou samostatnost, našel u nich radu,

Mrtvé tělo dívky bylo nalezeno 1. dubna 1899 v lesíku nedaleko Polné. Z vraždy byly obviněni příslušníci židovského gheta, neboť se blížili Velikonoce a způsob provedení vraždy byl podobný židovskému rituálnímu úkonu. Stejně snadno jako "údajný motiv" byl nalezen i "údajný vrah". Stal se jím výše jmenovaný Leopold Hilsner, židovský mladík.

Dne 12. září 1899 byl v Kutné Hoře zahájen soudní proces, který brzy přerostl v proces politický. V denním tisku, převážně katolickém i nacionálně laděném probíhala úporná kampaň nejen proti Hilsnerovi a Židům vůbec, ale i proti jeho obhájcům. Proti nechutné antisemitské štvanci se postavilo jen několik intelektuálů v čele s profesorem T. G. Masarykem. Přes všechno snažení obhajoby při hlasování o vině a trestu porota rozhodla „vinen“ a odsoudila Leopolda Hilsnera k trestu smrti.³⁹

Masaryk na rozsudek soudu reagoval 6. listopadu 1899 vydáním brožury *Nutnost revidovat proces polenský* v periodiku *Čas*, která byla vládou obratem zabavena. Za Masaryka se tehdy postavil sociálně – demokratický tisk, studentské noviny a časopisy, rovněž i tisk realistické strany. Ve všech ostatních novinách a časopisech byl napadán, stejně jako na univerzitě, tak i v soukromí. Nejvyšší soud byl nakonec nucen rozsudek zrušit a přidělit případ krajskému soudu v Písku. Tam byl proces zahájen 25. října 1899. Přes velké úsilí obhajoby byl po třech týdnech vynesena stejný rozsudek. Císař František Josef I. nakonec změnil trest smrti na doživotí. Svobodu přinesla Leopoldu Hilsnerovi až milost císaře Karla I.

oporu a pomoc“. Ruth BONDYOVÁ, *Izraelci znají jeho jméno* – In: *Co zbylo z Masaryka*, <http://www.reflex.cz/Clanek1190.html>, vyhledáno 3. ledna 2006.

³⁹⁾ Seriózní historiografické zpracování Hilsnerovy aféry je pouze na české straně. Rakouská vědecká společnost této problematice věnovala jen pramalou pozornost. Jako doplnění k výše řečenému doporučuji kupříkladu: Bohuslav BLAŽEK, *Leopold Hilsner, Vídeň, Praha* – In: <http://diskuse.hrad.cz>, vyhledáno 14. října 2005; Mario Umberto MORINI, Petr VAŠÍČEK, *Masarykovské memorandum prezidentům České republiky a Rakouska ze dne 7. března 2001* – In: <http://sicsa.huji.ac.il/hilsner.html>, vyhledáno 14. října 2005.

v roce 1918. Stejně jako ve sporu o rukopisy nešlo Masarykovi a dalším intelektuálům pouze o prosazení pravdy, spravedlnosti a rozumu. Celou záležitost chápali i jako otázku mravní způsobilosti národa k dalšímu vývoji.⁴⁰

Masarykova rodina se však v důsledku této aféry dostala do tak tísnivého postavení, že se Masaryk rozhodoval přestěhovat do Spojených států Amerických.⁴¹ Nakonec přece jen zůstal a vytrvale dále pracoval, především díky své ženě Charlottě, která mu připomínala, že při hájení pravdy se nesmí povolit a zbaběle utíkat.

Na počátku 20. století, mezi lety 1901-1907 se stal Tomáš G. Masaryk „živým svědomím národa“ tím, že se věnoval žurnalistice a přednáškám mezi lidem. V roce 1901 vydává *Ideály humanitní*⁴² a velimskou přednášku z 23. června 1901 konanou po schůzi Lidové strany po návštěvě císaře Františka Josefa I. v Praze *Naše politická situace*. Roku 1903 vydává Masaryk spisy *Dezorganizace mladočeské strany* a *Organizujme se ku práci*.

Masaryk se vedle politických, filosofických a sociálních otázek věnoval též problematice náboženství a jeho vlivu na život jednotlivce i celé společnosti. V letech 1904-1905 vystupuje na veřejnosti nejen jako osobnost známá v akademických kruzích, ale i jako osobnost veskrze

⁴⁰⁾ Srov. Petr VAŠÍČEK, *Sociální aspekty kauzy Leopolda Hilsnera* – In: T. G. Masaryk a sociální otázka, sborník Masarykova muzea, Hodonín 2002, 76-77.

⁴¹⁾ „České studentstvo s klerikálními vůdci se rozhodlo Masaryka při přednášce praktické filosofie vypískat. V Klementinu bez možnosti mluvit psal své prohlášení křídou na tabuli s replikami. Opustil sál a přerušil přednášky do 27. listopadu. Ohlas událostí byl i v zahraničí. Masaryka bolela zbabělost studentů i jejich učitelů a zejména samé university, která neučinila nejmenšího projevu“. REFERATY. SK, *Všetko, čo študent potrebuje* – In: http://referaty.atlas.sk/vseo-bečne_humanitne/dejepis/629, vyhledáno 6. ledna 2006.

⁴²⁾ Srov. T. G. MASARYK, *Ideály humanitní, problém malého národa, demokratism v politice*, II. vydání – reprint vydání z roku 1968, Praha 1990, 127 s.

politická. Proto také v této době otevírá téma náboženství. Navazuje na texty *Moderní člověk a náboženství*,⁴³ které vycházely v *Naší době*. Píše také knihu *V boji o náboženství*, kde se ostře vyjadřuje vůči teologii.⁴⁴ Čtenáři však poskytuje ucelený obraz svého pojetí náboženství a nám se stane základním východiskem, z něhož budeme vycházet v dalším výkladu této práce. Tato Masarykova publikace se stává po svém vydání veřejně diskutovaným tématem.

Roku 1905 vydává *Přehled nejnovější filosofie náboženství*, a po konfliktu s katolickými katechety vydává o rok později knížku *Zrcadlo katechetům*; hradecké náboženské hádky byly pro Masaryka podnětem k vydání knížky *Inteligence a náboženství*.

Masaryk publikuje i drobný spisek *O svobodě náboženské*⁴⁵ a několik dalších – roku 1934 dokončil rozhovory s Emilem Ludwigem⁴⁶ a *Hovory* s Karlem Čapkem.⁴⁷ Žádný z Masarykových spisů nesklidil ve své době tolik ohlasů (ovšem i kritických), a to nejen doma, ale zejména za hranicemi jako *Otázka sociální*.⁴⁸ Ta tvoří v celku Masarykova díla zprostředkující článek mezi *Českou otázkou*⁴⁹ a *Ruskem a Evropou*.

43) Toto dílo vzniklo spojením dvou Masarykových prací. V první z nich se věnoval Masaryk problému „nemoci moderní civilizace“ jevu sebevražednosti, v druhé následně vztahu moderní filosofie a náboženství. Srov. T. G. MASARYK, *Moderní člověk a náboženství*, Praha 1934.

44) Jako příklad můžeme uvést Masarykův komentář k učení Církve o stvoření světa: „Takto staré a zastaralé učení zachránit se nedá theologickou advokací sebe dovednější – a theologie není než advokacie, plaidující pro církve za polehčující okolnosti“. T. G. MASARYK, *V boji o náboženství*, II. vydání, Praha 1932, 11.

45) Srov. T. G. MASARYK, *O svobodě náboženské a volnosti přesvědčení*, Praha 1904.

46) Srov. Emil LUDWIG, *Duch a čin, rozmluvy s Masarykem*, II. vydání, Praha 1935, 255 s.

47) Srov. Karel ČAPEK, *Hovory s T. G. Masarykem*, 240 s.

48) Srov. T. G. MASARYK, *Otázka sociální*, I. vydání, Praha 1898.

49) Srov. T. G. MASARYK, *Česká otázka. Snahy a tužby národního obrození*, I. vydání, Praha 1895. Tento spis je nutno chápat jako stěžejní dílo Tomáše Garrigue

Sociální otázka byla pro Masaryka součástí české otázky, jejíž praktické zodpovězení Masaryk spatřoval v činné humanitě, která se mu jevila jako smysl českých dějin. Volným pokračováním *České otázky* byl spis – *Naší nynější krizí*. Tuto koncepci pak ještě prohloubily dvě další práce, které se objevily vzápětí: *Jan Hus*⁵⁰ a *Karel Havlíček*.⁵¹ Masaryk publikoval za svého života kromě těchto zde uvedených knih i mnohé jiné, celkem na osm desítek, nepočítaje mnohé jeho odborné stati a články, jež jsou roztroušené po různých časopisech.⁵²

2.4 DIPLOMATICKÁ AKTIVITA PROF. MASARYKA

Krátce před první světovou válkou vyšlo v nakladatelství Jana Laichtera Masarykovo dílo, zatím pouze dvousvazkové, *Rusko a Evropa*.⁵³ Jde o stručný přehled ruských dějin s podrobnějším výkladem od reforem Petra Velikého, ruském osvícenství, o vlivu francouzské revoluce na Rusko, reakce za carů Alexandra I. a Mikuláše I.

Masaryka. Nejprve byl z větší části publikován v prvních dvou ročnících revue *Naše doba*; knižně vyšel poprvé v únoru 1895 a v následujícím století postupně v dalších sedmi vydáních – naposledy roku 2000.

- ⁵⁰⁾ Srov. T. G. MASARYK, *Jan Hus. Naše obrození a naše reformace*, IV. rozšířené vydání [I. vydání 1896], Praha 1923, 193 s.
- ⁵¹⁾ Srov. T. G. MASARYK, *Karel Havlíček. Snahy a tužby politického probuzení*, III. vydání [I. vydání 1896], Praha 1920, 520 s.
- ⁵²⁾ Srov. Tomáš PASÁK, *J. A. Komenský a T. G. Masaryk* – In: *Tomáš Garrigue Masaryk filozof a pedagog*, sborník Masarykova muzea, Hodonín 1993, 109.
- ⁵³⁾ Srov. T. G. MASARYK, *Rusko a Evropa*, Praha 1913. Dílo Masaryk nikdy celkově nedokončil. V úplném českém překladu byly vydány pouze první dva díly; dokončují se překladové práce dílu třetího.

Sarajevský atentát znamenal počátek první světové války.⁵⁴ Atentát na rakouského následníka trůnu Františka Ferdinanda d' Este (nar. 1863) spáchali spolupracovníci srbské teroristické organizace Černá ruka. Vražedné výstřely vypálil 28. června 1914 srbský student z Bosny Gavrilo Princip (1894-1918) a zasáhl nejen arcivévodu Ferdinanda, ale smrtelně zranil i jeho manželku, rozenou Žofii Chotkovou (nar. 1868). O měsíc později vyhlásilo Rakousko-Uhersko Srbsku válku. Masaryk očekával větší válku v nedaleké době a ještě na jaře 1914 připravoval plán usmíření mezi Srby a Bulhary diplomatickou cestou po Evropě. Cestu nemohl vykonat dříve pro nedostatek peněz. V srpnu vyšla Masarykova srovnávací studie a úvaha *Válka*,⁵⁵ v níž srovnával poměry a síly obou válčících stran a chápal tuto válku jako již válku světovou. Rozhodujícím a vědomým motivem a důvodem této světové tragédie byl prostě zájem hospodářský a politicko – mocenský. Šlo o to, kdo má mít nadvládu nad světem.

Za první světové války Masaryk zaujal stanovisko nezávislosti českého národa a jeho vystoupení ze svazku Rakouska-Uherska. K tomu bylo nezbytné zviditelnit Český národ a přesvědčit státníky velmocí o potřebnosti a užitečnosti samostatného Českého státu. Od tohoto okamžiku budeme sledovat práci diplomata Tomáše G. Masaryka, jejímž vyvrcholením bylo vyhlášení svobodného státního zřízení Československé republiky.⁵⁶

⁵⁴⁾ Srov. heslo: "Sarajevský atentát": Libor VYKOUPIIL, *Slovník českých dějin*, 283.

⁵⁵⁾ Srov. T. G. MASARYK, *Válka* – In: *Naše doba*, Praha 1914.

⁵⁶⁾ „Masaryk se nerozhodl k odboji vůči Rakousko-Uhersku okamžitě. Nejdříve sondoval na různých úrovních a v různých souvislostech sociálně-politickou půdu a zkoumal alternativy pravděpodobného dalšího vývoje vojensko-politické a hospodářské situace. Válku vnímal jako krizi, jejímž případným řešením se cítil osloven jako osobně zavazujícím posláním“. Miloš DOKULIL, *Činorodým náboženstvím citu k vědecky zaštitěnému léku na krizi „člověka celého“ a jeho společnosti* – In: *Tomáš Garrigue Masaryk a věda*, sborník Masarykova muzea, Hodonín 2000, 49, vč. pozn. 45.

V prosinci roku 1914 se Masaryk odebral do Itálie přes Benátky, Florencii do Říma. Chtěl se poté ještě vrátit zpět do Čech ale zprávy, které obdržel od Eduarda Beneše z Prahy a také od Josefa Svatopluka Machara (1864-1942) z Vídně nebyly pro něj příznivé a tak zůstal v cizině.⁵⁷ V Itálii tedy shromažďoval informace, jednal s italskými politiky a konečný úsudek o italské neutralitě a postoji spíše protirakouském byl potěšující. T. G. Masaryk odjíždí 11. ledna 1915 do neutrálního Švýcarska. Střediskem českého odboje se stala Ženeva. Zde Masaryk 6. července 1915 pronesl památný projev. Pětisté výročí Husova upálení zvolil k otevřenému vyhlášení boje proti habsburské nadvládě.

Doma se mohl Masaryk spolehnout jen na úzký kroužek příznivců, kteří za vedení Eduarda Beneše vytvořili tajnou organizaci, již nazvali Maffie.⁵⁸ Tento orgán domácího odboje vznikl koncem války po vzoru převzatém z Itálie a v českých zemích poprvé užitým ve sporu o rukopisy, jak již bylo výše zmíněno. Výbor vznikl v prosinci 1914 po odjezdu Tomáše G. Masaryka do ciziny, kdy se k odbojové skupině, kterou založil, připojila skupina mladočechů v čele s Karlem Kramářem. Organizace byla řízena předsednictvem, v jehož čele stál Eduard Beneš, dále Alois Rašín, Josef Scheiner (1861-1932) a Přemysl Šámal (1867-1941). Na tento výbor navazovaly centrály v jednotlivých oblastech: Benešov, Brno, Kladno, Pardubice, Plzeň, Vídeň a další. Maffie stála od počátku na protirakouských pozicích a snažila se politikům bránit v prohlášeních loajality Vídni a trůnu. Udržovala kontakty s Tomášem G. Masarykem, jehož zahraniční akci velmi podporovala. Mezi zvláštní organizace Maffie patřily Malá Maffie a Vojenská Maffie, které v období mezi lety 1914-1918 vyvíjely relativně samostatnou činnost.⁵⁹

⁵⁷⁾ Srov. Josef PEKAŘ, *Dějiny Československé*, II. vydání, Praha 1991, 215.

⁵⁸⁾ Srov. Pavel BĚLINA, Jiří POKORNÝ – In: KOLEKTIV AUTORŮ, *Dějiny zemí Koruny české II. – od nástupu osvícenství po naši dobu*, 142.

⁵⁹⁾ Srov. heslo: "Maffie": Libor VYKOUPILO, *Slovník českých dějin*, 162.

Počátkem září emigroval za Masarykem Beneš a oba přesídlili do Francie. Zde se Masarykovi podařilo – díky jednak čilosti generálního tajemníka Československé národní rady Eduarda Beneše, který zde dříve absolvoval právnickou fakultu, jednak hojným společenským i jiným stykům dalšího Masarykova spolupracovníka, mladého slovenského astronoma Miroslava Rastislava Štefánika (1880-1919)⁶⁰, který se stal v této instituci zástupcem Slováků dosáhnout prvních závažnějších politických úspěchů pro věc odboje, když Francie vyslovila souhlas s plánem na rozdělení Rakousko-Uherska v řádu samostatných, na nacionálních základech vybudovaných států.⁶¹ Velké služby ve Francii prokázal našemu národu Ernst Denis (1849-1921), francouzský buržoazní historik a slavista, profesor pařížské Sorbonny. Zabýval se ruskými, německými a zejména českými dějinami. V roce 1915 uveřejnil dílo *La Guerre (Válka)* a začal vydávat časopis *La nation tschéque*, v němž propagoval vytvoření Československého samostatného státu.⁶²

V září 1915 odjel Masaryk do Londýna a situaci ve Francii svěřil Benešovi, k němuž pojal naprostou důvěru. V Anglii Masaryk našel od počátku pomoc v mladém učenci a politickém aktivistovi Dr. Setonu Watsonovi (1879-1951), který studoval po řadu let vnitřní poměry Rakouska-Uherska. S ním se Masaryk sešel v říjnu 1914 v Amsterdamu a vyložil mu své plány o samostatném Československu a rovněž přispíval

⁶⁰⁾ „Beneš i Štefánika Masaryk znal již z Prahy jako chudé studenty, jimž pomáhal; Štefánik brzy odešel do Paříže, Beneš po studiích v cizině se vrátil do Prahy a pracoval v Realistické straně. Povahou byli velmi rozdílní: Čech Beneš byl racionální, spartánsky prostý a neokázalý v životním stylu; Slovák Štefánik byl nervově labilní, citově exaltovaný, romantický. Oba však byli inteligentní a vzdělaní, vynalézaví a iniciativní, oba Masarykovi naprosto oddáni. Benešovu trpělivou a neúpornou práci doplňoval Štefánik kouzlem své osobnosti, zjednávající si přístup i do nejvyšších společenských kruhů“. Stanislav POLÁK, *Tomáš Garrigue Masaryk, zrádce a revolucionář* – In: http://mujweb.cz/www/tgmasaryk/vele_rev_.htm, vyhledáno 9. listopadu 2005.

⁶¹⁾ Srov. Zdeněk KALISTA, *Stručné dějiny Československé*, Praha 1992, 313.

⁶²⁾ Srov. Josef PEKAŘ, *Dějiny Československé*, 216.

mnoha články do jeho listu *New Europe* (*Nová Evropa*). Masaryk v Británii rychle nabyl významného postavení nejen přednáškami, pilnou žurnalistikou a osobními styky, ale i svým nedávným vystoupením proti Aehrenthalovi a nejnověji velikou literární prací o Rusku, která se krvavým evropským dramatem stala nečekaně aktuální.

Po únorové revoluci přesídlil do Ruska, kde dal podnět k sestavení samostatných legií z českých a slovenských přeběhlíků a zajatců.⁶³ Masaryk však v Rusku neměl lehkou pozici při vyjednávání, zejména proto, že byl autorem díla *Rusko a Evropa* a jako takový neměl moc šancí na úspěch. Proto celou záležitost týkající se diplomacie odevzdal Josefu Dürichovi poslanci rakouské říšské rady, který působil od června 1916 v Rusku jako hlavní představitel československého odboje. Ve spolupráci s ruskou carskou diplomacií se zde pokusil vytvořit druhé centrum československého zahraničního odboje.⁶⁴

Když do války vstoupili Spojené státy Americké, vydal se Masaryk přes Vladivostok počátkem března do Ameriky, aby zde působil na prezidenta Thomase W. Wilsona (1856-1924). Právě s ním vedl Masaryk nejdůležitější jednání. Wilson v ledu 1918 vystoupil s programovým prohlášením o čtrnácti bodech, které měly představovat mírový program poválečného uspořádání světa. Velkou zásluhu na tom, že v červenci a srpnu vyhlásil Wilson zásady o sebeurčení národů měl jeho důvěrník a rádce Jiří Herron, jenž od podzimu 1917 vyjednával ve Švýcarsku s četnými německými a rakouským politickými představiteli a velmi záhy rozpoznal umělost a nemožnost udržení Rakouska-Uherska a podle toho

⁶³⁾ „Masaryk při návštěvě Moskvy a Kyjeva vybízel naše zajatce k hromadnému vstupu do rodící se československé armády. Odvody v zajateckých táborech řídil generál Červinka“. Blažej RÁČEK, *Československé dějiny*, 645.

⁶⁴⁾ O československých legiích v Rusku pojednává publikace slovenského historika a pedagoga Jána KVASNIČKY, *Československé légie v Rusku*, Bratislava 1963.

také Wilsnovi radil.⁶⁵ Masaryk v době kdy čekal na nótu prezidenta Wilsona vytvořil prohlášení o nezávislosti československého národa, které bylo základním dokumentem československého zahraničního odboje, aby mohl účinněji čelit případným snahám o zachování Rakouska-Uherska.⁶⁶ Tento text předal 17. října 1918 americké vládě a o den později byl publikován v Paříži. Dokument se hlásil k americkým demokratickým tradicím, vyhlášoval budoucí státní systém a připravil zásady vnitřní i zahraniční politiky.⁶⁷

Toto prohlášení bylo vyvrcholením československého zahraničního odboje. Poslední překážka proto, aby mohla vzniknout samostatná Československá republika padla dne 18. října,⁶⁸ když právě Wilson výslovně odvolal svoje dosavadní stanovisko a vynesl tak nad habsburskou říší ortel smrti.⁶⁹ Čeští a slovenští politikové v zahraničí v čele s Tomášem G. Masarykem dosáhli u dohodových států uznání

⁶⁵⁾ Srov. T. G. MASARYK, *Světová revoluce*, Praha 1925, 375; dále lze doporučit odbornou studii: František ŠINDELÁŘ, *Z boje za svobodu otčiny*, Chicago 1924, 96 a následující.

⁶⁶⁾ Srov. Milan MACHOVEC, *T. G. Masaryk*, Praha 1968, II. vydání, 279 s.

⁶⁷⁾ K bližšímu studiu vzniku samostatného Československého státu: Jan GALANDAUER, *Vznik Československé republiky 1918, programy, projekty, perspektivy*, Praha 1988; M. ČADA, *28. říjen 1918, skutečnost, sny a iluze*, Praha 1988.

⁶⁸⁾ Srov. J. B. KOZÁK, *T. G. Masaryk a Washingtonská deklarace v říjnu 1918*, Praha 1968, 118 s.

⁶⁹⁾ „Už sám fakt, že se signatáři Beneš, Masaryk a Štefánik přihlásili k americké Deklaraci nezávislosti, měl vliv na tehdejšího amerického prezidenta Wilsona. Podpořil je v jejich snahách o rozbití habsburské monarchie a oznámil rakouské vládě, že nemůže přistoupit na její návrhy autonomie, protože Národní rada československá jako orgán československého odboje již byla de facto uznána za československou vládu“. Milada ŠTRÁFELDOVÁ, *Odkaz a cesta TGM* – In: <http://www.radio.cz/cz/clanek/33846>, vyhledáno 9. listopadu 2005.

Československé národní rady za prozatímní vládu Československé republiky.⁷⁰

Zpráva o těchto událostech dospěla do Prahy 28. října a před polednem byla vyvěšena v redakci *Národní politiky* na Václavském náměstí. Večer téhož dne se sešlo plénum Národního výboru, které schválilo zákon o zřízení Československého státu. Přejít moci se obešel bez ozbrojených střetů. Ve dnech 29. a 30. října 1918 přešla moc do rukou místních národních výborů na celém území Čech, Moravy a Slezska s většinou československého obyvatelstva. Pohraniční oblasti se dostaly do rukou německých obyvatel a byly získány postupně, nejpozději 12. prosince 1918 Opava. Na pařížské mírové konferenci uznaly dohodové mocnosti 28. říjen 1918 za datum vzniku samostatného Československa.⁷¹

Dne 30. října se připojili na schůzi slovenské Národní rady v Turčianském Sv. Martině k tomuto převratu i Slováci. Dva týdny nato 13. listopadu byla vyhlášena Národním výborem v Praze prozatímní nová ústava a 14. listopadu na zahajující schůzi Národního shromáždění byla v Praze proklamována Československá republika a profesor Masaryk byl zvolen jednomyslně prezidentem.

⁷⁰⁾ „Masarykova volba v roce 1914 byla buď Rakousko, nebo demokracie, protože další demokratický vývoj v Rakousku, které zradilo svou ideu tím, že se "odklonilo od Dunaje" a vstoupilo do války po boku Německa, už možný nebyl. Zvolil demokracii a byla to volba historicky správná, Československo bylo státem, jehož idea stála "za uskutečnění". Něco z její původní síly stále žije ve všech českých a slovenských generacích, i když jsme ji jako politický národ nakonec neubránili.“ Václav BĚLOHRADSKÝ, *Sebevraždy, Německo a demokracie* – In: *Co zbylo z Masaryka*, <http://www.reflex.cz/Clanek1190.html>, vyhledáno 3. ledna 2006.

⁷¹⁾ „I Svatý stolec se přiklonil k těm, kteří přáli samostatnosti Československa. Papež Benedikt XV. blahopřál prezidentu Tomáši G. Masarykovi ke vzniku Republiky“. Jaroslav V. POLC, *Stručný přehled dějin českých a moravských diecézí po třicetileté válce*, Praha – Řím 1989-1990, 20.

Tomáš G. Masaryk s dcerou Olgou opustil Spojené státy Americké 15. listopadu a přes oceán, Británii, Francii, Itálii a Rakousko se vracel domů, na české půdě stanul 20. prosince 1918.⁷² V slzách ji zlíbal. Čekali ho tam nejbližší přátelé, dychtivě se jich vyptával na své drahé, zvláště na Charlottu. Zůstala pevná po celou válku, ale nakonec se duševně zhroutila,⁷³ byla ošetřována v sanatoriu, trpěla totiž těžkou melancholií.⁷⁴

⁷²⁾ „Mnozí, kteří jsme znali nechuť T. G. Masaryka k okázalostem, obávali jsme se před návratem jeho do vlasti dne 21. prosince 1918, že prezident Masaryk, aby se vyhnul slavnostnímu uvítání, přijede v noci do Prahy, nebo inkognito... Proto mezi jiným byl mu poslán naproti Jaroslav Kvapil do Paříže, aby mu připomenul, že Praha ho chce vidět, že národ toužebně ho vyhlídá do země a že nás nesmí zarmoutit nějakým postranním příjezdem. Prezident mu řekl: „Já vím, to patří k našemu řemeslu.“ A přijel do Prahy po poledni, nepronesl však jediné nastudované řeči“. Josef LAICHTER, *T. G. Masaryk doma i na veřejnosti*, Praha 1938, 181 s.

⁷³⁾ „Charlotta Garriguová trpěla těžkou srdeční vadou, později se dostavila těžká melancholie, v níž ji přepadaly úzkosti z věcí, jichž by si nebyla jindy všímala. Od převratu žila občas s rodinou na Hradě nebo v Lánech, nejvíce se však zdržovala v sanatoriu ve Veleslavíně. Zemřela 13. května 1923 v Lánech“. Srov. Jan HERBEN, *Masarykův rodinný život*, nakladatelství Fr. Borový, I. vydání, Praha 1936, 67 s.

⁷⁴⁾ Dnešní výzkumy a zpracování životního příběhu T. G. Masaryka se mimo jiné zaměřují i na „důvěrný vztah prvního československého prezidenta, tehdy již ovdovělého, k moravské spisovatelce a publicistce Oldře Seldmayerové (1884-1954). Vznik a vývoj tohoto vztahu sledovala známá badatelka Dagmara Hájková, jež do své knihy *Dopisy Oldře* zahrnula celkem třiapadesát dopisů a tak vytvořila citlivý průřez bohatou korespondencí, výmluvně ilustrující city osmdesátiletého muže k ženě věkově blízké jeho dětem“. LIDOVÉ NOVINY, ze dne 7. března 2006, sloupek *T. G.M. intimní*, 20.

2.5 TOMÁŠ G. MASARYK PREZIDENTEM

Tomáš G. Masaryk se po čtyřech letech vrátil zpět do své vlasti.⁷⁵ Doma jej jako prezidenta čekala další práce a povinnosti. Na troskách staré monarchie bylo třeba vybudovat nové instituce a obsadit je novými lidmi. Masaryk se především zasadil o rozšíření prezidentských pravomocí, původně vymezených příliš úzce, a pověřil Přemysla Šámala (1867 – 1941) sestavením prezidentské kanceláře. Šámal se tak stal přednostou Kanceláře prezidenta republiky s titulem kancléře. Masaryk se ihned zapojil do přípravy vládního programu, který přednesl Karel Kramář 9. ledna 1919,⁷⁶ den po neúspěšném atentátu na jeho osobu.

Úkolem první vlády (vlády všenárodní koalice) bylo především vybudovat pevné základy samostatného státu.⁷⁷ V době pobytu Karla Kramáře na mírové konferenci v Paříži vedl vládu Antonín Švehla (1873-1933),⁷⁸ na jehož bedrech ležely hlavní problémy té doby: všeobecný nedostatek zboží a potravin, vyvolávající hladové bouře, boj s černým

⁷⁵⁾ „...Ačkoliv k jeho (prezidentu Masarykovi) slavnostnímu uvítání na Wilsonově nádraží v Praze nebyli pozváni církevní představitelé, dostavili se tam biskupové Doubrava a Sedlák, generální vikář Pícha a jako zástupce litoměřického biskupa Grosse a jeho duchovenstva kanovník Šelbický. Byli však neuctivě přijati, pouze dr. Karel Kramář představil biskupa Doubravu Masarykovi a doporučil jeho blahosklonnosti katolickou církev. Masaryk odpověděl, že doufá, že i katolické církvi prospěje změna politické situace...“ Jaroslav V. POLC, *Stručný přehled dějin českých a moravských diecézí po třicetileté válce*, 44.

⁷⁶⁾ Srov. heslo: "Karel Kramář": Alena LÉBLOVÁ, Josef TOMEŠ – In: KOLEKTIV AUTORŮ, *Československý bibliografický slovník*, Praha 1992, 358.

⁷⁷⁾ Srov. Pavel BĚLINA, Jiří POKORNÝ – In: KOLEKTIV AUTORŮ, *Dějiny země Koruny české II. – od nástupu osvícenství po naši dobu*, 167.

⁷⁸⁾ O tomto blízkém spolupracovníku a povahovém protějšku prezidenta Tomáše Garrigue Masaryka Antonínu Švehlovi lze doporučit veřejně přístupnou životopisnou studii na http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_svehla.php, vyhledáno 6. ledna 2006.

trhem a proti inflaci, obnova válkou zničeného hospodářství a narušené železniční dopravy. Jak již bylo výše zmíněno, prozatímní ústava z 13. listopadu 1918 dávala prezidentovi Republiky jen málo pravomocí. Zásahem Masarykovým byla tato práva v květnu roku 1919 rozšířena ale ani poté neměl prezident podle základního zákona první republiky, který byl přijat revolučním národním shromážděním 19. února 1920 a publikovaný 6. března 1920 jako zákon č. 121/1920 Sb. *Ústava lidu Československé republiky*,⁷⁹ možnost zasahovat do legislativy.⁸⁰ V dubnu 1920 byly uskutečněny první ústavní volby do obou sněmoven a vláda Vlastimila Tusara (1880-1924) byla podle výsledku voleb pozměněna. Tomáš G. Masaryk byl 27. května 1920 podruhé zvolen československým prezidentem.

Při respektování všech ústavních principů si dovedl prezident Masaryk získat k blízké spolupráci politiky, jímž nejvíce důvěřoval. Byl to především Eduard Beneš, narozený roku 1884 v Kožlanech, docent sociologie na pražské univerzitě, jenž krátce studoval v Dijoně a v Paříži, bez jehož ohromné práce by dobrý výsledek celé zahraniční akce byl nemyslitelný.⁸¹ Prezident Masaryk ho učinil svým přítelem a nejbližším spolupracovníkem. Od počátku v něm viděl svého budoucího nástupce. Beneš měl ideální předpoklady pro funkci ministra zahraničí.

Nejasné bylo, jak se do nové situace a její všední, často nevábné problematiky vpraví Milan Rastislav Štefánik (1880-1919) se svou romantičností a duchovním aristokratismem. Narodil se v Košiariskách u Brezové, jako syn evangelického pastora. Roku 1904 byl v Praze

⁷⁹⁾ Ústavu vypracoval izraelita Alfred Meissner (1871-1950). Kromě vypracování ústavy se podílel i na vzniku volebního zákona a nového občanského a trestního zákoníku. Srov. Blažej RÁČEK, *Československé dějiny*, 680, vč. pozn. 1.

⁸⁰⁾ Srov. Pavel BĚLINA, Jiří POKORNÝ – In: KOLEKTIV AUTORŮ, *Dějiny země Koruny české II. – od nástupu osvětění po naši dobu*, 175.

⁸¹⁾ Srov. heslo: "Eduard Beneš": Alena LÉBLOVÁ, Josef TOMEŠ – In: KOLEKTIV AUTORŮ, *Československý bibliografický slovník*, Praha 1992, 38-40.

promován na doktora filosofie. Od roku 1904 pracoval ve Francii ve službách francouzské vědecké společnosti jako astronom a podnikl řadu výzkumných cest: na Montblank, do Samarkandu, na Tahiti, do Afriky a Jižní Ameriky. V roce 1914 vstoupil jako prostý voják (vojenský pilot) do francouzské armády a prokázal Francii i jejím spojencům znamenité služby.⁸² Bojoval ve Francii, Itálii i na Balkáně. Svou pílí a vytrvalostí se vypracoval z vojína do hodnosti brigádního generála. Nebylo mu však dopřáno, aby se účastnil na dalším dění v nově vzniklé Republice. Při návratu z Itálie 4. května 1919 došlo k tragédii. Nad Bratislavou, kde byly přichystány velké oslavy u příležitosti jeho návratu, se dodnes z nevysvětlitelných důvodů jeho letadlo vznalo, posléze zřítilo a Štefánik i s dvěma italskými průvodčími zahynul v jeho troskách. Byl pohřben blízko svého rodiště na vrchu Brandle, kde mu byl zbudován památník.⁸³

Pro vnitřní politiku Československé republiky našel prezident Masaryk silnou oporu ve svém někdejší tuhém oponentu dr. Aloisu Rašínovi (1867-1923) a agrárnímu předákovi Antonínu Švehlovi. Dr. Alois Rašín se stal prvním ministrem financí. Byl to muž prozíravý, tvrdé, nepoddajné povahy a pro hájení české věci a vlastenectví vícekrát uvězněný rakouskou vládou.⁸⁴ Velké zásluhy si získal především úpravou československé měny, jíž předcházela reforma pozemková.

Alois Rašín zemřel předčasně, když se stal roku 1923 obětí stranické nevraživosti. Dne 5. ledna 1923 jej bývalý člen komunistické strany Josef Šoupal (1903-1959) několika střelnými ranami vážně zranil. Dr. Rašín

⁸²⁾ Srov. M. JANIN, *Milan Rastislav Štefánik*, Praha 1932, 34.

⁸³⁾ Srov. Blažej RÁČEK, *Československé dějiny*, 668.

⁸⁴⁾ Alois Rašín je autorem mnoha odborných a popularizačních spisů z oblasti ekonomie a práva. Uvedme například: *České státní právo* (1891), *Můj finanční plán* (1920), *Národní hospodářství* (1921), *Finanční a hospodářská politika Republiky Československé* (1922). V této souvislosti je jistě zajímavá publikace K. HOCHA, *Alois Rašín*, vydaná v Praze roku 1934. Srov. Werner HILGEMANN, Herman KINDER, *Encyklopedický atlas světových dějin*, Praha 2002, 435.

těmto zraněním podlehl 18. února. Tato událost urychlila přijetí zákona na ochranu republiky, udělujícího vládě pravomoci ke zpřísnění trestů za rozvracení republiky.⁸⁵ Zákon se měl stát prostředkem obrany demokratického systému před nebezpečím levicových i fašistických diktatur, šířícím se v tehdejší Evropě (komunistické povstání v Hamburku a Hitlerův „pivní puč“ v Mnichově na podzim roku 1923, Musoliniho „pochod na Řím“ v říjnu roku 1922).⁸⁶

Velmi důležitým spolupracovníkem prezidenta Tomáše G. Masaryka byl i Antonín Švehla (1873-1933). Významně se zasloužil o konsolidaci vnitropolitické situace v Československé republice a o rozvoj Československého státu v průběhu dvacátých let. Usiloval o překonání rozporu mezi stranami vládní koalice ve prospěch celostátního zájmu a jako neoficiální orgán jejich spolupráce vytvořil tzv. "koaliční pětku". Své organizační schopnosti a energii šťastně uplatnil ať již jako ministr vnitra mezi lety 1918-1920, tak také jako premiér vlády 1922-1929 v každodenní praktické politice. V roce 1927 podpořil v prezidentských volbách Masaryka, sám svou vlastní kandidaturu odmítl. Po roce 1929 odešel pro vážnou chorobu z aktivního politického života.

⁸⁵⁾ „Zákon na ochranu Republiky, zákon č. 50/1923 Sb. ze dne 6. března 1923 byl jedním z prvních tzv. unifikačních zákonů, které vznikaly nově pro území celého Československa. Zavedl nové, doposud neznámé skutkové podstaty trestných činů, jako "útok na ústavního činitele" a u většiny uznaných trestných činů, jako bylo pobuřování, rušení veřejného pořádku apod. zvýšil trestní sazby. Omezil výrazně množství podmíněčných trestů a připojil tvrdé finanční postihy. U řady politických trestných činů zrušil porotní soudy a nahradil je samosoudci z povolání. Umožňoval vydání periodických tiskovin. Platil s omezeními i po roce 1945 a byl nahrazen teprve neslavně proslulým zákonem č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově-demokratického zřízení“. Libor VYKOUPILO, *Slovník českých dějin*, 353.

⁸⁶⁾ Srov. Pavel BĚLINA, Jiří POKORNÝ – In: KOLEKTIV AUTORŮ, *Dějiny zemí Koruny české II. – od nástupu osvícenství po naši dobu*, 178.

V prvních měsících po vzniku Československé republiky se budovalo velmi narychlo a takřka z ničeho. Bylo třeba celých dnů a často i nocí nepřetržité práce. Prezident Masaryk se stýkal se zástupci cizích států i s domácími představiteli. Jeho veřejná vystoupení imponovala zahraničním diplomatům i lidem domácím. Působila to především jeho nenucenost a záliba v prostotě.⁸⁷ I při různých ceremoniích, které jsou při diplomatických stycích nezbytné, působil vždy klidně a vyrovnaně. Na otázku, zda-li ho tato ustanovení příliš nesvazují, odpověděl: „kdo si myslí, že ten ceremoniel je nedemokratický, zapomíná, že žijeme uprostřed Evropy a ne na osamělém ostrově v moři.“⁸⁸

Prezident trpěl již od války těžkou nespavostí, které se již nikdy nezbavil, ale jeho výkonnost se tím nezmenšila. V Lidových novinách, ze dne 7. března 1931 nalezneme tuto zprávu: „jeho (Masarykův) největší nedostatek je, že špatně spává. Po takové probdělé noci bývá zamlklý, váhavější a uzavřenější; má zastřený hlas, oči, ze kterých se dívají všechny smutné zkušenosti dlouhého života, a zdá se být jaksi nesmírně vzdálen ve svém tichém zduchovnění. V tu chvíli byste se báli se ho dotknout. Ale zato čím je aktivnější, čím více je zapjat v samotné mele dne, čím bojovněji reaguje na věci a dějiny, tím je lidsky a téměř tělesně bližší vám“.⁸⁹

Během roku 1923 navštívil prezident Masaryk celou řadu měst a přes léto se zotavoval v severní Africe a v Lánech. 16. října zahájil prezident zahraniční návštěvu Francie, Belgie a Anglie v Paříži a ukončil ji 25. října

⁸⁷⁾ „Prezident Masaryk byl jeden z mála velikých hostitelů cizinců, jejich trpělivý a neúnavný informátor, podporován panem velvyslancem a tehdejším ministrem zahraničí panem dr. Benešem, znal už tenkrát po zkušenostech z první světové války veliké politické tajemství: mít dobré přátele po celém světě.... Většinu dne věnoval návštěvám, které přicházeli již před obědem. Po obědě si návštěvníka obyčejně brávil ještě s sebou do knihovny, kde s ním rozmlouval třeba do čtyř hodin“. Otto ZOUPALNA, *Prostřeno, pane prezidente*, Praha 2004, 26, 50.

⁸⁸⁾ Josef LAICHTER, *T. G. Masaryk doma i na veřejnosti*, 258 s.

⁸⁹⁾ Karel ČAPEK, *Čtení o T. G. Masarykovi*, I. vydání, Praha 1969, 48.

v Londýně. Z návštěvy bylo zřejmé, že Československo stojí pod ochranou evropského veřejného mínění. Po pěti letech Republiky stál náš kurs vysoko. Téhož roku 13. května zemřela paní Charlotta Masaryková. President jí věnoval ve *Světové revoluci* památná slova. Obraz své ženy vykreslil v *Hovorech* s K. Čapkem.⁹⁰

Prezident Tomáš G. Masaryk se zúčastnil 6. července 1925 oslav úmrtí Mistra Jana Husa, které byly slaveny s velkou okázalostí. Apoštolský Stolec, který měl od roku 1920 v Praze diplomatické zastoupení, spatřoval v tomto značnou provokaci a na znamení protestu odvolal svého nuncia. Československo odpovědělo velmi rychle: odvolalo svého velvyslance z Vatikánu. Teprve koncem roku 1927 se podařilo spor urovnat a sjednat zásadní dohodu o nejdůležitějších otázkách církevně – politických,⁹¹ takže začátkem roku 1928 byly diplomatické styky Československa s Vatikánem zase úplně obnoveny.⁹²

Po třetí byl zvolen Tomáš G. Masaryk prezidentem 27. května 1927. Byl poprvé zvolen Čechy i Němci. Německá účast byla rozhodující, Masaryk by jinak nezískal potřebnou většinu. Různých oslav svatováclavského milenia roku 1929 se zúčastnil i prezident republiky T. G. Masaryk a ministři vlády. Oslavy byly zahájeny 22. září slavnostní schůzí Národního výboru. Do vybudované katedrály přišel 26. září prezident Masaryk a den nato odevzdal prezident před sochou svatého Václava na Václavském náměstí osmému jezdeckému pluku z Pardubic plukovní

⁹⁰⁾ Srov. Karel ČAPEK, *Hovory s T. G. Masarykem*, 45-47; dále viz. Josef Jaroslav FILIPI, *S Masarykovými, hrst vzpomínek*, 78.

⁹¹⁾ „Vzájemná dohoda "Modus vivendi" (způsob soužití, spolužití). Šlo o druh mezinárodní smlouvy, dohodu o otázkách, které se stranám nepodařilo plně a trvale vyřešit. V Československých dějinách řešil tento dokument rozpory mezi československou vládou a Apoštolským stolcem. Byl připraven 17. prosince 1927 a vstoupil v platnost 2. února 1928“. Libor VYKOUPILO, *Slovník českých dějin*, 187.

⁹²⁾ Srov. Jaroslav KADLEC, *Přehled českých církevních dějin II.*, Řím 1987 - Praha 1991, 243.

standartu a pojmenovaj jej plukem svatého Václava.⁹³ K osmdesátým narozeninám prezidenta Tomáše G. Masaryka byl přijat Národním shromážděním zákon: "T. G. Masaryk zasloužil se o stát". Zvláštním zákonem bylo stanoveno, že Tomáš G. Masaryk může být volen prezidentem doživotně, všichni další prezidenti už jen na dvě volební období.

Po čtvrté byl Masaryk zvolen prezidentem 24. května 1934 a to i přesto, že jeho zdravotní stav se zhoršoval – částečně ochrnul. Ze zdravotních důvodů 14. prosince 1935 abdikoval na post prezidenta s přáním, aby jeho nástupcem v prezidentském úřadu byl zvolen dr. Eduard Beneš. Po abdikaci zůstal na zámku v Lánech. Posledním prezidentovým aktem byla rozsáhlá politická amnestie a armádní rozkaz – odkaz zakladatelův československé armádě.

Obě komory parlamentu vydaly 20. prosince 1935 zákon k počtě Masarykově s díkem za osvoboditelské a budovatelské dílo ponecháním doživotně platu a sídla na zámku v Lánech. Masarykův zdravotní stav se počátkem září 1937 i přes značné úsilí lékařského konsilia výrazně zhoršil. Po třech dnech v bezvědomí prezident Tomáš Garrigue Masaryk umírá 14. září 1937.⁹⁴

Lidové noviny 14. září vydaly následující zprávu: „Dnes vydechl naposled T. G. Masaryk, Osvoboditel, duchovní tvůrce a první president

⁹³⁾ Srov. Jaroslav V. POLC, *Stručný přehled dějin českých a moravských diecézí po třicetileté válce*, 45.

⁹⁴⁾ Zpracovat podrobný životopis prezidenta Masaryka není hlavním záměrem této práce. Přesto si dovoluji upozornit na některé veřejně přístupné studie o životě a díle profesora Tomáše Garrigue Masaryka. Srov. Stanislav POLÁK, *Dětství a mládí Tomáše Garrigue Masaryka* – In: http://mujweb.cz/www/tgmasaryk/det_ml.htm; *Tomáš Garrigue Masaryk jako nepopulární profesor* – In: http://mujweb.cz/www/tgmasaryk/nep_prof.htm; *Doba a prostředí života Tomáše Garrigue Masaryka* – In: http://mujweb.cz/www/tgmasaryk/doba_pros.htm, vyhledáno 16. srpna 2005.

Republiky československé. Tím se uzavírá věčným mírem jeho tříletý boj se smrtí, boj, ve kterém tělo lidské není nikdy konečným vítězem. I tuto smrt musíme přijmout s odevzdaností a pokorou. Zemřel stařec v plnosti života, muž v plnosti cti a vladař v plnosti lásky. Taková smrt není než naplněním. I v tuto chvíli smutku věřme a doufejme, občané Republiky československé, celou Masarykovou vírou v nesmrtelnost lidské duše a božský řád věcí, že T. G. Masaryk se dívá na nás dál⁹⁵ Když "tatiček Masaryk" zemřel, pro své obdivovatele zemřel symbol morální velikosti a velké autority. Jeho heslo bylo: "Nebát se a nekrást". Masarykova osoba bývá spojována pouze s obdobím první republiky, ačkoli značnou část svého díla vykonal již před ní.

⁹⁵⁾ „Masaryk byl uložen 21. září 1937 do hrobu na lánském hřbitově po předchozí cestě pražskými ulicemi na lafetě“. Karel ČAPEK, *Čtení o T. G. Masarykovi*, 147.

3. NÁBOŽENSKÁ OTÁZKA MASARYKOVA MYŠLENÍ

3.1 MASARYKŮV NÁBOŽENSKÝ ŽIVOT

Tomáš Masaryk byl vychováván můžeme-li to tak říci v tradiční katolické rodině. Jeho matka byla velmi zbožná žena, ráda chodila do kostela a k tomu vedla i své děti, včetně Tomáše. Jak je v oblasti jižní Moravy zvykem, nedělní bohoslužby i další pobožnosti jsou velmi hojně navštěvovány, kraj moravského Slovácka nevyjímaje. V *Hovorech* Masaryk říká, „že jeho náboženství v dětství, bylo pověřivé, prostoupené slováckou mythologií“.⁹⁶ Masarykův otec Josef Masaryk, člověk neučený, jenž se nestyděl ani učit se psát s malým Tomášem, když ten začal chodit do obecné školy, zbožností mnoho neoplýval, jen občas chodil v neděli do kostela. Tomáš byl po matce velmi pobožný, a když se mohl stát ministrantem v Čejkovicích, kde působil kněz František Sátora,⁹⁷ bylo to pro něj veliké vyznamenání, stejně jako to, že mohl bohoslužby doprovázet zpěvem na chóru, hned vedle varhan.

Čím více však byl starší začal se na hierarchy církve dívat kritickým pohledem, stejně tak i na různá náboženská vyznání. Zjišťoval, že není jen katolická víra ale že se hovoří o církvi pravoslavné, evangelické a velmi ho znepokojovalo zjištění, že příslušníků islámského vyznání a lidí bez náboženského vymezení je ještě více, než věřících katolíků. Později, těsně před zahájením svých studií v Brně začal Tomáš číst mnoho různých spisů

⁹⁶⁾ Karel ČAPEK, *Hovory s T. G. Masarykem*, 13.

⁹⁷⁾ Duchovní František Sátora pocházel z vesnice Boršice u Buchlovic nedaleko Uherského Hradiště na Slovácku. Masaryk o něm tvrdí, že „to byl rozpolcený člověk – někdy byl zrovna fanatik, a jindy se zdálo, že se trápí pochybnostmi. Nebyl prý dobře zapsán u církevní ani u světské vrchnosti“. Tamtéž, 12.

protikatolické povahy, které ho utvrzovaly v nastoupené cestě svobodného pohledu na vše kolem sebe a v boji proti veškerému formalismu, který bývá spojován s církevními obřady.⁹⁸ Masarykův život na Vídeňské univerzitě byl naplněn hlavně studiem a četbou mnoha odborných publikací.

Velký vliv na utváření jeho dalšího náboženského postoje měl rakouský idealistický filosof Franz Brentano (1838-1917), jenž byl původně katolickým knězem, později však opustil kněžskou dráhu a vystoupil i formálně z Katolické církve. Byl Masarykovým univerzitním profesorem, ačkoliv student Masaryk se nemohl jeho přednášek osobně účastnit, navštěvoval jej ve svém volném čase a vedl s ním často dlouhé filosoficko – náboženské diskuze.⁹⁹ Prostřednictvím Tomáše Masaryka Brentano značně ovlivnil českou buržoazní filosofii a vůbec pozici brentanovců na pražské německé univerzitě.¹⁰⁰

⁹⁸⁾ Nemálo dráždila mladého Tomáše tehdejší běžná katolická praxe, se kterou se konfrontoval na brněnských studiích, když byla předepsána povinná školní zповěď a „chlapci se mezi sebou chlubili, jak se pěkně ze svých hříchů vyzpovídají a zítra začnou nanovo hřešit“. Masaryk se tehdy odmítl povinné školní zповědi zúčastnit. Srov. Josef Jaroslav FILIPI, *S Masarykovými, hrst vzpomínek*, 167 s.

⁹⁹⁾ Franz Brentano byl velmi pronásledován pro své proticírkevní postoje, ve svém filosofickém názoru kritizoval kategorický imperativ I. Kanta, jeho hlavní zájem však patřil Aristotelovi. Rovněž se věnoval psychologii, kterou dělí na deskriptivní a genetickou. K hlavním jeho spisům bezesporu patří: *Psychologie vom empirischen Standpunkt* (Psychologie z empirického hlediska), *Von der Klassifikation der psychischen Phänomene* (O klasifikaci psychických jevů). Srov. Hans Joachim STÖRIG, *Malé dějiny filosofie*, Kostelní Vydří 2000, 441.

¹⁰⁰⁾ Jak zdůrazňuje Tomáš Garrigue Masaryk v V. knize své práce o K. H. Borovském: „na české národní obrození v náboženství měl značný podíl právě Bernard Bolzano, po otci Ital a po matce pražský Němec“. Srov. Jan SKUTIL, *Tomáš Garrigue Masaryk a filozofie české slovesnosti* – In: *Tomáš Garrigue Masaryk filozof a pedagog*, sborník Masarykova muzea, Hodonín 1993, 67.

Masaryk byl ale především platonikem. Platon byl filosof, kterého si zamiloval a u něhož mu imponoval jeho zájem o náboženství, etiku a politiku a ve shodě s ním vždy zastával a zdůrazňoval to, co má být cílem veškerého politického úsilí a snažení, totiž skutečné vlastenectví, které se má projevat v každodenním praktickém životě.¹⁰¹

Náboženským tématům věnoval Masaryk mnoho času i v přednáškách a diskusích na univerzitní půdě mezi studenty. Mladé generaci se totiž jevilo náboženství jako něco přežitého, co má význam jenom při výchově dětí a "nové době" nemůže nic převratného a nového přinést. Masaryk se při těchto debatách snažil, aby si studenti sami učinili názor na tuto životní oblast a museli o věci samé začít uvažovat a přemýšlet.

Náboženská témata se vinula Masarykovým životem prakticky neustále. Tomuto jevu věnoval nejenom samostatné spisy¹⁰² ale i četné rozpravy, veřejné projevy¹⁰³ a studie.

Náboženstvím označoval Masaryk všechny projevy zbožnosti, představované především konáním náboženských obřadů, bohoslužeb a rozličných pobožností. Velmi často poukazoval na to, že náboženství je jev složitý, komplikovaný, rozvětvený do mnoha směrů a zaměření.¹⁰⁴ Naproti tomu však můžeme velmi jasně rozlišit, kdy Masaryk mluví velmi opatrně a se zjevným ostychem o zbožnosti, tedy o svém osobním vztahu k Bohu. Karel Čapek se vyjádřil o Masarykově zbožnosti těmito slovy: „Vidím, že veliké tajemství Masarykovy vnitřní krásy a velikosti byla zbožnost“.¹⁰⁵

¹⁰¹⁾ Srov. Jan ZOUHAR, *K filosofickému odkazu T. G. Masaryka*, 4.

¹⁰²⁾ Uvedme kupříkladu následující: T. G. MASARYK, *Moderní člověk a náboženství*, Praha 1934; *O svobodě náboženské a volnosti přesvědčení*, Praha 1904; *V boji o náboženství*, II. vydání [I. vydání 1904], Praha 1932, 68 s.

¹⁰³⁾ Srov. T. G. MASARYK, *Český ideál*, Valašské Meziříčí, Velikonoce 1907.

¹⁰⁴⁾ Srov. Karel ČAPEK, *Hovory s T. G. Masarykem*, 150.

¹⁰⁵⁾ Karel ČAPEK, *Čtení o T. G. Masarykovi*, 178.

Vážné diskuse na náboženská témata se vedly rovněž u Masaryků, v domácnosti (tzv. Masarykovy domácí semináře), kde se scházeli Masarykovi přátelé a studenti. Sama Charlotta G. Masaryková ačkoliv byla bez vyznání, nikdy se netajila svou zbožností.¹⁰⁶ Vyrostla ve Spojených státech Amerických v duchu konfese Unitářské, která nemá dogmata o Nejsvětější Trojici, o Ježíšově božství a vykoupení. Po příchodu s manželem do Prahy samozřejmě tuto církev u nás nenalezla a tak raději zůstala mimo církev.¹⁰⁷ Dogmata kterékoliv církve přijmout nemohla a matrikovou příslušnicí být nechtěla. Stála však vždy na půdě protestantské teologie.

Jako doslov k této části připomeňme svědectví jednoho z Masarykových současníků, který hovoří o tom, proč je tak důležité podrobně se věnovat a studovat Masarykovo pojetí náboženství. Zde jeho svědectví: „...kdo nepronikne u Masaryka až sem (k pochopení Masarykova náboženství), anebo kdo je s Masarykovým náboženstvím příliš lehce hotov, neporozumí z Masaryka ničemu. A naopak, kdo si dá

¹⁰⁶) Charlotta G. Masaryková vyjádřila svůj názor na "lidové náboženství" těmito slovy: „Lidé chodí v neděli do kostela, tam se pomodlí, zazpívají si a vyslechnou kázání. Náboženství je jim jen pro neděli, ale to nestačí, člověk má chválit Boha také ve všední den. Nemusím se jen modlit a zpívat žalmy nebo číst náboženské knihy. Když konám práci užitečnou sobě nebo jiným, chválím Boha, když střídmě jím, chválím Boha, když se slušně bavím, chválím Boha. Tak je to správně – já myslím“. Josef Jaroslav FILIPI, *S Masarykovými, hrst vzpomínek*, 156.

¹⁰⁷) „České unitářství vzniklo nedlouho po vyhlášení samostatné Československé republiky a to 9. dubna 1922, kdy byla založena Pražská obec Svobodného bratrství. Jejím zakladatelem se stal charismatický kazatel Norbert Fabián Čapek, který se narodil 3. června 1870 v Radomyšli u Strakonice a zemřel 30. října 1942 v koncentračním táboře v Dachau. V roce 1930 byli Unitáři státem uznáni a zaregistrováni jako náboženská společnost Unitářů československých. Čeští Unitáři nemají dogmata ani závazné vyznání víry, a tak není neobvyklé, že se mezi nimi vyskytuje mnoho rozmanitých názorů“. Srov. [41](http://www.unitaria.cz/plzen/Publikace/KDO%20JSOU%C4%8CE%C5%AoT%C3%8D%20UNIT%C3%81%C5, vyhledáno 4. ledna 2006.</p></div><div data-bbox=)

práci, aby poznal Masarykovy náboženské názory, najde i klíč, kterým dešifruje poselství, které T. G. Masaryk pro nás má v naší dějinné situaci dnes. Jak můžeme zůstat věrni Masarykovi, nepokusíme-li se proniknout k jádru jeho myšlení?“¹⁰⁸

3.2 PŘEDSTAVA BOHA V MASARYKOVĚ POJETÍ

Mnoho odborníků z řad teologů, filosofů ale i znalců dějin se tázalo, zda-li byl Tomáš G. Masaryk věřící člověk, popřípadě v co konkrétně věřil. Není možné, abychom tuto stránku Masarykova života úplně otevřely a všemu porozuměli, neboť Masaryk o Bohu a vztahu k transcendentální skutečnosti hovořil velmi ostýchavě a nerad.¹⁰⁹ Není se však čemu divit, neboť přece jen se jedná o oblast hluboce intimní, s níž se člověk hned tak někomu nesvěřuje a tím neodhaluje svoje nitro.

Na počátku tohoto pojednání o masarykovském chápání Boha, je nevyhnutelně nutné konstatovat, že Masaryk nebyl neznaboh, tak jak se o něm často tvrdí.¹¹⁰ Masarykovo hledání Boha bylo hluboké, opravdové a upřímné. Vyvěřalo z podstaty jeho bytosti.¹¹¹ Někteří Masarykovi

¹⁰⁸⁾ Jaroslav ŠIMSÁ, *Zbožnost a víra T. G. Masaryka*, Praha 1946, 228 s.

¹⁰⁹⁾ Veřejně proklamoval Masaryk svůj vztah k Bohu mj. i ve svém prvním programovém prohlášení, po svém návratu ze zahraničí 22. prosince 1918. Srov. Stanislava KUČEROVÁ, *T. G. Masaryk a sociální otázka* – In: *T. G. Masaryk a sociální otázka*, sborník příspěvků Masarykova muzea, Hodonín 2002, 109.

¹¹⁰⁾ Tamtéž, 106.

¹¹¹⁾ Srov. Dagmar ČAPKOVÁ, *Některé interdisciplinární aspekty Masarykovy sociologie* – In: *Tomáš Garrigue Masaryk a sociologie*, sborník Masarykova muzea, Hodonín 1994, 76-77.

pozorovatelé tvrdí, že z jeho náboženskosti vyplývalo i jeho chápání smyslu a cíle života.¹¹²

Masaryk pokládal za překonané náboženství církevní, ne však náboženství jako prožitý vztah k Bohu nebo k celému světu, který nelze nahradit ani vědou ani filozofií. Ve vztahu k transcendentnu spatřoval Masaryk i jisté uvolnění lidské svobody, vyšší mravnosti a lidskosti, jak píše v *Hovorech* s Karlem Čapkem, hlubší vztah člověka k člověku, a tím i možnost založení hlubších společenských vztahů.¹¹³

Odkud pramenily tedy ony názory, že Masaryk je ateista? Odpověď nemusíme hledat příliš složitě. Tyto soudy o Masarykově "bezbožnosti" pocházejí především z povrchně chápaných faktů o různých jeho střetech a vyhraněných pozicích vůči Katolické církvi. Na tomto místě postačí krátký exkurz zpět k životnímu příběhu T. G. Masaryka: v předchozím výkladu jsme zmínili epizodu z Masarykova mládí, kdy se mladý Tomáš, tehdy studující na gymnáziu v Brně, odmítl zúčastnit povinné školní zpovědi, i jeho první konflikty s představiteli Katolické církve, dále pak jeho kolizi s katolickými preláty, z nichž třistaosm na Masaryka podalo žalobu a on na ni reaguje vydáním útlého spisku *Zrcadlo katechetům* a další události. Jeho celý dlouhý život byl přesvědčením, že Bůh existuje,¹¹⁴

¹¹²⁾ Srovnej kupříkladu J. PAPOUŠEK, *Masaryk politik a státník* – In: *Masarykův sborník, časopis pro studium života a díla T. G. Masaryka*, Praha 1930-1931, 14.

¹¹³⁾ Srov. Karel ČAPEK, *Hovory s T. G. Masarykem*, 151.

¹¹⁴⁾ „Tomáš Garrigue Masaryk byl o existenci Boha pevně přesvědčen, existence Boží mu tedy nebyla nejistou“. František ŽILKA, *Tomáš Garrigue Masaryk jako náboženská osobnost a jeho boj o náboženství*, Praha 1935, 331. Citováno dle: Stanislav POLÁK, *Tomáš Garrigue Masaryk a Bůh* – In: <http://mujweb.cz/www/tgmasaryk/naboz/buh.htm>, vč. pozn. 56, vyhledáno 11. listopadu 2005. Hodnota Žilkových prací o Masarykově chápání Boha spočívá zejména v tom, že T. G. Masaryk byl jeho dlouholetým přítelem a na obdobná témata vedli zajímavé diskuze a rozhovory. František Žilka je znám mimo jiné i tím, že položil základy pro moderní český překlad Písma svatého (*Nový zákon*, r. 1933). Působil jako profesor novozákonní vědy na evangelické bohoslovecké

byl pro něj veličinou, na niž se mohl spolehnout. Byl přesvědčen, že všechno se vyvíjí a má se tedy vyvíjet i náš vztah k Bohu. Z moderních kritiků Masarykova pojetí Boha nemůžeme nezpomenout profesora Václava Černého a jeho dílo *Dvě studie masarykovské*,¹¹⁵ v níž kritizuje Masarykovu představu Boha. Zdroj těchto chybných koncepcí vidí profesor Černý především v „určité Masarykově nedůslednosti v pojetí Boha, jenž spočívá v záměně cílů, které tvoří hlavní směr náboženství. Tím hlavním určujícím znakem je samotný Bůh, nikoliv cit a prožitek“.¹¹⁶

Existenci Boha dokazuje Masaryk dvěma základními argumenty: tím prvním a nejvýznačnějším je důkaz teleologický. Masaryk jej odvozuje především z lidského poznání o účelnosti světa, lidského života a z historických skutečností. Toto všechno jej vede k uznání Boha jako Stvořitele všeho, osobní Bytosti duchové a nekonečně dokonalé. Účelnost světa dokazuje Masaryk zkušeností a rozumem. Mluvit o náhodě a bezcíllosti světa je dle Masaryka proti rozumu; účelný svět je dán rozumem. Druhý argument, který Masaryk používá pro důkaz existence nejvyšší Transcendence, je důkaz kosmologický. Masaryk tvrdí, že „bez první příčiny, bez prvního tvůrce a hybatele nemůžeme rozumět vzniku, pohybu a vývoji veškerenstva“.¹¹⁷ Na těchto tvrzeních se tedy zakládá Masarykova víra v Boha.¹¹⁸

fakultě v Praze. Srov. heslo: "František Žilka": Alena LÉBLOVÁ, Josef TOMEŠ – In: KOLEKTIV AUTORŮ, *Československý bibliografický slovník*, Praha 1992, 836.

¹¹⁵⁾ „První z nich má název: *Podstata Masarykovy osobnosti a čím nám Tomáš G. Masaryk zůstává a Několik poznámek o Masarykovu moderním pocitu náboženském* – In: Jan ZOUHAR, *K filozofickému odkazu T. G. Masaryka*, 9.

¹¹⁶⁾ Tamtéž, 9.

¹¹⁷⁾ Karel ČAPEK, *Hovory s T. G. Masarykem*, 140.

¹¹⁸⁾ Není nezajímavé v této souvislosti poukázat na názor Daniela Totha, velkého propagátora osobnosti prvního prezidenta, autora mnoha odborných studií, jenž se ve svém veřejně přístupném článku vyjádřil takto: „U Masaryka nenajdeme nějaký důkaz Boží existence. K teizmu se dopracoval úvahou o nutnosti vědomí

Masaryk věřil v Boha, věřil v Prozřetelnost, která řídí vývoj světa, lidstva, taktéž i život každého člověka. Nejednou zdůrazňoval, že bez Boha se ztrácí všechna souvislost a smysl života. Masaryk považoval za nebezpečné a také za nepřijatelné i jakýkoli pokus a způsob vyobrazování či znázorňování Boha, nemluvě o nějaké konkrétně jasné představě Boží tvárnosti.¹¹⁹ To však neznamená, že by o Bohu a jeho stvořitelském i tvořitelském působení vůbec nepřemýšlel a neuvažoval.

V rozhovorech s Emilem Ludwigem podal tuto formulaci: „Je-li Bůh, to znamená všemohoucí, vševědoucí, je logicky nemožné, aby tento velký duch – nebo jakkoliv ho jmenují – neměl plán vesmíru“.¹²⁰ V Masarykových spisech, které věnoval náboženským otázkám, můžeme rozpoznat, že se jeho vztah k Transcendentální skutečnosti postupem času i životních zkušeností proměňoval, přetvářel a formoval, jak nás o tom spravuje velmi přesně historik a znalec Masarykova života i díla Stanislav Polák,¹²¹ jenž byl citován již dříve. Autor uvádí, že se Masaryk sám několikrát vyjádřil o svém vztahu k Bohu. Jako doklad tohoto tvrzení lze uvést citace z publikací Masarykových současníků,¹²² v nichž je patrný

mravních norem“. Daniel TOTH, *Masarykova filosofie náboženství* – In: http://www.danieltoth.info/pdf/Masarykova_fil_nabozenstvi.pdf, vyhledáno 11. listopadu 2005. Tento Tothův úsudek příliš nekoresponduje s tím, co nalézáme přímo v Čapkových *Hovorech s T. G. Masarykem*, 140.

¹¹⁹⁾ Srov. T. G. MASARYK, *Řeč při promoci na čestného doktora theologie Husovy bohoslovecké fakulty evangelické* – In: Masaryk, *Cesta demokracie*, II, 387.

¹²⁰⁾ Emil LUDWIG, *Duch a čin, rozmluvy s Masarykem*, 235.

¹²¹⁾ „PhDr. Stanislav POLÁK (nar. 1936) je odborným vzděláním historik – archivář, působil jako okresní archivář v Příbrami, od roku 1992, po obnovení Ústavu T. G. Masaryka působí v Masarykově ústavu Akademie věd České republiky jako vědecký pracovník. Zde je členem redakčních rad Spisů T. G. Masaryka a Masarykova sborníku, a redakčního kruhu Korespondence TGM“. Srov. Masarykův ústav Akademie věd České republiky – In: <http://www.msu.cas.cz/images/obal/ziap.jpg>, vyhledáno 5. ledna 2006.

¹²²⁾ Tyto citace jsou uvedeny ve veřejně přístupné studii Stanislava POLÁKA, *Tomáš Garrigue Masaryk a Bůh* – In: <http://mujweb.cz/www/tgmasaryk/naboz/buh>.

vývoj tohoto vztahu. Příkladem nám může posloužit vyjádření Masaryka na oslavě svých šedesátých narozenin v Národním domě na Vinohradech 7. března 1910, jež zaznamenal B. Odstrčil: „Poměr svůj k Bohu, jak mi nedávno naznačil, cítí spíše jako bratrství než synovství...“¹²³

Již dříve zmiňovaný František Žilka ve svém článku *Náboženská osobnost* uvedeném v *Naší době*, zmiňuje tuto Masarykovu výpověď: „...řekl, že jemu a dnešnímu člověku nevyhovuje a nestačí pojem Boha jako otce. Tak prý cítí, může a musí cítit dítě... Dospělý člověk... již nemá takové všeovládavé představy o otci. Jemu prý by mnohem více vyhovovalo – když už obraz – přirovnání Boha ku příteli, pomocníku, spolupracovníku. Řekl dokonce slovo kamarád... Ale cítil jsem velmi hluboce, že tu není ničeho lehkého, profanujícího, snižujícího. Bylo cítit vážnost, a přiznám - náboženskou vážnost. Řekl to s takovou bezprostřední naivitou, která mě odzbrojila“.¹²⁴

Velmi jasné a zásadové sdělení nalezneme ve vzpomínkách osobní archivářky prvního prezidenta, kde se dočteme následující: „...já osobně mám vůči Bohu bezhraniční obdiv a úctu. Latinské reverentia vystihuje mi to víc než naše úcta. Ale necítím lásku“.¹²⁵ Krátce před svou smrtí formuloval Masaryk svůj vztah k Bohu těmito slovy: „K Bohu cítím reverentiam. Mám vždycky pocit: strašně veliký. Ale milovat? To mně zní tuze antropomorfisticky... Ježto však nelze Boha postihnout, a přijímám-li

htm, vč. pozn. 56, vyhledáno 11. listopadu 2005.

¹²³) B. ODSTRČIL, *Sub specie aeterni* – In: *T. G. Masarykovi k šedesátým narozeninám*, 124. Tamtéž, pozn. 56.

¹²⁴) František ŽILKA, *Náboženská osobnost* – In: *Naše doba*, 32-1925, 336. Tamtéž, pozn.56.

¹²⁵) A. GAŠPARÍKOVÁ-HORÁKOVÁ, *U Masarykovcov. Spomienky osobnej archivárky T. G. Masaryka*, Bratislava 1995, 107-108. Tamtéž, pozn. 56.

přece Ježíšovo nejvyšší přikázání lásky k Bohu, musí láska k Bohu znamenat něco jiného než láska k bližnímu...“¹²⁶

Učiníme-li závěr tohoto oddílu, pak můžeme konstatovat, že Masaryk byl o existenci Boha přesvědčen mimo jiné z empiricky poznatelného světa, z uspořádání přírody, uznával Boha za svrchovaného a neustále přítomného Stvořitele a Tvořitele, vč. toho, že člověk je Bohu povinen prokazovat úctu, obzvláště tím, že se snaží spolupracovat na stvořitelském Božím díle po celý svůj život.

3.3 MASARYK O SMRTI, NESMRTELNOSTI A VĚČNOSTI

Základní koncept Masarykova pojetí náboženství obsahuje vedle víry v osobního Boha také i víru v nesmrtelnost duše a hledisko věčnosti, které se projevuje i v lásce k bližním.¹²⁷ Úvahy Tomáše G. Masaryka o posledních věcech člověka, o utrpení a smrti, jež jsou důsledkem prvotního hříchu lze shrnout do několika tezí.

Předně poukazoval na to, že strach ze smrti má až člověk moderní doby, a to ze dvou příčin: první je ta, že se jedinec nebojí ani tak samotného okamžiku smrti, jako spíše procesu umírání, který je často doprovázen bolestí. Druhou příčinu pak vidí v malém umění důvěry a odevzdanosti sebe sama do Božího plánu spásy.¹²⁸ Co se týká Masaryka samotného, tak ten se smrti nebál. To nám dosvědčuje i název článku E.

¹²⁶⁾ Emil LUDWIG, *Duch a čin, rozmluvy s Masarykem*, Praha 1935, 70. Citace převzata, dle Stanislav POLÁK, *Tomáš Garrigue Masaryk a Bůh* – In: <http://mujweb.cz/www/tgmasaryk/naboz/buh.htm>, vč. pozn. 56, vyhledáno 11. listopadu 2005.

¹²⁷⁾ Srov. Jan ZOUHAR, *K Filozofickému odkazu T. G. Masaryka*, 9.

¹²⁸⁾ Srov. Karel ČAPEK, *Hovory s T. G. Masarykem*, 142.

Havelky, v němž dále nalézáme Masarykovu větu: „Já jsem filosof a smrti se pranic nebojím“.¹²⁹

Hovoří-li Masaryk o nesmrtelnosti, pak velmi silně zdůrazňuje akcent pozemského života, v němž si každý svou nesmrtelnost zajišťuje hodnotou a bohatostí lidského, tedy časného bytí, své vlastní existence. V neposlední řadě Masaryk uvádí, že „nesmrtelnost plyne i z uznání Boha, z víry ve světový řád a spravedlnost“.¹³⁰ Při odborných diskusích u Masaryků (tzv. "Masarykovy domácí semináře") se k otázce nesmrtelnosti vyjádřila i jeho žena Charlotta G. Masaryková, když prohlásila: „hlavní je víra v osobního Boha a v nesmrtelnost duše, ostatní je méně podstatné“.¹³¹

O věčnosti uvažuje filosof Masaryk z hlediska přítomnosti. Je si jist tím, že „věčnost nenastává teprve po smrti, nýbrž, že věčnost je již nyní, v tomto každém okamžiku pozemského života. Proto by člověk neměl nic odkládat pro nějakou vzdálenou věčnost“.¹³² Na tomto souhrnu důkazů vidíme, že Masaryk nekladl příliš do protikladu otázku života zde na zemi a života po smrti. O Masarykových představách "života po životě" nás zpravuje německý prozaik a esejista Emil Ludwig, vlastním jménem E. L. Cohn (1881-1948),¹³³ kterého jsme citovali již výše: „...co bude, nevím – pokrok. V první době, protože duše byla zvyklá mít celý život tělo s sebou, nemůže se hned orientovat. Představuju si dobu, která bude trochu temná, nevím jak. Potom pokračování dosavadního života. Samo sebou, to, čemu se říká nebe, nepředstavuju si tak, že budeme žít jen v

¹²⁹⁾ E. HAVELKA, *Masaryk se smrti nebál* – In: *Masarykovou stopou*, III - 1949, 49-51.

¹³⁰⁾ Karel ČAPEK, *Hovory s T. G. Masarykem*, 142.

¹³¹⁾ Josef Jaroslav FILIPI, *S Masarykovými, hrst vzpomínek*, 156.

¹³²⁾ T. G. MASARYK, *Ideály humanitní, problém malého národa, demokratism v politice*, 61.

¹³³⁾ „Všechny práce tohoto autora prozrazují zcela jistě přesnou znalost detailů a bibliografických údajů, nicméně si nemohou klást nárok na vědeckost“. Srov. heslo: "Ludwig Emil": Josef ŘÍMAN, Miroslav ŠTĚPÁNEK – In: KOLEKTIV AUTORŮ, *Malá československá encyklopedie*, III. svazek I – L, Praha 1986, 882.

radovánkách, jak se to často tak krásně líčí. Nedůvěřuji topografům nebe a pekla. Snad tam leckdy bude docela zle, nevím. Vývoj si představuju, snad také s krisemi a nepříjemnostmi... Častěji jsem si myslel: sejdeš se s Platónem nebo s Goethem? Snad ano. Jaký bude náš poměr, nevím. Jistě řeknu Goethovi: 'Četl jsem všecky vaše věci, o tom nepotřebujeme mluvit. Řekněte mi něco o svých nových zkušenostech tady'.¹³⁴ Závěrem této části můžeme uvést, že Tomáš Garrigue Masaryk věřil „ve věčnost lidské duše, a v každém člověku ctil rovnost a svobodu této duše, která je nesmrtelná“.¹³⁵

3.4 MASARYKOVA NÁBOŽENSKÁ METAFYZIKA

Tomáš G. Masaryk v *Hovorech* s Karlem Čapkem tvrdí, že se nikdy nepovažoval za filosofa nebo metafyzika. Toto vyjádření postačuje k pochopení toho, proč metafyziku neměl Masaryk moc v oblibě. Vyhýbá se tomuto termínu zejména proto, že se velmi často chápe povrchně a nesprávně.¹³⁶ Předpona "meta" jako by totiž naznačovala, že jde o nějakou nadvědu. Filosofie – metafyzika není podle Masarykovy *Konkrétní logiky*

¹³⁴⁾ Citace dle: Stanislav POLÁK, *Tomáš Garrigue Masaryk o smrti, nesmrtelnosti a věčnosti* – In: <http://mujweb.cz/www/tgmasaryk/naboz/nesmrtelnost/htm>, vč. pozn. 62, vyhledáno 11. listopadu 2005.

¹³⁵⁾ Karel ČAPEK, *Čtení o T. G. Masarykovi*, 169.

¹³⁶⁾ „Metafyzika – nemám rád toho jména, patrně že jsem takový nepoddajný empirik a praktik. V metafyzice lidé hledají bůhvíjaké hluboké a tajemné vědomosti, a zatím právě metafyzika, aspoň jak byla pěstována posud, je na obsah chudá, chudičká; je to jen malý konkurenční podnik, který si zařídila filosofie proti teologii“. Karel ČAPEK, *Hovory s T. G. Masarykem*, 138.

zvláštní vědou stojící vedle druhých.¹³⁷ Je vlastně úhrnem věd, je souborem, který je metodický a soustavný.

Metafyzika dle Masaryka není a ani nemůže být dílem pouze jednoho člověka, nýbrž je úkolem pro vědeckou spolupráci, je výzvou k organizované a společné činnosti.¹³⁸ Její obsah i problémy se budou vždy měnit s vývojem věd. Masarykův demokratický charakter, který má hluboké kořeny, můžeme pozorovat i v oblasti metafyzické otázky, ačkoliv samotnou potřebu demokracie Masaryk nezdůvodňuje metafyzickými či transcendentními úvahami.¹³⁹

Jak již bylo dříve zmíněno, velký vliv měl na Tomáše G. Masaryka v promýšlení metafyzických teorií Franz Brentano, který byl nejprve katolickým knězem a po svém odklonu od církve zůstal přece jen spojen se scholastickou školou a s jejím učitelem Aristotelem. Brentano se stal dodatečně jedním z nejvlivnějších filosofů 19. století. Vychází z něho nejen Edmund Husserl (1859-1938), jehož fenomenologie je pokládána za rodnou půdu existencialismu, ale také fenomenologii velmi blízká "teorie předmětů", jejímž autorem je Alexius Meinong (1853-1921).¹⁴⁰ Vliv Brentana na Masaryka se projevoval ve společném obdivu pro Augusta Comtea (1798-1857), dále společným názorem, že filosofie nemá své zvláštní metody vedle legitimních odborných metod, či o vysokém mínění významu psychologie pro filosofii. Masarykovy teorie potvrzují vliv

¹³⁷⁾ „Věda je vždy závislá na filosofické koncepci“. T. G. MASARYK, *Základové konkrétní logiky. Třídění a soustava věd (Versuch einer concreten Logik)*, Praha 1885, 308. Srov. Miloslav BEDNÁŘ, *Vorovkovo pojetí Masarykovy filozofie* – In: *Tomáš Garrigue Masaryk a věda*, sborník příspěvků Masarykova muzea, Hodonín 2000, 102: „Jinými slovy, o naprosté nezávislosti vědy na filosofii nemůže být u Masaryka ani řeči“.

¹³⁸⁾ Srov. T. G. MASARYK, *Moderní člověk a náboženství*, 12.

¹³⁹⁾ Srov. Lubomír VALENTA, *Je Masarykova (politická) filosofie četbou jen pro historiky?* – In: *T. G. Masaryk na přelomu tisíciletí*, sborník příspěvků Masarykova muzea, Hodonín 2001, 47.

¹⁴⁰⁾ Srov. Hans Joachim STÖRIG, *Malé dějiny filosofie*, 441.

Brentanovy filosofie. Masarykova náboženská identita je v podstatě vždy zaměřena na náboženství a Boha. Charakteristika Masarykovy metafyziky se neopírá o žádnou náboženskou náladu, o zbytky náboženské fantazie, nýbrž o uvědomělou složku filosofického a vědeckého myšlení. Snaží se o teologický pohled vědecky opřít, aby na něm vybudoval svoji víru ve smysl dějin, účelnost, harmonii, Prozřetelnost a Boha. Prostřednictvím Brentana se Masaryk dostal do styku i s myšlením aristotelsko-scholastickým.

Teologie představovala pro Masaryka velmi vážný problém. Teologickou oblast dělí na teologický obor abstraktní (filosofie náboženství); konkrétní (rozmanité teologické vědy, pokud nejsou například historií a jinými vědami) a na teologii ryze praktickou.¹⁴¹ Jako rovnocenné složky vedle teologie staví Masaryk logiku a etiku, které vyňal ze souboru sociálních věd. Metafyzika se tak stává teoretickou částí nekonečného úkolu filosofie.¹⁴² Po této stránce zůstává nad teologií, má však povinnost všimnout si jejich výsledků a tyto následně zpracovávat. Teologie má však také svou praktickou stránku. A zde si má všimnout opět mravnosti, jak se podmiňuje praktický, zejména morální život pod náboženskými vlivy. Toto pojetí vždy naráželo na odpor katolických i protestantských teologů. Stanovisko teologů bylo jasné: teologie nechce být jen systémem lidských dohadů a omylů, nýbrž teoretickým mluvčím Božího zjevení. Chce být vědou o Zjevení, ale v tom smyslu, že bude vyňata z kompetence filosofie. Filosofii je umožněno pouhé doprovázení teologie: *ad theologiam ancillatur*.

Náboženský problém byl pro Masaryka aktuální (mnohokrát za svého života jej prohlásil za ústřední českou otázku). Nelze však popřít, že v jeho programu je mnoho z onoho pozitivistického objektivismu, jehož vlivu se

¹⁴¹⁾ Srov. T. G. MASARYK, *Česká mysl*, Praha 1901, 1-26.

¹⁴²⁾ „Masaryk pokládal za skutečné filosofické vědy jenom dvě: noetiku s logikou a metafyziku“. František MAREK, Štěpán ZAPLETAL, *Filosofická čítanka. Velcí myslitelé*, Praha 1948, 266.

jinak hodně bránil.¹⁴³ Vědecká teologie splývá velmi často s filosofií náboženství.¹⁴⁴

Filosof Masaryk uznal náboženskou metafyziku i se všemi kritickými výhradami a včlenil ji do souboru obecné metafyziky, tím vším však se nezmírnil jeho odpor a kritika k tradičně chápanému náboženství. Jeho záporná vymezení jsou pověstná: náboženství není filosofií a vědou, není teologií, náboženstvím není víra, ani mravnost, ani kult, ani církev a příslušnost k ní, ani mysticismus. V náboženském problému, jak to dokazují články uveřejněné v *Naší době*, viděl Masaryk nejen hlavní bitevní pole moderních světových názorů, nýbrž i hlavní metafyzickou otázku, již náboženství skutečně je.¹⁴⁵ Všechny jeho analýzy a úvahy nakonec splývají v tzv. noetický realismus, jež se vztahuje k Masarykově pojetí možnosti a nemožnosti i způsobů poznání reality.¹⁴⁶

Na konci tohoto pojednání o Masarykově široce vědeckém pojetí metafyziky učiníme závěr, že v dějinách filosofie se zřejmě nikdy nebude mluvit o "metafyzice Tomáše G. Masaryka". Masaryk nepodal sice žádný ucelený systém, nýbrž jen metodický program filosofické spolupráce.

¹⁴³) „Masaryk pozitivizmus nehlásal, ale uznával ho“. ČESKÁ FILOZOFIE 20. STOLETÍ – In: <http://cody.mysteria.cz/dila/araidna/filosofie2htm>, vyhledáno 9. listopadu 2005.

¹⁴⁴) Toto propojení vědeckých zásad s náboženstvím nalézáme již v Masarykově *Sebevraždě*. Srov. T. G. MASARYK, *Sebevražda, hromadným jevem společenským moderní osvěty*, III. vydání, [I. vydání 1904], Praha 1930, 284 s. Původně dílo vyšlo německy roku 1881; české vydání bylo zčásti autorem upraveno a doplněno. Poslední české vydání *Sebevraždě* bylo v roce 1998, a bylo publikováno Ústavem T. G. Masaryka v Praze.

¹⁴⁵) „Masarykovy bylo jasné, že náboženství jako potřeba srdce musí změnit svou funkci vůči té, jakou plnilo v předchozích staletích. Musí respektovat na jedné straně rozvoj vědeckého myšlení a na straně druhé vývoj společenských poměrů, aby bylo přiměřeněji zaměřeno na celého člověka“. Miloš DOKULIL, *Činorodým náboženstvím citu k vědecky zaštitěnému léku na krizi „člověka celého“ a jeho společnosti*, 40.

¹⁴⁶) Srov. Jan ZOUHAR, *K Filozofickému odkazu T. G. Masaryka*, 4.

Masaryk byl totiž vždy především politickým činitelem.¹⁴⁷ Filosofem v čistě odborném smyslu nikdy nebyl, přece však jeho práce jsou tak rozsáhlé, že se o těchto píše knihy.¹⁴⁸

Každá osobnost mimořádného významu si najde podle možností prostor, kde může vykonat nejvíce. V českých poměrech od devadesátých let předminulého století to byla politika a státnictví. Je fakt, že se metafyzické formulace Masaryka nikdy nestaly hlavním účelem. Ale jeho metodické pokyny a jasné vědomí, že ucelený světový názor nemůže být dílem jednotlivce, jsou věci dalekého dosahu a významu. Výslednicí Masarykových dedukcí a závěrem jeho myšlení i zkušeností je rozpoznání, že „náboženství je centrální a vůdčí duchovní silou, je úsilím o život nový, vyšší, o nové životní hodnoty“.¹⁴⁹

¹⁴⁷⁾ Srov. Jaroslav STRÍTECKÝ, *Rozhovor s profesorem Jaroslavem Stríteckým o filozofii střední Evropy, TGM a Bohu*, Literární noviny č. 43/2005, 15: „Nesouhlasím s tím, že by Masaryk byl "filosof na trůně". A to už z úcty k Masarykovi. TGM byl člověk mimořádně vzdělaný, sečtělý, zkušený“.

¹⁴⁸⁾ „Proč se vlastně Masaryk nemohl oddat výlučně teoretické filosofii? Především a zejména proto, že byl mužem výkonu a energie, proto se nemohl stát filozofickým teoretikem (jako ostatní Brentanovi žáci)... Pro Masaryka má smysl jen taková filosofie, která je součástí filosofie jednání, filosofie životní energie, tedy filosofie "praktická". Jsem tedy přesvědčen, že stal-li se Masaryk jedním z největších filosofů demokracie, pak je to nejen výsledkem jeho filosofické reflexe, ale – i v silné míře – projevem jeho osobnosti... Masaryk byl především politickým filosofem a v jeho politické filosofii je třeba hledat i odpověď na otázku o aktuálním významu jeho myšlení“. Lubomír VALENTA, *Je Masarykova (politická) filosofie četbou jen pro historiky?*, 46.

¹⁴⁹⁾ T. G. MASARYK, *V boji o náboženství*, 26.

3.5 NÁBOŽENSTVÍ JEŽÍŠOVO – NÁBOŽENSTVÍ LÁSKY

Všechny předchozí analýzy jsou jednoznačnou pohnutkou, která nás nutně přivádí k fundamentální otázce: Jaký je tedy Masarykův poměr k náboženství a k teologii? V díle *Základy konkrétní logiky* neměl pro teologii místa. Nikdy se však Masaryk nevyjadřoval o teologii tak prudce jako ve spisku *V boji o náboženství*. Teologii zde nazývá „advokací, která plaiduje pro polehčující okolnosti“.¹⁵⁰ Masaryk dále vysvětluje, že křesťanská teologie je vlastně pokračováním mytologie.¹⁵¹ Ta vnáší rozdvojenost do myšlení inteligence. Z původní mytologie před vznikem teologie jako oboru vzniká přesná věda o náboženství.¹⁵² Nadpřirozené Zjevení Masaryk v tomto spisku ani v *Amerických přednáškách* neuznává. Zná jen náboženství nezjevené. Tomáš G. Masaryk však tyto názory publikoval v době, jež byla plná dramatických scén s klérem, které vyvrcholily v podání žaloby katechetů na T. G. Masaryka a v pokusu o jeho sesazení z filosofické katedry pražské univerzity.

Masaryk, když hovoří o náboženství, rozlišuje náboženství opřené o staré mýty, jindy o náboženství, které je založeno na náboženských pocitech. Věda o náboženství, kterou zde postuluje, je pozitivisticky objektivistická: náboženství a jeho vývoj se tak stávají předmětem studia. V tomto bodě můžeme pochopit, proč se proti Masarykovi obracela celá řada teologů a jejich kritika, neboť cítili, že jejich teologie není jen chladnou teorií, nýbrž pokusem o jasné vypsání toho, čím je vyplněn

¹⁵⁰⁾ Tento Masarykův komentář je reakcí na učení katolické církve o stvoření světa. Srov. Tamtéž, 11.

¹⁵¹⁾ „Masaryk vidí boj mezi mytologií a vědou jako charakteristický prvek moderní doby“. Jan ZOUHAR, *K Filozofickému odkazu T. G. Masaryka*, 8.

¹⁵²⁾ „Tato přesná věda o náboženství se distancuje od těch fenoménů uchovávaných v křesťanské tradici, jež vnímá jako mystické, legendární, dogmatické či pouhé formální přídatky“. Miloš DOKULIL, *Činorodým náboženstvím citu k vědecky zaštitěnému léku na krizi „člověka celého“ a jeho společnosti*, 37.

intimní život věřícího. Masarykovi však toto stanovisko teologů nestačilo. Takto pojatou teologii nahradil metafyzickými dohady. Protestoval proti Zjevení pojatému jako hotovému sdělování pravd, protestoval proti Zjevení absolutnímu. Sám však, když mluvil o Prozřetelnosti, neměl ji nikdy za pouhou fikci. Tuto Prozřetelnost vytušil z empirického, historického a etického pohledu na svět, jak již bylo zmíněno výše.

Mnohé z Masarykových teorií a myšlenek o náboženství jsme uvedli v předcházejícím výkladu, nicméně zbývá pojednat v následujících řádcích o hlavním principu a důležitém elementu, kterým se Tomáš Garrigue Masaryk řídil v celém svém životě a o němž hovořil vždy s neskrývaným nadšením ale i s velkou vážností: „náboženství – to je pro mě Ježíš..., jít za Ježíšem, to je mi všechno“.¹⁵³ Ježíš Nazaretský byl tedy prvním a zakládajícím faktorem Masarykovy teorie o novém náboženství. Ježíš byl fundamentální základnou, na které Masaryk stavěl všechny své religiózní úvahy, jež potom včleňoval právě do vlastní teologické formulace, kterou nazval "nové náboženství". Masaryk pohlížel na Ježíše pouze jako na člověka, nepovažoval jej za Božího Syna, nýbrž za náboženského reformátora, od něhož se máme „naučit lásku k Bohu soustřeďovat na bližním“.¹⁵⁴ Nezpochybňoval však nikdy Ježíšovu dějinnou existenci. Masaryk viděl Ježíše jako toho, který se vždy zastával obyčejných lidí a vedl boj proti těm, jejichž slova se neshodovala s jejich skutky.¹⁵⁵

Masaryk se náboženstvím zabýval v mnoha spisech, aniž by však jeho výsledky zkoumání směřovaly k ucelenému systému. K tomuto závěru se

¹⁵³⁾ Emil LUDWIG, *Duch a čin, rozmluvy s Masarykem*, 68-70. Citováno dle: Stanislav POLÁK, *Tomáš Garrigue Masaryk a Ježíš Nazaretský* – In: <http://mujweb.cz/www/tgmasaryk/naboz/buh.htm>, vyhledáno 11. listopadu 2005.

¹⁵⁴⁾ T. G. MASARYK, *V boji o náboženství*, 31.

¹⁵⁵⁾ Masaryk má na mysli samozřejmě učitele zákona a židovské představitele, kteří Ježíše nepřijali jako Mesiáše. Srov. T. G. MASARYK, *Český ideál – z projevu ve Valašském Meziříčí, Velikonoce, 1907*.

kloní i Helena Pavlincová a Břetislav Horyna, kteří navíc rozlišují, odvolávajíc se na různé masarykologické výzkumy, tři velmi jasně se prezentující etapy vývoje Masarykových názorů na náboženství. První z nich je období pascalovské (1881-1900), které má blízko k náboženskému existencialismu; druhé tzv. volnověrecké (1900-1914), věnované polemikám s církevními ortodoxiemi a vypracovávající koncepty nezjeveného náboženství a synergismu; a konečně třetí etapa, v níž je vidět syntézu aktivismu a kontemplace, vystupující z myšlenek o prozřetelnosti, jež nalezneme ve spise *Světová revoluce*.¹⁵⁶

Není nevýznamné se nyní tázat po důvodu, jenž vedl Tomáše G. Masaryka k hledání nového a lepšího obsahu náboženství. V podstatě šlo o to, jak tzv. "předložit" náboženství modernímu člověku, žijícímu v moderním světě, a jak následně přizpůsobit náboženství tomu vývoji, který byl patrný v různých oblastech společenského života. Nový duch náboženství má dávat životnímu rozměru člověka něco absolutního, nepomíjejícího a věčného. Tento nový rozměr je zdůrazněn tím, že lidský život nutně tíhne k transcendentálním hodnotám, a že hledá své naplnění.¹⁵⁷ Člověk se skutečně stává v plnosti člověkem pouze tehdy, prožívá-li okamžiky svého života ve vztahu k absolutnu a ve světle věčnosti.

Masaryk se tímto problémem zabýval již při svém pobytu v Lipsku¹⁵⁸ a konkrétní řešení podoby a formy nového náboženství se dozvídáme

¹⁵⁶⁾ Srov. Helena PAVLINCOVÁ, Břetislav HORYNA, *Filosofie náboženství – pokus o typologii*, 205, vč. pozn. 37.

¹⁵⁷⁾ Srov. Vladimír BOUBLÍK, *Setkání s Ježíšem*, Svitavy 2002, 33-37.

¹⁵⁸⁾ „V Lipsku Masaryk prožil školní rok 1876-1877 po své promoci u Brentana. Zde si doplnil rovněž své znalosti klasického pozitivismu intenzívní pramennou prací. Uvědomil si právě zde, jak je nutné získat si dostatečně bohatou, mnohvrstevnou a smysluplně učeněnou datovou bázi, aby vůbec začalo být možné postupovat induktivně. Sbíral zde i materiál ke dvěma tématům: ke spiritismu a k sebevražednosti“. Jaroslav STRÍTECKÝ, *Mohl se TGM stát rakouským Durkheimem?*, 20-21.

z Masarykovy habilitační práce.¹⁵⁹ Právě v tomto díle snad nejvíce uvažoval o významu náboženství pro společnost. Tento spis se mu stal v pravém smyslu slova otázkou života a smrti; neboť vede-li beznáboženská k sebevraždě – a to je závěr k němuž Masaryk v onom spise dospěl – jaká pak může být důležitější otázka pro člověka než otázka náboženská?

Masaryk si byl vědom, že nejčastější příčinou sebevraždy je polovzdělanost. Nešlo mu však o polovzdělanost, jíž bychom mohli chápat jako „nedostatek vědomostí či profesionality, eventuálně o jakési mezery ve vzdělání, nýbrž o "plnost" života. Tato plnost je charakterizována především celistvostí, vědomím vyššího řádu a schopností zapojovat myšlení, citění a jednání do určitého řádu a do vyvážené souvztažnosti k sobě navzájem“.¹⁶⁰

Nejdůležitějšími podstatnými prvky tohoto "nového náboženství" jsou podle Masaryka především zbožnost a mravnost.¹⁶¹ Mravnost byla pro Masaryka důležitou složkou náboženství, vzor a příklad čerpal z osobnosti Ježíšovy. Masaryk viděl jako hlavní úkol celého lidského rodu „uskutečňovat náboženství a etiku Ježíšovu, jeho čisté a neposkvřené náboženství lidskosti... Všechno ostatní je vedlejší“.¹⁶² Samostatný mravní princip, jenž byl nezávislý na teologii se stal tím nejpevnějším podkladem onoho nového náboženství, které nepocházelo ani ze Zjevení, ani nebylo

¹⁵⁹⁾ Srov. T. G. MASARYK, *Der Selbstmord als sociale Massenerscheinung der modernen Civilisation (Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty)*. Knižní podoba této práce vyšla v němčině ve Vídni roku 1881, české vydání následně roku 1904.

¹⁶⁰⁾ Lubomír NOVÝ, *"Sebevražda" Masarykova filozofie náboženství* – In: *Tomáš Garrigue Masaryk a sociologie*, sborník příspěvků Masarykova muzea, Hodonín 1994, 26.

¹⁶¹⁾ „Zbožnost a mravnost jsou Ježíšovy hlavní prvky náboženství“. Karel ČAPEK, *Hovory s T. G. Masarykem*, 152.

¹⁶²⁾ T. G. MASARYK, *Světová revoluce, za války a ve válce 1914-1918 vzpomíná a uvažuje*, 552-553.

dogmaticky prohlášeno církví, zkrátka bylo „střiženo“ pro individuální potřeby každého jednotlivého člověka. Ruku v ruce s individualismem nového náboženství, jenž byl patrně převzat z protestantské teologie, staví Masaryk další vlastnost nově chápaného náboženství, a to lidovost. Proto Masarykovi velmi záleželo na tom, aby nebylo příliš intelektuálně zatížené a mohlo být srozumitelné i průměrně vzdělanému věřícímu.

Po uvedení základních východisek nového náboženství, je možno přistoupit k vlastnímu jeho obsahu. Masaryk se totiž ani tak nevyjadřoval a nepřemýšlel o jeho organizační struktuře, jako se spíše zaměřil na jeho obsah. Ten je v několika bodech shrnut Masarykově spisku *V boji o náboženství*: 1) nové náboženství má být přesvědčením, ne vírou. Musí být založeno na vědecké pravdě, nikoli na slepé víře; 2) nové náboženství musí být založeno na vnitřní „duchovní zkušenosti“ jednotlivce, ne na církevním a kultovním formalismu; 3) nové náboženství, jak jsme již uvedli výše, se musí projevat vyšší mravností; 4) jako důsledek této mravnosti dosáhne společnost i jiného sociálního spojení. Toto náboženství musí být sociálně zaměřeno; 5) nové náboženství musí být české. Jestliže bude těchto několik bodů splněno, pak by mělo nové náboženství podle Masaryka vyléčit náboženskou krizi moderní doby a v ní žijícího moderního člověka a taktéž zesílit vzájemnou lidskou solidaritu a odhodlání ke spolupráci ve vývoji lidstva a světa.¹⁶³

Masarykova filosofie náboženství měla vliv na formování jeho základních tezí politicko-filosofických a morálně-filosofických.¹⁶⁴ Na tyto Masarykovy náboženské postřehy reagovali i další četní čeští myslitelé,

¹⁶³) Srov. Helena PAVLINCOVÁ, Břetislav HORYNA, *Filosofie náboženství – pokus o typologii*, 249.

¹⁶⁴) „Mnohé z filosoficko-náboženských a metafyzických, jakož i noetických Masarykových názorů nalézáme zejména v Čapkových *Hovorech s T. G. Masarykem* (1926-1935), většinou pak v jeho třetí části, z níž vyplývá Masarykův hluboký poměr ke křesťanství vůbec a ke Kristu zvláště“. Jan SKUTIL, *Tomáš Garrigue Masaryk a filozofie české slovesnosti*, 70.

jako byl například Emanuel Rádl, J. B. Kozák, či J. L. Hromádka a z filosofických kruhů mimo jiné F. Krejčí, J. Tvrdý a B. Zbořil.¹⁶⁵ Názory a zpracování Masarykova odkazu těmito jeho stoupenci, včetně profesora z pražské německé univerzity Christiana von Ehrenfelse (1859-1932) bychom otevřeli zcela nové téma, jehož vypracování by bylo námětem jiné vlastní práce.

¹⁶⁵⁾ Srov. heslo: "Masaryk Tomáš Garrigue": Jaroslava ŠANDOVÁ – In: KOLEKTIV AUTORŮ, *Stručný filosofický slovník*, Praha 1966, 265.

4. PŘÍSTUP T. G. MASARYKA K CÍRKVÍM

4.1 POSTAVENÍ CÍRKVÍ VE SPOLEČNOSTI

Postavení církví na přelomu 19. a 20. století nebylo nikterak ideální. Ve společnosti se tříštily nálady mezi tradiční loajalitou vůči církvím a náboženským hodnotám, náboženskou lhostejností a kritickým protiklerikálním až ateistickým postojem. Během 19. století odezníval vliv osvícenství a naopak mohutněl vliv katolické církve a papežského státu. První polovina 20. století je typická tím, že vznikají nové politické strany¹⁶⁶ a uskupení, mimo jiné zaměření sociálnědemokratického, které hlásali, že církve jsou zodpovědné za útisk sociálně nižších vrstev. Církve¹⁶⁷ se však snažili nacházet stanoviska k novým politickým, národnostním a sociálním otázkám, pokoušely se nalézt jednotu mezi

¹⁶⁶⁾ Nové vzniknuvší politické subjekty v českých zemích mezi lety 1890-1938, včetně zakotvení náboženských hodnot v jejich plánovaných politických programech popsal a výstižně shrnul ve své diplomové práci: Petr PABIAN, *Náboženství a politika v procesu modernizace. Náboženství v programech českých politických stran 1890-1938*, FF UK, Praha 2002, 87 s. Rovněž vznikají i nové církve (Československá husitská) a náboženské společnosti (Čeští Unitáři). Masaryk tuto skutečnost reflektuje ve svém díle *Světová revoluce* jako „jasnou profilaci vývoje směrem k americkému modelu občanské společnosti, v němž svoboda svědomí a vyznání a zároveň úplná, důsledná odluka všech církví od státu vede k růstu a rozrůznění společnosti a zároveň umožňuje rozvoj a prosperitu laické společnosti a laického státu“. T. G. MASARYK, *Světová revoluce*, Praha 1925, 607. Srov. Jan ŠIMSA, *Masarykův pohled na církve v ČSR podle Světové revoluce 1925* – In: *Tomáš Garrigue Masaryk a sociologie*, sborník Masarykova muzea, Hodonín 1994 84.

¹⁶⁷⁾ Takto působila zejména Katolická církev i různá evangelická vyznání. Srov. Helena PAVLINCOVÁ, Břetislav HORYNA, *Filosofie náboženství – pokus o typologii*, 251 s.

křesťany. Začínaly působit s vědomím, že modernímu světu je bližší křesťanství novodobě pojaté a zdůvodněné, křesťanství jako náboženství lásky k Bohu a k bližnímu bez dogmatického zatížení, bez konfesní určitosti. Navzdory těmto snahám však sekularizace v naší společnosti více méně rostla.¹⁶⁸

Definujeme-li poslání církví či křesťanství obecně jako hlásání Kristovy radostné zvěsti a účinné lásky ke všem potřebným, pak podle Masaryka nejsou církve a jejich postavení ve společnosti nikterak ohroženy a jsou velkým přínosem k rozvoji spravedlivějšího a nestranného řádu v lidském společenství. Masaryk vznik různých církví spojuje s rozdílným výkladem a interpretací Ježíšova učení a neopomene zdůraznit, že „církve byly od samého počátku, jedna proti druhé; charakteristickým jejich znamením je nezávislost“.¹⁶⁹ Hluboká erudovanost církevních dějin u Masaryka nám dosvědčuje, že se církvemi a církevními tématy zabýval a podrobně je zkoumal.

Ačkoliv Masaryk viděl, že není potřeba nějakého spojovacího článku mezi Bohem a člověkem, tedy církví, přesto pokládal církve za důležité instituce i pro budoucnost, a to jak z hlediska duchovního, tak společenského a politického.¹⁷⁰ Jejich šance na uplatnění ve společenském měřítku vždy sledoval z hlediska doby, jenž přicházela. Úloha a důležitost církví má mimo jiné spočívat v tom, že budou pracovat na náboženském vzdělání národa a jeho mravním povznesení.

¹⁶⁸) Kontroverzní katolický teolog Hans Küng uvádí, že až „za pontifikátu papeže Lva XIII. (1878-1903) dochází k vstřícnému gestu Katolické církve vůči novým sociálním a politickým proudům. Tento pontifik korigoval i negativní postoj Říma k moderně, demokracii a liberálním svobodám, a jen díky jeho zásahu byl ukončen dlouho trvající kulturní boj, který se rozpoutal jako reakce na definici o papežské neomylnosti“. Srov. Hans KÜNG, *Malé dějiny katolické církve*, I. vydání, Praha 2005, 115-116.

¹⁶⁹) Karel ČAPEK, *Hovory s T. G. Masarykem*, 156.

¹⁷⁰) Srov. Stanislav JANDÍK, *Masaryk na Valašsku. Jeho boj o poslancecký mandát*, Praha 1936, 229.

Církev však Masaryk nikdy nezaměňoval s náboženstvím. Striktně trval na tom, že církev nesmí ovládat školství,¹⁷¹ a nikterak se angažovat do politické situace ve státě. Tzv. pokrokové kruhy, jejichž členem byl i T. G. Masaryk dále požadovaly, aby byla zavedena rozlučka manželství a občanského sňatku. Postupně se objevovaly další požadavky, mj. zavedení pohřbu žehem nebo pohřbu bez asistence církve. Tento progresivní proud požadoval, aby církev (Katolická) byla zbavena vlivu na státní a veřejné záležitosti a aby došlo k odluce církve od státu.¹⁷² Za tyto názory, k nimž se klonil i Masaryk, musel pak velmi často strpět i nespravedlivé osočování, zejména z klerikálních katolických kruhů.

Masaryk hodnotil a nutno přiznat, že negativně i otázku přístupů církvi k ženě a vztahů mezi ženou a mužem. Zdůrazňoval, že církev přijali určitý dualismus ve formě oddělení tělesného jako nižšího a duševního jako vyššího a v důsledku toho došlo k tomu, že úloha mateřství a manželství vůbec byla značně podceňována.¹⁷³

4.2 MASARYK A KATOLICKÁ CÍRKEV

Po vzniku Československé republiky prožívala Katolická církev u nás těžké časy. Profesor Jaroslav Kadlec viděl jasnou příčinu tohoto stavu v tom, že

¹⁷¹⁾ „Požadavek T. G. Masaryka, aby školství bylo odcírkevněno souvisí s i s dalším a základním předpokladem, aby totiž stát a jeho správa byly řízeny bez jakéhokoliv vlivu církvi. Masaryk požadoval přísnou rozlučku státu a církve“. František HÝBL, *Podíl českého učitelstva na Moravě na volebním vítězství T. G. Masaryk do říšské rady v letech 1907 a 1911* – In: *Tomáš Garrigue Masaryk filozof a pedagog*, sborník Masarykova muzea, Hodonín 1993, 93.

¹⁷²⁾ Srov. Pavel MAREK, *T. G. Masaryk a Wahrmondova aféra* – In: *T. G. Masaryk a sociální otázka*, sborník Masarykova muzea v Hodoníně, Hodonín 2002, 145.

¹⁷³⁾ Srov. Marie L. NEUDORFLOVÁ, *Masarykova kritika marxistických názorů na ženskou otázku*, 66, vč. pozn. 22.

„církev byla za Rakouska-Uherska příliš spjata s nenáviděným státem“,¹⁷⁴ a není se tedy možné divit tomu, že nálady jak české inteligence, tak i dělnictva byly v převážné míře silně protikatolické. Církev Katolická mimo jiné byla v klerikálněkatolickém Rakousku-Uhersku jediným a nezpochybnitelným nositelem všech životních hodnot, znamenala záruku křesťanského životního řádu, na straně druhé příliš nepřihlížela k národním a sociálním aspektům obecně – v naší společnosti nereflektovala např. období českého národního obrození a jeho osobnosti, českou národní identitu, státní suverenitu a v neposlední řadě ani dílo a život Tomáše G. Masaryka.¹⁷⁵

Více či méně k této situaci přispěl i T. G. Masaryk svou dějinnou filosofií, „podle níž je třeba navázat na reformaci“. Doslova děsivé běsnění,¹⁷⁶ které pak bylo rozpoutáno proti Katolické církvi bylo provázeno slogany, jako například "Řím musí být souzen a odsouzen" či "po Vídni Řím" a podobně. Církev a náboženství bylo v krizi, stejně tak jako celá společnost.¹⁷⁷

V římskokatolické církvi byly tehdy znatelně rozpoznatelné dva základní proudy, konzervativní a pokrokový. Konzervativní křídlo vyznávalo všechny zásady vtělené do bully *Unam Sanctam*,¹⁷⁸ kdežto strana pokroková, ke které se hlásil i Masaryk se distancovala od postojů

¹⁷⁴⁾ Jaroslav KADLEC, *Přehled českých církevních II.*, 241.

¹⁷⁵⁾ Srov. Josef DOMAŇSKÝ, *K rozhraní staletí a souvislostem vidění díla a osobnosti T. G. Masaryka* – In: *T. G. Masaryk na přelomu tisíciletí*, sborník Masarykova muzea, Hodonín 2001, 52-62.

¹⁷⁶⁾ Všechny hrůzné projevy tohoto kulturního boje jsou popsány v publikaci Blažeje RÁČKA, *Československé dějiny*, 690-694.

¹⁷⁷⁾ Srov. Břetislav HORYNA, Helena PAVLINCOVÁ, *Filosofie náboženství – pokus o typologii*, 202.

¹⁷⁸⁾ Mimo jiné tu zásadu, že duchovní moc je nadřazena moci světské (tzv. teorie dvou mečů). Tato bula náleží k nejspornějším dokumentům celého středověku. Byla vydána papežem Bonifácem VIII. roku 1302. Srov. Jaroslav KADLEC, *Dějiny katolické církve II.*, 174.

konzervativců a zdůrazňovala, že přiznání se k duchu bully je prý výrazem zřeknutí se veškeré duchovní samostatnosti, všeho svobodného zkoumání a projevem duchovní nedospělosti.

Katoličtí modernisté,¹⁷⁹ jejichž hnutí u nás vzniklo v polovině 90. let 19. století a jehož základnu tvořili mladí kněží a bohoslovci převážně z Moravy, usilovalo o oživení víry a náboženství prostřednictvím nového, moderního umění, především příspěvky do svého časopisu *Nový život*, který vycházel v Novém Jičíně a v Prostějově a byl řízen P. Karlem Dostálem-Lutinovem. Jak již bylo zmíněno výše Masaryk vítal hnutí katolických modernistů,¹⁸⁰ zejm. v jeho počátcích. Tak jako modernisté, chtěl i Masaryk předkládat křesťanskou víru přijatelným způsobem modernímu člověku.¹⁸¹

Tomáš G. Masaryk, jak již bylo dříve sděleno, vyšel do světa jako upřímný katolík. Tak jej můžeme vidět i když s určitými výhradami ještě i na gymnáziu v Brně, rovněž i na studiích ve Vídni. S Katolickou církví se rozešel jako mladý docent ve svých třiceti letech, po roce 1880. Hlavní důvod tohoto odchodu z církve je možno spatřovat především v silném vlivu katolicismu na společenský život, který Masaryk spatřoval a velmi silně pociťoval. Mnozí masarykologové uvádějí, že posledním stimulem Masarykova opuštění Katolické církve bylo zveřejnění dogmatu o

¹⁷⁹⁾ Není nevýznamné připomenout studii o katolickém modernismu v díle Davida FRÝDLA, *Reformační náboženské hnutí v počátcích Československé republiky. Snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě*, kde autor věnuje celou první kapitolu právě tomuto fenoménu, Brno 2001, 15-21.

¹⁸⁰⁾ K stému výročí sjezdu Katolické moderny na Velehradě 1899 bylo vydáno a je možno doporučit ke studiu české katolické moderny, srov. Pavel MAREK, *Apologetové nebo kacíři. Studie a materiály k dějinám české katolické moderny*, Rosice u Brna 1999, 197 s, a dále např. Jiří HANUŠ, *Rozhovory o moravském katolicismu ve 20. století. Mezi tradicí a reformou*, Brno 2002, 7-39.

¹⁸¹⁾ Srov. Ladislav SOLDÁN, *Katoličtí modernisté proti Masarykovi* – In: T. G. Masaryk a literatura, sborník Masarykova muzea, Hodonín 2003, 22-25.

papežské neomylnosti,¹⁸² jenž bylo odhlasováno v Římě roku 1870 na I. Vatikánském koncilu. Dogma o papežské neomylnosti vyvolalo vlnu protikatolických emocí jak u italských liberálů,¹⁸³ v Německu a poněkud v mírnější formě byl „tento kulturní boj veden i v Rakousku-Uhersku“.¹⁸⁴ Sám Tomáš Garrigue Masaryk uvádí k tomuto svému kroku, že k odchodu z Katolické církve „nebyl veden vnitřní nenávistí ale spíše svým pojetím náboženství, coby otázky osobní poctivosti“.¹⁸⁵

4.3 MASARYKOVA KRITIKA KATOLICISMU

Masarykovo vystoupení z Katolické církve nebylo v období vzniku Československé republiky něčím zvláštním, či mimořádným, vždyť v této etapě našich dějin vlivem velmi silného přesvědčování¹⁸⁶ vystoupilo

¹⁸²⁾ Významný dnešní historik Zdeněk Mahler uvádí i tu příčinu Masarykova výstupu, že „od profesorů české univerzity bylo žádáno, aby služebně přísahali na neposvrněné početí Panny Marie, na tento požadavek Masaryk nebyl ochoten přistoupit“. Srov. Zdeněk MAHLER, *Ano Masaryk*, Praha 2002, 37.

¹⁸³⁾ „Jednání I. vatikánského koncilu o neomylnosti papeže narazilo zpočátku v celém Rakousku-Uhersku na odpor nejen v liberálních, ale i v církevních kruzích. Postavili se proti tomu vídeňský arcibiskup Josef Othmar kardinál von Rauscher, pražský arcibiskup Bedřich kníže Schwarzenberg s většinou ostatních biskupů, nelibost vyjádřil i císař František Josef I.. Postupně se však církevní kruhy i většina katolických laiků s výrokem o neomylnosti smířili, jen část římských katolíků přešla do starokatolické církve“. Miloš TRAPL, *Masarykova pedagogická činnost*, 15-16, vč. pozn. 2.

¹⁸⁴⁾ O "protiopatřeních" v Rakousku-Uhersku, srov. Radomír MALÝ, *Církevní dějiny*, Olomouc 2001, 243-247.

¹⁸⁵⁾ Emil LUDWIG, *Duch a čin, rozmluvy s Masarykem*, 255 s.

¹⁸⁶⁾ V Čechách se jako protikatolicky nejsilnější strana jevila Československá sociálně demokratická strana dělnická, která se spojila s dalšími nekatolickými subjekty na tehdejší politické scéně vůči katolickým stranám. Srov. Jiří MALÍŘ, *Počátky politických stran a jejich systémy v českých zemích* – In: Pavel MAREK, *Přehled*

z Katolické církve do roku 1921 přes jeden milion lidí, převážně z Čech. Někteří z těchto vystoupivších zůstali bez vyznání, tj. nehlásili se již dále k žádné konfesi, jiní se stali příslušníky nově se rodící Českobratrské církve evangelické. Největší část však přešla do církve Československé, jež byla založena bývalými katolickými duchovními. Odchod mnoha věřících znamenal pro Katolickou církev značné oslabení,¹⁸⁷ nikoliv však její zánik. Církev Katolická dokázala překonat tuto poválečnou antikatolickou propagandu a v průběhu druhé poloviny dvacátých a třicátých let dokázala zaujmout opět své místo v české společnosti které ji bezpochyby vždy patřilo.¹⁸⁸

Jak je tedy zřejmé z tohoto krátkého, leč nepostradatelného úvodu nebyl Masaryk nikterak osamocen ve svém odklonu od Katolické Církve. Jeho kritika katolicismu však sahá ještě do období před první světovou válkou, kdy dochází k závěrům, že katolicismus se nemůže dále duchovně konstruovat a o nějaké duchovní obrodě Katolické církve nemůže být ani řeči. Ihned je však nutno dodat, že Masaryk se věnoval tématu katolicizmu v moderní době poměrně často a hluboce. Je vidět, že katolicismus a katolická církev mu nebyly lhostejné. To dokládá i jeho životní příběh, v němž se dá jasně postřehnout a přesně označit i období, kdy se Masaryk projevil jako neúprosný pozorovatel a recenzent českého katolicismu. Bylo to v období mezi lety 1904-1907, kdy se věnoval náboženským otázkám,

politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861-1998, Rosice u Brna 2000, 19.

¹⁸⁷⁾ Pro ilustraci stačí uvést počet pouhých čtyř kněžských svěcení v roce 1921 v Olomoucké arcidiecézi. Tato situaci vyplývala nejenom jako následek první světové války ale také z celkového protikatolického postoje v českých zemích. Srov. Antonín Cyril STOJAN, *První list věřícím olomoucké arcidiecéze v roce 1921*, Olomouc – Slavnost Zjevení Páně 1921 – In: Antonín ŠURÁNEK, *Světlo z Beňova*, I. vydání, Olomouc 1994, 226-227.

¹⁸⁸⁾ Srov. Miloš TRAPL, *Začlenění církve římskokatolické do české společnosti po roce 1918* – In: Jaroslav VALENTA, Emil VORÁČEK, Josef HARNA, *Československo 1918-1938. Osudy demokracie ve střední Evropě*, Praha 1999, 141-147.

zejm. filosofii náboženství, jejíž součástí bylo i vypracování tzv. "nového náboženství", o němž bylo pojednáno v předcházejícím výkladu.

Toto všeobecné konstatování však žádá zpřesňující vymezení toho, co bylo z Masarykovy strany na Katolické církvi kritizováno, popř. koho Tomáš Garrigue Masaryk kritizoval a jaké k tomu měl důvody. Povšechně uveďme, že jeho kritika je zaměřena zejména na tři základní oblasti tehdejšího katolicismu.

První oblast, kterou Masaryk podrobuje kritice je katolický klerikalismus, resp. úsilí Katolické církve o její vliv na politický život a veřejnou moc, jež se později stal politickým směrem.¹⁸⁹ Tento politický katolicismus byl součástí i tzv. katolického tábora, jež zahrnoval tři politická uskupení.¹⁹⁰ Masaryk zastával pozici, kterou podporovali i někteří církevní hierarchové a již můžeme nazvat úsilím o snižování jakékoliv politické angažovanosti duchovních, zejm. kněží.¹⁹¹

Vážné stanovisko zaujal Tomáš G. Masaryk i k tzv. oficiální nauce Katolické církve, jíž vytýkal mimo jiné malou, resp. žádnou souvztažnost k občanské společnosti a k jejímu každodennímu životu, tedy její konservatismus a formalismus. K tomu je nutno přičíst taktéž Masarykův

¹⁸⁹⁾ Masarykovu kritiku "církevnictví" (klerikalismu) považuje za oprávněnou i profesor fundamentální teologie na Papežské lateránské univerzitě v Římě Vladimír BOUBLÍK (1928-1974): „Masaryk nemohl nevidět, že mnohé vnější projevy křesťanství a mnohé postoje rakouko-uhreského katolictví nebyly vždycky v souladu s Ježíšovým poselstvím“. *Setkání s Ježíšem*, Svitavy 2002, 35.

¹⁹⁰⁾ Na československé politické scéně existovaly tři politické subjekty, jejichž program byl prokatolický: Strana Katolického lidu, Křesťansko-sociální strana a Československá strana lidová. Srov. Miloš TRAPL, *Politický katolicismus a Československá strana lidová v Československu 1918-1938*, Praha 1990, 171 s.

¹⁹¹⁾ Jako hlavní zdroj studia Masarykových názorů na katolicismus, klerikalismus nevyjímaje, nesmíme opomenout zmínit deník *Čas*, jehož se stal T. G. MASARYK pravidelným komentátorem a v neposlední řadě jeho dílo *Intelligence a náboženství*, jež vyšlo v nakladatelství *Čas*, v Praze roku 1907.

názor na nezměnitelné články víry, tzv. dogmata, jimiž prý „Církev omezuje a znásilňuje svobodu lidského myšlení“.¹⁹²

Všeobecně se má za to, že právě dogmata, zejm. dogma o papežské neomylnosti bylo hlavním důvodem Masarykova odklonu od Katolické církve. Tuto tezi ale koriguje historik Radomír Malý, jenž uvádí, že „...dogmatické definice a teologické disputace byly Masarykovi cizí, neměl k nim vůbec žádný vztah. Nepřikládal jim žádný význam“.¹⁹³ Masaryk viděl jinou alternativu k rozvoji a zlepšení života člověka. Předkládá ji ve svém díle *Česká otázka*, kde poukazuje mimo jiné na potřebu sociálního a humanitního z myšlenek Jana Husa vycházejícího ideálu, jenž je „prý vlastním smyslem českých dějin a našeho národa“.¹⁹⁴ Masaryk však na druhé straně uměl pozorovat i dobré věci, které vykonala Katolická církev a dokázal jim vyjádřit uznání.¹⁹⁵

Neméně ostře vystupoval Tomáš G. Masaryk proti kontemplativním, asketickým a mystickým tendencím Katolické církve. Spatřoval v těchto snahách vyhybání se systematické a důsledné činnosti, neboť jak můžeme číst v jeho díle *V boji o náboženství* „mystik chce nejvyšší pravdy

¹⁹²⁾ Blažej RÁČEK, *Československé dějiny*, 687. Katolická církev podle Masaryka příliš zdůrazňovala dogmatické definice a zanedbávala mravní složku Ježíšova učení. Tím došlo k porušení celého křesťanského učení. Srov. Jan SKUTIL, *Tomáš Garrigue Masaryk a filozofie české slovesnosti*, 56.

¹⁹³⁾ Radomír MALÝ, *Masaryk a jeho vztah ke katolicismu* – In: *T. G. Masaryk a střední Evropa*, Brno 1994.

¹⁹⁴⁾ Blažej RÁČEK, *Československé dějiny*, 687, vč. pozn. 1.

¹⁹⁵⁾ „Tomáš Garrigue Masaryk vysoce oceňoval a velice kladně hodnotil například pontifikát papeže Lva XIII, jehož nazval "filozofickým papežem", zejm. pro úžasnou hloubku jeho myšlení a historicko-filozofickou kontinuitu, patrnou z jeho encyklik (r. 1879 *Aeterni Patris*; r. 1880 *Grande munus*; r. 1884 *Humanum genus*; r. 1888 *Libertas*; r. 1891 *Rerum novarum*). Myšlenky Lva XIII. obsažené v jeho sociálních encyklikách Masaryk veřejně hájil i během své volební kampaně do vídeňského sněmu v roce 1911“. Radomír MALÝ, *Církevní dějiny*, 247.

dosáhnout jedním rázem, bez logické a vědecké práce“.¹⁹⁶ Poukazoval i na tu skutečnost, že mysticismus je známkou jakési nevyrovnané osobnosti, tudíž náboženství a víra, která obsahuje prvky tohoto jevu, je pouze pro lidi neduživé a slabé. Masaryk požaduje náboženství očištěné a zbavené jakéhokoliv nánosu mystiky, extaticnosti a dalších jevů, jež by mohli náboženství poznamenat, a tak jej v jeho očích znehodnotit do té míry, že by bylo vnímáno jako "pomocná hole" pro ty, kteří svůj život neumějí zvládnout.¹⁹⁷

Ze strany představitelů Katolické církve bylo naopak Masarykovi vytýkáno, že ve svém náboženském programu „navazoval na českou reformaci, která byla hnutím mravním, náboženským a neteologickým“.¹⁹⁸ František Hýbl, ředitel muzea Jana Amose Komenského v Přerově předkládá dva hlavní důvody, pro něž byl Masaryk katolíky kritizován. Poukazuje v první řadě na Masarykův spis *Sebevražda*, a také na aktivní Masarykův přístup v tzv. Hilsnerově aféře.

Na závěr této části je vhodné zmínit moudrá a všeobsažná slova snad nejvýznamnějšího českého katolického teologa 20. století Josefa Zvěřiny: „Dnes musíme vyslovit jen velké politování, že Katolická církev nebyla schopna přijmout kritiku, pochopit, oč Masarykovi jde, rozlišit oprávněné

¹⁹⁶⁾ T. G. MASARYK, *V boji o náboženství*, 26-27.

¹⁹⁷⁾ „V tehdejší době byl sv. Jan od Kříže, sv. Terezie z Avily či Ignác z Loyoly a Fr. Suárez (učitelé a zástupci mystické školy) symbolem katolicizmu. Zde viděl Masaryk zcela jasné známky absence hlubších duchovních a intelektuálních prvků poznání“. Daniel TOTH, *Masarykova filosofie náboženství a humanitní demokracie* – In: http://www.danieltoth.info/pdf/Masarykova_fil_nabozenstvi.pdf, vyhledáno 10. ledna 2006.

¹⁹⁸⁾ František HÝBL, *Podíl českého učitelstva na Moravě na volebním vítězství T. G. Masaryk do říšské rady v letech 1907 a 1911*, 92.

výtky, které ji měly vést k pokání a k očistě, od nepravých, s kterými mohla a měla vést čestný dialog“.¹⁹⁹

4.4 EVANGELICKÁ CÍRKEV A T. G. MASARYK

V osvobozeném a nově zřízeném Československu panoval silný odpor proti všemu co bylo spjato s rozpadnutým se Rakousko-Uherskem, zejména vůči Katolické církvi i proti katolicismu vůbec a naopak vzrostl zájem o evangelické církve. V této duchovní situaci došlo v Čechách a na Moravě ke dvěma událostem: k utvoření Českobratrské církve evangelické a ke vzniku církve Československé.²⁰⁰

Českobratrská církev evangelická vznikla po utvoření Československé republiky sloučením české reformované církve s českou luterskou církví. Právě v tomto období, který můžeme charakterizovat nebývalým zájmem o náboženství a českou reformační minulost, jež dala českému národu významné osobnosti a která jej mravně pozvedala, spatřujeme přání mnoha intelektuálů i obyčejných lidí, aby samostatný národ žil vlastním náboženským životem. V prvním desetiletí činnosti Českobratrské církve evangelické přešlo do jejich řad na sto tisíc bývalých římských katolíků, což svědčí o duchu a poměrech, které tou dobou v Čechách i na Moravě vládli. Svým počtem se stala Českobratrská církev evangelická největší evangelickou církví u nás.²⁰¹ Masaryk tento přesun velmi pozorně sledoval, především pak sekularizační tendence, které nehodnotí jen negativně a snaží se poukázat na to, že první světová válka měla určitý

¹⁹⁹⁾ Josef ZVĚŘINA, *Malý hovor katolického teologa o TGM* – In: *Teologické texty. Časopis pro teologii a službu Církve* 4 (1997), 130-132.

²⁰⁰⁾ Srov. Štěpán ŠOLTÉSZ, *Dějiny křesťanské církve*, IV. vydání [1. vydání r. 1971], Praha 1990, 158 s.

²⁰¹⁾ Srov. Josef KUBALÍK, *Křesťanské církve v naší zemi*, Praha 1991, 65-88.

pozitivní vliv na náboženský život v naší společnosti. Jako závažné argumenty svého tvrzení předkládá srovnání počtu lidí přestoupivších do nově vznikajících církví a počet těch, kdo naopak vystoupili z Římsko – katolické církve a kolik lidí zůstalo bez vyznání.²⁰²

Masarykův rozchod s Katolickou církví po roce 1880 a jeho vstup právě do Českobratrské církve evangelické byl dán mimo jiné i tím,²⁰³ že evangelická tradice měla velmi blízký vztah k odkazu mistra Jana Husa.²⁰⁴ Tento důvod však nebyl jediný. Nepochybně zde hrála důležitou roli i postava jeho ženy Charlotty, která patřila konfesně k unitářské obci ve Spojených státech Amerických a její muž se již před první světovou válkou zúčastnil kongresu pokrokových (reformovaných) církví v Berlíně, kde se mj. seznámil s prezidentem Unitářské asociace působící ve Spojených státech Amerických.²⁰⁵ Jak ale uvádí Masarykův současník prof. Zdeněk Nejedlý (1878-1962), známý historik a vědecký kritik, Masarykův přestup do reformované církve nebyl v žádném případě motivován vnitřním obrácením.²⁰⁶

²⁰²⁾ Srov. T. G. MASARYK, *Světová revoluce, za války a ve válce 1914-1918 vzpomíná a uvažuje*, 605.

²⁰³⁾ „Masaryk se přihlásil roku 1880 do reformované církve ve Valašských Kloboukách u faráře Císaře, s kterým se sblížil častými rozhovory... Císař z důvodu jistě anonymity přijímal Masaryka do sboru ve vzdálenějších Heršpicích u Slavkova. Byly mu položeny tři otázky: Věříte v Boha všemohoucího? Přijímáte slovo Boží, jak je obsaženo v Bibli Kralické, za jediné pravidlo víry a života? Slibujete naší církvi věrnost až do smrti? Masaryk prý vyjádřil hlasitě svůj souhlas“. Daniel TOTH, *Katolicismus a Masarykovo pojetí náboženství* – In: http://danieltoth.info/toth/texty/masaryk_nabozenstvi_a_cirkve.htm, vyhledáno 8. listopadu 2005.

²⁰⁴⁾ T. G. Masaryk k tomu sám uvádí: „Církev evangelickou jsem zvolil proto, že byla nejbližší husitské církvi bratrské... Ježto jsem katolicismus prožil, ale vnitřně překonal, měl jsem za nepoctivé setrvávat v jeho církvi“. Emil LUDWIG, *Duch a čin, rozmluvy s Masarykem*, 238.

²⁰⁵⁾ „Tento kontakt Masaryka velmi ovlivnil v jeho nastoupené cestě k protestantské teologii“. Libor NEKVIDA, *Tradiční náboženství u nás*, Hradec Králové 1999, 113.

²⁰⁶⁾ Srov. Zdeněk NEJEDLÝ, *T. G. Masaryk*, II. vydání, Praha 1946, 53 s.

Masarykovy znalosti o protestantismu a jeho teologii byly pramalé, můžeme se odvážit tvrdit, že prakticky žádné. To bylo znát i na Masarykově účasti na Toleranční slavnosti reformovaného sboru ve Valašských Kloboukách ve dnech 19.-23. září 1881, které se účastnil spíše jako pozorovatel, než řečník. Účast na této slavnosti byla pro Masaryka příležitostí nahlédnout do evangelického světa, který mu byl stále ještě nový a neznámý.²⁰⁷ V Lipsku sice kromě důsledného studia sociologie a filozofie studoval rovněž důkladně i teologii, zejm. však tu katolickou. Ta byla v prostoru tehdejšího Rakouska-Uherska významnou akademickou disciplínou. Povědomí o protestantské teologii však Masarykovi chybělo. Pobyt v Lipsku však utvrdil Masaryka v tom, že vzestup zájmu o protestantismus je plodem celkového posunu v náboženském myšlení tehdejší doby.

Masaryk velmi postupně poznával český protestantismus a českobratrskou tradici. Našel i cestu do protestantských kostelů. Evangelická tradice byla pro Masaryka velkým krokem vpřed, nikoliv však posledním cílem náboženství. Masarykův příklon k protestantismu, se tudíž neobešel bez výhrad k evangelické věrouce. Pro ilustraci můžeme uvést nauku o zázracích, jež jsou obsaženy v Písmu svatém. Ty Masaryk odmítá. Jinak Masaryk choval hlubokou úctu k Bibli, co by knize knih, odmítal jí však uznat za knihu Božího Zjevení.²⁰⁸ Závěrem této části budiž řečeno, že ani evangelíkem nezůstal Masaryk až do své smrti, vzdaloval se svým postojem i myšlenkou jakémukoliv pojetí víry a s žádnou církví se nikdy úplně nesblížil.

²⁰⁷⁾ Srov. Jan ŠIMSA, *Masarykův pohled na církve v ČR podle Světové revoluce 1925*, 82, vč. pozn. 4.

²⁰⁸⁾ „Nakonec bych se chtěl ještě zmínit o jedné knize, kterou měl pan prezident na svém příručním stolku v ložnici po celý život. V ní, myslím, četl často, ona v něm podporovala pevnou víru, že nakonec musí vždycky zvítězit lidskost, láska člověka k člověku a pravda. Ležela tam den co den, v prosté černé vazbě, kniha knih – bible“. Alois KADLEC, Otto ZOUPĽNA, *Prostřeno, pane prezidente*, 31.

4.5 CÍRKEV ČESKOSLOVENSKÁ HUSITSKÁ

Konfrontace uvnitř Katolické církve mezi jejím reformním proudem, jenž se soustředil v Jednotě katolického duchovenstva a hierarchií spolu s duchovními konzervativního směru vedla ve svém důsledku až ke vzniku Československé církve. Ta se profilovala zejm. z nespokojených kněží církve Římskokatolické, kteří se sešli 8. ledna 1920 v Národním domě na Smíchově, aby tak založili novou církev v naší vlasti.²⁰⁹ Většina lidí z těch, kteří opustili Katolickou církev, počtem přes půl milionu se připojila k nově se tvořící církvi Československé.²¹⁰ Vedení a organizování nové církve se ujali bývalí římskokatoličtí duchovní, kteří z této církve vystoupili, v čele s dr. Karlem Farským.

Není možné se domnívat, že zrod Československé církve byl iniciován několika nespokojenými duchovními z řad Katolického kléru, kteří nechtěli dodržovat závazek celoživotního celibátu, k němuž se zavázali při svém kněžském svěcení. Tato skupina, patřící k modernistickému

²⁰⁹⁾ „Vztah k Husovi a husitství se projevoval i mezi kněžími římskokatolické církve, kteří zaváděli *via facti* češtinu do liturgie a svátostných obřadů. Takto zaváděli češtinu do obřadů Antonín Marek, Josef Václav Kamarýt, který se dokonce zaklínal Husem za pravdu nevinně umučeným a uvažoval i o církevních reformách. Právě takové příručky sestavili i František J. Sedláček a premonstrát Josef V. Smetana“. Vladimír SAKAŘ, *K otázkám výkladu smyslu českých dějin v pohledu 20. století – I. především k dějinám husitství* (18. seminář Veritas, Pardubice 18. října 2003 – In: <http://mujweb.cz/spolecnost/volnamyslenka/majak/majak%204-99.htm>, vyhledáno 5. ledna 2006.

²¹⁰⁾ „Nenabylo-li vystupování z Katolické církve většího rozsahu, způsobila to do značné míry provolání profesorů filosofické fakulty Univerzity Karlovy Josefa Šusty a hlavně Josefa Pekaře, kteří důtklivě v denním tisku varovali veřejnost před krokem, který by způsobil mladé republice doma i za hranicemi velké nesnáze, a poukazovali i na mělkost celého hnutí“. Jaroslav KADLEC, *Přehled českých církevních dějin II.*, 242.

katolickému proudu totiž neviděla jiného východiska v boji o odstranění zkostnatělého církevního systému, než právě v tom, že založí novou církev. Ta měla být schopna efektivněji reagovat na proměnu světa, celé společnosti i člověka v ní žijícího.²¹¹

Nově vznikající církev se ve svém svolání ze dne 10. ledna 1920 hlásí k odkazu mistra Jana Husa, sv. Cyrila a Metoděje i Českých bratří. Církev se má řídit zásadou naprosté svobody svědomí, v duchu demokratických principů.²¹² Podobně jako v Katolické církvi, stejně tak i v nově rodící se církvi Československé existovali dva základní proudy. Konzervativní směr, skládající se zejm. z moravských členů, v čele s knězem Matějem Pavlíkem, jež chtěl, aby církev šla cestou východní tradice, tedy aby vznikla jakási moderní varianta pravoslavné církve a směr radikálnější, který nakonec zvítězil, podle kterého měla nová křesťanská církev být církví českého národa a přítomné doby.

Osobnost Tomáše G. Masaryka nebyla nepřehlédnutelná pro tehdejší představitele Československé církve. Jejich snahy získat prezidenta Masaryka narážely však na poněkud odlišnější pohled obou stran na formu a funkci náboženství, jež se nedalo vtěsnat do příliš úzkých hranic pohledu církve Československé. Je však nutno vidět na druhou stranu i dosti značnou snahu prezidenta Masaryka, aby vliv katolíků a Vatikánu vůbec, byl v nově zřízeném Československu co nejmenší. Tuto skutečnost prezentoval Masaryk spolu s ministerským předsedou vlády Antonínem Švehlou svou účastí na státních oslavách výročí úmrtí Jana Husa v roce 1925 (poprvé slaveného jako státní svátek), ač nešlo o žádné zvláštní jubileum. Na Pražském hradě zavládl dokonce kromě státní vlajky i husitský prapor s kalichem. Právě tyto události znamenaly zhoršení

²¹¹⁾ Srov. David FRÝDL, *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky. Snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě*, 143. Tato publikace je cenná mimo jiné i proto, že zachycuje korespondenci mezi českými a moravskými biskupy s vedením nově zřízené církve.

²¹²⁾ Josef KUBALÍK, *Křesťanské církve v naší zemi*, 148.

diplomatických vztahů mezi Apoštolským stolcem a Československou republikou, mimo jiné proto, že rok 1925 byl vyhlášen papežem Piem XI. za Svatý rok. Apoštolský stolec spatřoval v oslavách výročí Husa silné protikatolické gesto, což nakonec vedlo k odvolání nuncia Marmaggiho z Československa a k přerušení všech diplomatických styků Československé republiky s Vatikánem.²¹³ Československý tisk okamžitě zahájil očerňující kampaň proti Vatikánu, tisk italský poukazoval na tu skutečnost, že Hus byl jako kacíř odsouzen a jeví se tudíž jako rozporné slavit jeho památku v národě, jež je převážně katolický.²¹⁴

Husova postava, jeho osobnost a učení byly ve středu pozornosti T. G. Masaryka takřka po celý jeho život. Právě v díle, jež Masaryk věnoval postavě kazatele betlémského, resp. v přednášce s názvem *Jan Hus, naše obrození a naše reformace* poprvé zazněla věta, kterou Masaryk za svého života nejednou vyslovil, že totiž česká otázka je otázkou náboženskou. Hlavní myšlenkou Masarykova spisu o Husovi je tvrzení, že naše (české) obrození, jehož představiteli byli mimo jiné Dobrovský, Šafařík, František Palacký, Havlíček, a další pokračovalo v Husově odkazu a v odkazu české reformace.²¹⁵

Masaryk staví do protikladu Husovu náboženskost a liberalismus 19. století a do budoucna ukazuje směr, jímž má být humanita Českých bratří. Vyzdvihuje zejm. Husovu snahu o přeměnu mravnosti a celkově kladně

²¹³⁾ „Kruhy blízké národně demokratické straně tvrdily, že nuncius Marmaggi se nechal ovlivnit tehdejším pražským arcibiskupem dr. F. Kordačem (1852 – 1934)“. Srov. ČESKOSLOVENSKÁ NÁRODNÍ DEMOKRACIE, *Východ* – novinové periodikum pro oblast východních Čech, č. 29 z 18. července 1925, úvodník *Trapný případ*.

²¹⁴⁾ Jak dodává prof. Jaroslav Polc „i biskupové celého státu vydali k 1. srpnu společný pastýřský list, kde zdůraznili jasně protikatolické zabarvení oslav a přes svou věrnost státu prohlásili, že nemohou souhlasit, aby někdo bránil dávat Bohu co je Božího a jeho církvi na zemi, co jí patří“. Srov. Jaroslav V. POLC, *Svaté roky (1300 – 1983)*, Řím - Praha, 1998, 79.

²¹⁵⁾ Srov. T. G. MASARYK, *Česká otázka. Snahy a tužby národního obrození*, 406 s.

hodnotí jeho život i dílo. Velmi aktuální i pro dnešní dobu jsou Masarykova slova o pravdě z jeho spisu o Husovi: „Bojovat pro pravdu znamená pro pravdu pracovat, pracovat duchem, pracovat pravdou“.²¹⁶ Rovněž důležitá byla i Masarykova snaha o zviditelnění Husovy postavy v zahraničí, to se odehrávalo v období jeho pobytu v exilu. Masaryk o Husovi přednáší, ať již v Curychu a nebo v Ženevě. Těmito projevy zahájil Masaryk veřejně svůj odboj proti rakousko-uherské monarchii a navázal tak na myšlenku reformace a obrození a na českou ideu humanity.²¹⁷

Po druhé prezidentské volbě, po roce 1922, kdy byl Masaryk opakovaně zvolen prezidentem nového českého státu, jej Husova evangelická fakulta jmenovala čestným doktorem teologie. V této souvislosti je znám Masarykův projev, v němž mimo jiné zdůrazňuje etickou stránku náboženství a vyzývá k nábožensko-mravní obrodě národa.²¹⁸ Připomeňme zde ještě, co Masaryk řekl v *Hovorech*: „mnozí lidé mají plná ústa toho, že jsme národ Husův, kdo z nich však přečetl aspoň kousek Husa?“²¹⁹

Husova země, význačné jeviště reformačního hnutí, je dnes zemí po baltských republikách s nejnižší religiozitou v Evropě. Tento fakt dnes bezesporu pravdivý je dědictvím mimo jiné i různých ne právě zdárně vedených diplomatických aktivit, v kterých náboženská otázka hrála roli nastrčeného panáka, přitom však šlo pouze o moc nad státem, o politickou sílu a touhu po světské slávě.²²⁰

Československá církev jak zdůrazňuje Daniel Toth, chtěla být církví postavenou na Masarykových ideálech, církví transparentní, otevřenou a

²¹⁶⁾ Tamtéž, 24.

²¹⁷⁾ Srov. Jan HERBEN, *T. G. Masaryk III*, I. vydání, Praha 1927, 177.

²¹⁸⁾ Srov. T. G. MASARYK, *Řeč při promoci na čestného doktora teologie Husovy bohoslovecké fakulty evangelické* – In: MASARYK, *Cesta demokracie*, II, 387-391.

²¹⁹⁾ Karel ČAPEK, *Hovory s T. G. Masarykem*, 89.

²²⁰⁾ Srov. Jan BÍLÝ, A. Koniáš, Praha 1996, 269.

demokratickou.²²¹ Ožehavou otázkou však zůstávalo i nadále Masarykovo pojetí náboženské otázky. Československá církev husitská (přívlastek "husitská" přijala církev v roce 1971) nechtěla nové náboženství, které zase chtěl Masaryk. A právě v definici tohoto pojmu a v jeho vizi ztroskotávala veškerá snaha o sjednocení názorů obou stran.

Celá otázka Masarykova vztahu k církvím by si zasloužila bezesporu podrobnějšího zpracování, zejména co se týče poměru Tomáše G. Masaryka k protestantským denominacím. Je možné úplně se sjednotit s tvrzením, že „mezi nejméně zpracované kapitoly našeho českého prostředí patří právě oblast zkoumání vývoje prvorepublikového církevního prostředí. Přitom se v tomto případě jedná o jednu z nejvýznamnějších etap života církve u nás, v níž probíhaly dynamické změny, které zůstávají dodnes ne zcela doceněny. Bylo by třeba důkladněji zmapovat reakci katolického společenství, které se náhle ocitá na společenské periferii a musí si hledat vztah k nové státní reprezentaci (včetně prezidenta Masaryka), která je rovněž z velké části ovlivněna protikatolickými náladami. Právě hlubší a důkladnější studium prvorepublikové reality i zkoumání nedávné minulosti může tedy sloužit Katolické církvi i jako příklad pro současné hledání identity a jejího místa ve společnosti“.²²²

²²¹⁾ Srov. Daniel TOTH, *Katolicismus a Masarykovo pojetí náboženství* (uveřejněno 25. ledna 2001) – In: http://danieltoth.info/toth/texty/masaryk_nabozenstvi_a_cirkve.htm, vyhledáno 8. listopadu 2005.

²²²⁾ Jaroslav ŠEBEK, *Zkoumání církevních dějin v období První republiky – bílá místa a další směry bádání* – In: Jan LIBOR, *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století*, sborník příspěvků ze sekce církevních dějin na VIII. sjezdu českých historiků v Hradci Králové ve dnech 10. – 12. září 1999, Brno 2000, 69-77.

5. MASARYKŮV NÁZOR NA NÁBOŽENSKÉ HODNOTY V OBČANSKÉ SPOLEČNOSTI

5.1 NÁBOŽENSTVÍ A SMYSL ČESKÝCH DĚJIN

Tomáš Garrigue Masaryk zpracovával problematiku úlohy náboženské otázky v českých dějinách zejm. mezi lety 1893-1903, kdy se stupňovala i jeho předválečná aktivita. Právě do tohoto období spadají všechny hlavní práce T. G. Masaryka,²²³ v nichž se snaží postihnout podstatu a základ, na němž naše dějiny vůbec stojí. Tyto Masarykovy studie mají velmi jasnou ideu, s níž se dá vést diskuze a je možné o ní přemýšlet.²²⁴

Chceme-li analyzovat Masarykův pohled na české dějiny, musíme se nejprve tázat po Masarykově vztahu k České zemi vůbec. Tomáš G. Masaryk se nejednou veřejně prohlašoval za příslušníka Slovenského národa, dokonce i při svých návštěvách v zahraničí, nicméně pravda je taková, že Slovákem byl jenom a pouze po otci, jež pocházel ze „slovenské krajiny, rozprostírající se okolo Holíče, z protáhlé takové slovenské vsi Kopčan“.²²⁵ Karlu Čapkovi naopak tvrdil: „já jsem byl vlastně napůl Slovačkem odmalička, můj otec Slovák z Kopčan, mluvil slovensky do smrti, a já jsem mluvil spíš slovensky – nějakého rozdílu mezi Slováky uherskými a moravskými, mezi kterými jsem jako dítě rostl, nebyl jsem si

²²³) Srov. T. G. MASARYK, *Časové směry a tužby* – In: *Naše doba*, Praha 1894-1895; *Přednášky a studie z let 1882-1884*, Praha 1998; *Česká otázka. Snaha a tužby národního obrození*, Praha 1895; *Jan Hus. Naše obrození a reformace*, Praha 1896.

²²⁴) Srov. Lenka ŘEZNIČKOVÁ, *T. G. Masaryk a spor o historismus v české literatuře přelomu 19. a 20. století* – In: *Tomáš Garrigue Masaryk a literatura*, sborník Masarykova muzea, Hodonín 2003, 41-55.

²²⁵) Jaromír DOLEŽAL, *80. let Tomáše G. Masaryka*, 5.

vědom“.²²⁶ Zvláště vřelý vztah měl prezident Masaryk k rodné Moravě. Měl zde své přátele, na Moravu jezdil na přelomu století s rodinou na dovolenou. Masaryka, jež pobýval jako student gymnázia v Brně v mnohém obohatil a zcela jistě ovlivnil i někdejší policejní ředitel Antoin le Monier u něhož mladý Masaryk bydlel. Ten, asi deset let předtím, než přišel do kontaktu s Masarykem, zastával funkci policejního ředitele rovněž v Tyrolích, kde měl v Brixenu dohled nad tam internovaným Karlem Havlíčkem Borovským (1821-1856). Antoine la Monier bezesporu mladému Masarykovi vykládal o této velké postavě českého politického a kulturního života, což reflektovalo u budoucího československého prezidenta v jeho trvalém zájmu o Havlíčka,²²⁷ jemuž věnoval v roce 1896 rozsáhlou monografii, která ještě dnes zůstává nepřekonaná.²²⁸ Tato navazuje na *Českou otázku*, zejm. na její třetí kapitolu týkající se Palackého a Havlíčka, kterou v podstatě rozšiřuje. Masaryk zde analyzuje především žurnalistickou a politickou činnost K. H. Borovského.²²⁹

Tomáš G. Masaryk si všímá rovněž i Havlíčkova názoru na náboženství: zdůrazňuje, že Havlíček vždy agitoval ve prospěch náboženské a církevní reformy v duchu Jana Husa.²³⁰ Poté, co Masaryk poznal dílo Havlíčkovo, stal se jeho oddaným žákem a následovníkem. Celý náhled na vztah Masaryka a Havlíčka nám ještě více rozšiřuje evangelický teolog Jan Šimsa: „Masaryk se učil u Havlíčka řešit českou otázku, Havlíček mu

²²⁶) Karel ČAPEK, *Hovory s T. G. Masarykem*, 8.

²²⁷) „T. G. Masaryk považoval K. H. Borovského za obhájce svobody, za člověka veskrze českého, který si důkladně všímal věcí církevních i náboženských. V *České otázce* o něm tvrdí, že kdo nepochopil Havlíčka "nepochopil i smysl české historie a českého ducha." “ Jan SKUTIL, *Tomáš Garrigue Masaryk a filozofie české slovesnosti*, 51.

²²⁸) Srov. T. G. MASARYK, *Karel Havlíček. Snahy a tužby politického probuzení*, 520 s.

²²⁹) Srov. Jan SKUTIL, *Tomáš Garrigue Masaryk a filozofie české slovesnosti*, 63.

²³⁰) Tamtéž, 65.

pomáhal nábožensky se orientovat a z Havlíčka pramení celý Masarykův realismus, realismus politický i filozofický“.²³¹

Masarykovo zkoumání souvislostí v českých dějinách se týká mimo jiné těchto hlavních otázek: v první řadě to byla otázka pravosti Rukopisů královédvorského a zelenohorského ve druhé polovině osmdesátých let a morálního zisku z jejich prokázané nepravosti především pro český národ, ale i pro ostatní země. Za druhé: zkoumání literárních dějin národního obrození spolu s analýzou životních příběhů tří velkých osobností naší minulosti, jimž věnoval monografické práce, a to J. A. Komenskému,²³² F. Palackému²³³ a již výše zmíněnému Karlu Havlíčku Borovskému. A v neposlední řadě šlo i o určitý všeobecný pohled na české dějiny,²³⁴ zejm. pak na její literární složku, které Masaryk nastínil jednak ve své *Světové revoluci* (1925), jednak v Čapkových *Hovorech s T. G. M.* (1926).

I ve své publikační činnosti, zejm. pak v *Naší době* se Masaryk často obracel k české národní minulosti a snažil se postřehnout smysl a poslání českých dějin. Ve svých dějinných úvahách Masaryk bezprostředně navazuje na odkaz Františka Palackého, když smysl českých dějin nachází v humanitě založené na náboženství, jak se projevovala jednak v husitství, později také u českých bratří. Podle Masaryka se tak český národ, který se jako první přihlásil k reformaci, zapojil tímto do celosvětového obrodného procesu. Svou úvahou o Husovi a husitství (viz. IV. kapitola) se snažil T. G. Masaryk vytvořit filozofickou koncepci českých dějin. Vysoce ocenil i vydání Palackého *Dějin národu českého v Čechách i na Moravě*, kde kladně hodnotil porozumění mentalitě a ideologii našich předků, taktéž i

²³¹) Jan ŠIMSA, *Havlíčkovské motivy v myšlení T. G. Masaryka* – In: Tomáš Garrigue Masaryk filozof a pedagog, sborník příspěvků Masarykova muzea, Hodonín 1993, 82.

²³²) Srov. T. G. MASARYK, *J. A. Komenský* – In: Athenaeum, IX-1892, 193-197.

²³³) Srov. T. G. MASARYK, *Palackého idea národa českého*, II. (I. knižní) vydání [1. vydání 1898], Praha 1926, 59 s.

²³⁴) Srov. T. G. MASARYK, *Problém malého národa*, Praha 1968, 79.

význam jenž Palacký připisoval husitskému hnutí, stejně jako myšlenkám českobratrství. Tomáš G. Masaryk konstatoval, že národ, který provedl reformaci a který prožil protireformaci, nemůže být povrchní, což je vidět v jeho předních představitelích, na Chelčickém, na Husovi i na Komenském.²³⁵ Vytýká katolicismu, že se stavěl proti svobodomyšlnosti, což dokumentuje tím, že profesury v Praze byl zbaven Bernard Bolzano (1781-1848).²³⁶

Podle T. G. Masaryka byl František Palacký velký v tom, že svými *Dějiny* vystihl i ideu českého národa. Masaryk připomíná, že Palacký dokázal, že od Karla IV. až do 19. století je národním smyslem idea náboženská, která byla v něm vždy tvůrčí. Shoduje se s Palackým i v tom, že katolicismus, respektive Ježíšovo učení bylo zneužito k světskému prospěchu a právě toto, včetně i určité mravní zkaženosti vedlo k tomu, že do popředí vystoupila česká náboženská otázka, zejm. odkaz Jana Husa a reformační tendence. Masaryk připomíná právě tak Palackého zásadu svobodného rozumu s níž se ztotožňuje a klade v náboženství největší důraz na mravní prvek, a nikoli na dogmata, obřady a církevnictví.

T. G. Masaryk již ve svých časopiseckých studiích před rokem 1895 dospěl k závěru, že se přední čeští myslitelé a vůdcové již od doby Dobrovského snažili pochopit českou minulost a svazovat ji s přítomností.

²³⁵) O Janu Husovi bylo řečeno výše. „Masaryk však velmi vysoce oceňoval i dílo J. A. Komenského, zejm. jeho vrcholné dílo *De rerum humanarum emendatione consultatio catholica (Obecná rozprava o nápravě věcí lidských)*. Přebírá hlavní myšlenky Komenského, mj. že poznání světa i mysli musí být stupňováno, že úkolem života je pořádek ve všem, že lidský duch je stvořen tak, že postupuje od jednoduchého ke složitému. Masaryk si u Komenského nejvíce cení toho, že věří v pokrok a že traduje ustavičný rozvoj lidstva i lidství“. Srov. Jan SKUTIL, *Tomáš Garrigue Masaryk a filozofie české slovesnosti*, 43.

²³⁶) „Toto odvolání bylo provedeno zřejmě v důsledku osobních intrik vídeňského císařova zpovědníka Jakuba Frinta, neboť pražský arcibiskup Václav Leopold Chlumčanský z Chlumčan a Přestavlk (1749-1830) jej shledal ortodoxním a usiloval o jeho rehabilitaci“. Tamtéž, 51.

Všechny tyto studie, jež byly k této otázce zveřejněny v *Naší době*, vešly pak souborně a přepracované do Masarykovy základní monografie *Česká otázka*.²³⁷ Jde o důležitou práci novodobé české politologie, historie a sociologie. Hlavním Masarykovým cílem v této práci je sledování smyslu české historie na podkladě sociologického rozboru předních děl české slovesnosti. V *České otázce* se Masaryk navrácí k české náboženské otázce, když tvrdí, že „celý národ pro svou minulost nemůže přijati klerikalismus“.²³⁸ Tvrdí, že Jan Hus a celá „česká reformace po něm je těsně svázána s vývojem západní církve, je reakcí proti církevnímu životu katolickému“.²³⁹ Masaryk zdůrazňuje, že náš, český národ je národem Jana Husa a Komenského, oceňuje, že Jan Hus kázal mravní a náboženskou obnovu.

Nejen Masaryk nahlížel problematiku českých dějin. Spolu s ním, resp. v opozici vůči němu stál historik a "matrikový katolík", kterým Masaryk být nechtěl Josef Pekař. Lze jistě bez výhrady souhlasit s tvrzením, že šlo o spor dvou rozdílných osobností, z nichž Pekař byl historik vybavený velkou erudicí a Masaryk naopak filozof s vypracovaným systémem myšlení.²⁴⁰

Důvod proč nenašli tito dva velcí mužové k sobě cestu spočíval v tom, že oba dva sice hovořili o stejném problému, nicméně vedli dialog "rozdílnými jazyky".²⁴¹ Šlo zde o dvě koncepce, z nichž „každá mířila zcela jinam a těžko se mohly za daných poměrů v české duchovní kultuře přelomu století někde protnout“.²⁴² Každý z obou učenců považoval za

²³⁷⁾ Srov. T. G. MASARYK, *Česká otázka. Snahy a tužby národního obrození*, 406 s.

²³⁸⁾ Tamtéž, 194.

²³⁹⁾ Tamtéž, 196.

²⁴⁰⁾ Srov. Ivana HOLZBACHOVÁ, *K české filozofii dějin – In: Kapitoly z dějin české filozofie 20. století*, Brno 1992, 133.

²⁴¹⁾ Srov. Zdeněk NEJEDLÝ, *Smysl českých dějin*, Praha 1913; *Spor o smysl českých dějin*, Praha 1914.

²⁴²⁾ Srov. M. KUČERA, *Pekař proti Masarykovi*, Praha 1995, 32.

smysl českých dějin něco jiného, hledal jej jinde. Proto se musel každý logicky dobrat jiného výsledku. Stručně však můžeme říci, že zatímco Pekař nesouhlasil s termínem "smysl dějin" a raději používal označení "filozofie dějin" a její vymezení vidí „pouze v několika faktorech hmotné a duchovní povahy, z nichž se rodí národní myšlenka, která je ve své dějinné působnosti ostatním nadřazena“,²⁴³ u Masaryka spočíval smysl českých dějin a smysl existence české národní společnosti v uskutečnění humanitního ideálu, ve kterém se projevuje i otázka náboženská.²⁴⁴ Při pečlivém zkoumání postojů obou protagonistů, jejich rozdílného použití metodologie nebylo tedy dost dobře možné, aby se shodli v předmětu svých bádání. Spíše než o "spor o smysl" bychom měli hovořit o "nahlížení, vnímání či chápání" českých dějin.²⁴⁵ Josef Pekař věnoval Masarykově pohledu na národní dějiny značnou pozornost, ale ne vždy jej pochopil.²⁴⁶ Stejně tak i Masaryk si postěžoval, že nenacházel u ostatních pochopení svých názorů a postřehů.²⁴⁷

Závěrem budiž řečeno, že Tomáš Garrigue Masaryk nahlížel dějiny českého národa, stejně tak jako i jiné otázky pod zorným úhlem náboženství, a snažil se prokázat, že základní linii českých dějin tvoří postava Jana Husa a jeho učení. Nutno však rovněž konstatovat, že obecně Masaryk nikdy skutečným historikem nebyl, i když si historickou erudici všemožně doplňoval a historie je v jeho díle všudypřítomná. Masaryk nepředkládal řešení historických otázek a problematických

²⁴³⁾ Josef PEKAŘ, *O smyslu českých dějin*, Praha 1990, 385.

²⁴⁴⁾ Srov. T. G. MASARYK, *Česká otázka. Snahy a tužby národního obrození*, 201.

²⁴⁵⁾ Srov. Libor VYKOUPILOV, *Hledání smyslu českých dějin* – In: *Tomáš Garrigue Masaryk a věda*, sborník Masarykova muzea, Hodonín 2000, 67-79.

²⁴⁶⁾ „Vidím, že to není lehké náboženství, jež ukládá Masaryk svým přívržencům“. Josef PEKAŘ, *Masarykova česká filozofie* – In: *Český časopis historický*, XVIII, Praha 1912, 183.

²⁴⁷⁾ „Nejčastěji jsem musel čelit lidem, kteří nevěděli, co říkám“. Karel ČAPEK, *Hovory s T. G. Masarykem*, 85.

pasáží českých dějin, spíše je prezentoval jako záležitosti, které je nutno odkrýt a fundovaně se jimi zabývat.²⁴⁸

5.2 MASARYKŮV VZTAH K ČESKÉ SPOLEČNOSTI

Bezprostředně po Masarykově vnímání smyslu českých dějin přecházíme k otázce, jež nepochybně navazuje na předchozí část a zároveň připravuje půdu pro následující témata. Jedná se totiž o jádro tvořící v dnešní době důležitou součást bádání o T. G. Masarykovi, o jeho pozitivním či naopak negativním přínosu naší, tedy české společnosti.

V mnohých publikacích se můžeme dočíst, že Masaryk a jeho odkaz nemá dnešnímu člověku již mnoho co říci, že se prostě "Masaryk dnes již nenosí". To je však výrok, jež je plodem stavu české společnosti na počátku 21. století, která má jen málo zájmu naslouchat těm nestárnoucím a stále aktuálním Masarykovým myšlenkám, které mají svou platnost i dnes, nehledě na značný časový předěl mezi dobou, kdy žil Masaryk a dobou nynější, tzv. postmoderní.²⁴⁹

Přístup k sociálním otázkám a sociologii shrnul Masaryk v díle *Základové konkrétní logiky. Třídění a soustava věd*, pak také v *Praktické filosofii na základě sociologie* a konečně v *Základech sociologie* a

²⁴⁸⁾ Srov. Jan PROCHÁZKA, *Vědeckost Masarykova pojetí historie* – In: Tomáš Garrigue Masaryk a věda, sborník příspěvků Masarykova muzea, Hodonín 2000, 22-25.

²⁴⁹⁾ Srov. Ivana PROCHÁZKOVÁ, Eva RAABOVÁ, *Výchova k občanství a demokracii: ukázky úloh a náměty pro výuku občanské výchovy*, Praha 2001, 52 s.

v *Rukověti sociologie*.²⁵⁰ Masarykův důraz na roli jednotlivce ve společnosti naznačuje, že viděl možnost nalezení stálých struktur společnosti v sociálních vztazích. Na druhé straně zdůrazňuje, že mluvíme-li o společnosti, máme vždy na mysli určitý složený celek, který je třeba chápat konkrétně a jasně.²⁵¹

Pojem "společnost" Masaryk nevnímá jako jednotnou masu lidí, spíše ji chápe jako tu, jež je složena z různých skupin, kolektivů, které se zase skládají z množství jednotlivců.²⁵² Každá taková skupina má různou velikost, různou dobu trvání, či rozdílný vliv na společnost.²⁵³ Masaryk si nepochybně kladl otázky, týkající se teorie společnosti, např. se ptal, čím je dána jednota, soudržnost a relativní stabilita společnosti. Všechny tyto otázky se následně staly jádrem jeho pojetí sociologie. Masaryk na základní otázku o příčinách soudržnosti společnosti říká, že jednota individuí je dána především organizací. Není společnost tam, kde není organizace, kde tedy není skloubení členů společnosti v jeden celek.²⁵⁴

Nezanedbatelnou úlohu v utváření Masarykových názorů na lidskou společnost hrál jeho lidský vztah k přírodě, ale hlavně k Transcendentnu. Mnohá dnešní tvrzení o tom, že T. G. Masaryk byl naprostý ateista a bezvěrec, stejně tak odsuzování či různé fikce, jež se šíří kolem jeho vztahu k Bohu²⁵⁵ a náboženskému životu vůbec, jsou nejednou výsledkem

²⁵⁰⁾ Srov. T. G. MASARYK, *Česká otázka. Snahy a tužby národního obrození*, Praha 1895.

²⁵¹⁾ Srov. Luděk RYCHETNÍK, *Secretum secretorum a umění vládnout. Esej o moci a Machiavelliho dilematu* – In: <http://veda.fsv.cuni.cz/doc/rychetnik.doc>, vyhledáno 6. prosince 2005.

²⁵²⁾ Srov. Jiří MUSIL, *Co je na Masarykově sociologii živé i v současné době* – In: *Tomáš Garrigue Masaryk a sociologie*, sborník Masarykova muzea, Hodonín 1994, 12.

²⁵³⁾ Tamtéž, 13.

²⁵⁴⁾ Srov. Jaroslav OPAT, *Filozof a politik T. G. Masaryk*, Praha 1990, 59-60.

²⁵⁵⁾ „Co však je Bůh u Masaryka, to je těžké říci. Asi to nejhlubší o Bohu zůstalo skryto v jeho nitru... Masaryk se rozhodně prohlašuje za teistu a dotvrzuje svou víru

mylných interpretací, chybných výkladů či zkreslování hodnověrných údajů.

Masaryk když hovoří o moderní společnosti, označuje ji za dobu přechodnou, charakterizuje ji jako čas duchovní a mravní anarchie, kdy autorita ztratila veškerou svou vážnost. Místo klidné a uvědomělé práce se ve společnosti objevuje skepse, nevěra, kritičnost, moderní člověk se stává neklidným a nervózním, ani ve svém požitkářství nenachází uspokojení. Odtud potom plyne všechna ta neradostnost, zloba a zoufalství. Masaryk říká, že moderní společnost je rozdrážděná, rozdrásaná a rozpolcená.²⁵⁶ Člověk žije ve společnosti, kde se ztrácí smysl pro určitý žebříček životních i společenských cílů. Tato charakteristika stavu tehdejší společnosti svědčí o tom, že Masaryk byl rozený pozorovatel, a že dokázal tehdejším nářkům české společnosti naslouchat.

Z Masarykových spisů a monografií lze usoudit, jak velký byl úpadek nové doby, která postrádala pevné mravní zakotvení. Habilitační Masarykův spis, jež vznikl krátce po doktorské disertaci osvětluje provázanost neblahého stavu moderní společnosti a stále více se rozšiřujícího fenoménu dobrovolného odchodu ze světa. S tímto Masarykovým názorem souhlasí i Jutta Valent, ovšem s tím přídavkem, že v moderní společnosti má vliv na nárůst sebevraždnosti i vzrůst svobody, jímž následně vzrůstá i svoboda zabít sebe sama.²⁵⁷ V Čechách rostla sebevraždnost zprvu poněkud pomaleji, zato však plynule a brzy dosáhla

v osobního Boha. Bůh je mu víc než pouhým ručitelem mravního řádu“. Josef ZVĚŘINA, *Malý hovor katolického teologa o TGM*, 132.

²⁵⁶⁾ Srov. Miloslav PETRUSEK, "Nové čtení" *Masarykovy sociologie v čase rekonstrukce (Modernistický a postmodernistický kontext Masarykovy "diagnózy doby": pokus o srovnání)* – In: *T. G. Masaryk na přelomu tisíciletí*, sborník Masarykova muzea, Hodonín 2001, 18-33.

²⁵⁷⁾ Srov. Jutta VALENT, *Masaryk und die Charakterisierung des modernen Selbstmörders* – In: *T. G. Masaryk und die Brentano-Schule*, Graz-Praha 1992, 136-143. Lubomír NOVÝ, "Sebevražda" *Masarykova filozofie náboženství*, 25-39.

rekordních čísel. I když počítáme s vnějšími okolnostmi, které tato čísla ovlivnily, jde o růst nesporně velký a hrozivý.²⁵⁸

Masarykova diagnóza tohoto jevu je jasná: „moderní člověk ztratil rovnováhu, protože ztratil duchovní základ svého života. Duše tohoto moderního člověka se ztrácí na všechny strany, do všech úhlů světa – nemá žádného pevného jádra, žádného středu, žádné jednoty. Nedopracoval se jednotného názoru na svět – odsud pramení ona nervová labilita a touha po smrti“.²⁵⁹ S tímto Masarykovým závěrem polemizuje významný český filosof Jan Patočka. Ostře kritizuje „Masarykovo pozitivisticky – sociologické pojetí filosofie náboženství i otázek smyslu života a ukazuje, jak z něho pramení Masarykovo neporozumění jak Kantovi,²⁶⁰ tak Dostojevskému“.²⁶¹

²⁵⁸) Pro ilustraci uveďme několik čísel: „zatímco mezi lety 1891-1900 byl počet sebevražd 61 na 100 000 obyvatel, v následujících deseti letech již 75 na 100 000, a rok 1905 vykazoval opět nárůst 95 sebevražd na 100 000 obyvatel“. Srov. Jaroslav STRÍTECKÝ, *Mohl se TGM stát rakouským Durkheimem?*, 23. „V tomto ohledu stojí za uvedení, že tento problém je setrvalý i v rámci Evropské unie dodnes: sebevražednost je jednou ze tří hlavních příčin úmrtí u 15-24 letých (v této kategorii nejvíc ve Francii, kde celkem v průměru na AIDS umírá ročně 2 200 osob, na silnicích 8 000, a sebevraždou ještě o polovinu víc, 12 000 lidí). V Dánsku připadá dokonce 31,6 (ve Francii je to „jen“ 18) sebevražd na 100 000 obyvatel“. Miloš DOKULIL, *Prosvětli Masarykův stín cestu do informačního (globalizačního) věku?* – In: *T. G. Masaryk na přelomu tisíciletí*, sborník příspěvků Masarykova muzea, Hodonín 2001, 132.

²⁵⁹) T. G. MASARYK, *Der Selbstmord als soziale Massenerscheinung der Gegenwart (Sebevražda, hromadným zjevem společenským moderní osvěty)*, 284 s.

²⁶⁰) Ivan CHVATÍK, *Prolegomena k fenomenologii smyslu lidského života v pozdních esejích Jana Patočky* (Přednáška na univerzitě v Prešově v rámci konference "Filozofia a život – život filozofie", 6. výročné stretnutie Slovenského filozofického združenia pri SAV, Prešov, 16. – 18. 9. 2004) – In: <http://www.o-p-o.net/essays/ChvatikArticle.pdf>, vyhledáno 4. ledna 2006.

²⁶¹) Fjodor Michaljovič Dostojevskij byl Masarykovi blízký zejm. svým etickým a psychologickým realismem. Miloš Tomčík konstatuje, že Masaryk byl Dostojevskim natolik zaujat, že ve svém díle *Studie o F. M. Dostojevskem* (Praha

5.3 NÁBOŽENSTVÍ JAKO LÉK NA KRIZI SPOLEČNOSTI

Tak jako nalézáme v díle Tomáše Garrigue Masaryka popis nepříliš radostné situace, jež panovala v české společnosti na přelomu 19. a 20. století, nabízí nám Masaryk i východisko z této krize. Masarykova schopnost chápat a řešit ožehavé otázky společnosti bývá spojována s jeho původem, s jeho zážitky v mládí,²⁶² s jeho povahovými rysy a celkovým humanitním zaměřením. V české společnosti spatřoval mnoho nedostatků, a proto tak usilovně hledal nějaký lék na její obrodu, na její zkvalitnění. Zpracování tohoto tématu je v Masarykově podání neobyčejně působivé a zasloužilo by si bezesporu důkladnějšího a hlubšího studia. I Milan Machovec soudí, že Masaryk je pronikavým myslitelem krize ve 20. století. Stojí sice na jejím začátku, zaznamenává jen její první projevy, ale v zárodku vyslovuje to, s čím pozdější myslitelé krize přišli.²⁶³

Krize moderního člověka je podle Masaryka obecná, a je krizí celého duchovního života.²⁶⁴ Nejvíce ostrá byla Masarykova kritika vůči tehdejším panujícím společenským poměrům, jež byly znatelné zejm. na politické scéně. Masarykův criticismus vyvěral z věcné znalosti společenských vztahů a směřoval k jejich realistickému hodnocení. Dokládá to mimo jiné i Masarykova formulace, dodnes nepostrádající určité aktuálnosti: „Poměry naše společenské – mravní, náboženské a politické – nepokročily v zdokonalování v té míře, v jaké se věda

1932)) napsal: „Dostojevskij je velký myslitel, Dostojevskij je velký umělec...“ Srov. Miloš TOMČÍK, *Niektoré aspekty Masarykovej metódy v interpretácii literatúry* – In: *Tomáš Garrigue Masaryk a sociologie*, sborník Masarykova muzea, Hodonín 1994, 56-60.

²⁶²⁾ „Postoje, jenž během života zaujímáme, bývají zakotveny v našich raných dětských prožitcích a dojmech. Nejinak je tomu i u Masaryka“. Stanislava KUČEROVÁ, *T. G. Masaryk a sociální otázka*, 105.

²⁶³⁾ Srov. Milan MACHOVEC, *T. G. Masaryk*, II. vydání, Praha 1968, 179.

²⁶⁴⁾ Srov. T. G. MASARYK, *Moderní člověk a náboženství*, Praha 1934, 135.

teoretická vyvinula; nesmíme se tedy holými a nafoukanými frázemi oněch lidí, kteří všechno, co dělají – ve jménu pokroku a osvěty – konají, uspokojiti, nýbrž pevným krokem a neúnavně za cílem se hnáti, který nám sociologie za pravý vytkla. Nemějme strachu, že je nás málo: vědění je moc“!²⁶⁵

Co tedy nabídl Masaryk k překonání krize? Především ideál humanismu. Ideál poctivého života v práci, vnitřní opravdovost, svědomí. V uskutečňování humanity nalézá Masaryk východisko z krize. Humanita je nutnou hodnotou, je ideálem mravnosti, ideálem rozumového i charakterového vzdělání, ideou práva řídícího společnost, je smyslem lidských dějin, je základem politiky.²⁶⁶ Místo absolutizace svobody doporučil omezit ji odpovědností, egoismus radil překonat ohledem na druhé.²⁶⁷ Prakticky to znamenalo „dát v českých zemích všem občanům naprostou rovnost před zákonem, tzn. úplnou svobodu svědomí..., to znamená důsledně pracovat za ideály humanitní“, napsal Masaryk ve své *České otázce*.²⁶⁸ Ve společnosti si přál solidaritu a všeobecný humanismus. To připomněl i ve svém předvolebním projevu na Valašsku v roce 1907: „společnost a stát se má postarat o to, aby bída a nouze vůbec byly odstraněny“.²⁶⁹ Právě tato jeho snaha o podporu sociální demokracie mu vynesla poslanecký mandát v říšské radě. Zodpovědnost za stav společnosti se týká taktéž každého člověka, nejen státu. Zahrnuje i mezilidské vztahy, vztahy lidí k prostředí, ve kterém žijí – ke své obci,

²⁶⁵) T. G. MASARYK, *Juvenile, studie a stati 1876 – 1881*, Praha 1993, 64. Srov. Jaromír DVOŘÁK, *Tomáš Masaryk o pokroku, vývoji a osvětě* – In: T. G. Masaryk a sociální otázka, sborník Masarykova muzea, Hodonín 2002, 118-125.

²⁶⁶) Srov. Vasil Kaprálek ŠKRACH, *Masarykova myšlenka humanity*, 161-176. V. K. Krach žil v letech 1891-1943 a působil jako osobní tajemník a archivář prvního prezidenta a rovněž pomáhal vydávat jeho spisy.

²⁶⁷) Srov. T. G. MASARYK, *Ideály humanitní. Problém malého národa demokratism v politice*, 7.

²⁶⁸) Srov. T. G. MASARYK, *Česká otázka. Snahy a tužby národního obrození*, 406 s.

²⁶⁹) Jan HERBEN, *T. G. Masaryk*, Praha 1947, 366-367.

národu i vztahy člověka k sobě samému. Spořádaná společnost předpokládá vstřícnou participaci všech občanů.

Je možné, aby náboženství bylo lékem na krizi, v níž se společnost nacházela? Masaryk se domníval, že ano. Ve své kritice moderního života člověka žádal obnovu duchovního života, která by přispěla k celkovému zklidnění a harmonii ve společnosti. S přihlédnutím k odborným studiím některých znalců Masarykova života i díla lze tvrdit, že Masarykova analýza stavu české společnosti nezapomíná ani na problém náboženský. Masaryk kritizoval náboženskou indiferentnost v českém liberalismu, i přímý odpor k promýšlení náboženských témat, který u nás panoval. Náboženský prvek, jemuž jsou podřízeny všechny ostatní momenty, má dominantní postavení v Masarykově objasňující teorii moderní krize. Podstatu této krize spatřuje ve ztrátě víry, jež byla vyvolána vědou a rozkladem katolicismu.²⁷⁰ Proto tedy Masaryk definuje "nové náboženství", jež by nebylo v kolizi ani s vědou, ani s jinými teoretickými obory, přesto však by nepřestalo být náboženstvím.

Neméně zajímavý je fakt, že katolicismus dle Masaryka vede ne ke svobodě a k vytváření upřímného vztahu k Bohu, nýbrž k pokrytectví, k pasivitě a teokracii. Ne však toliko protestantismus: ten je Masarykem oceněn jako nositel demokratických principů a jako vývojový stimul pozitivních hodnot v občanské společnosti.²⁷¹ Na jedné straně je pro Masaryka příčinou celospolečenské krize dogmatismus a klerikalismus, patrný zejm. v Katolické církvi, na straně druhé není bez viny ani ateismus a příliš volně pojatý materialisticky orientovaný liberalismus, jež je charakterizován nezávislostí státu na náboženství.

²⁷⁰⁾ Tuto vysvětlující teorii Masaryk předkládá zejm. v habilitačním spise *Sebevražda* (1904), rovněž pak je i zřetelná v textu *Světové revoluce* (1925).

²⁷¹⁾ Srov. Josef Ludvík FISCHER (1894-1972), *Dvě kapitoly o Masarykově sociologii* – In: *Sociologická revue I*, Praha 1930, 28.

Ačkoliv člověk dnešní doby, doby jež bývá nazývána postmoderní může zůstat netečným k úvahám a závěrům k nimž dospěl Tomáš G. Masaryk na přelomu 19. a 20. století, přesto nemůže nevidět ty aspekty Masarykova odkazu, jež jsou živé i na počátku 21. století: potřebu změnit kritéria životních priorit,²⁷² mít zájem o problémy současné společnosti a v neposlední řadě si přiznat, že bez náboženství se nebude situace v občanské společnosti zlepšovat, nýbrž naopak. To dokumentuje i nárůst „stoupenců životní nezakotvenosti, kteří kromě protestu vůči autoritě "otců" nesmlouvavě postavili za svůj cíl "užívání života", bez ohledu na společnost a člověka v ní žijícího“.²⁷³

5.4 NÁBOŽENSTVÍ V POLITICKÉ PERSPEKTIVĚ

V našem výkladu již zmiňovaný Zdeněk Nejedlý, jež velmi dobře poznal Masarykův životní příběh i jeho dílo, napsal, že Tomáš G. Masaryk byl před vším ostatním politickým činitelem.²⁷⁴ Politický rozsah Masarykovy činnosti je veliký, a jeho popis a charakteristika není cílem tohoto oddílu práce. Mnohému, nikoliv však všemu z politické angažovanosti "prezidenta osvoboditele" jsme se již věnovali v první kapitole této práce *Masarykova osobnost*. Východiskem našich úvah bude ono Masarykovo

²⁷²⁾ Srov. Miloslav BEDNÁŘ, *Spravedlnost, demokracie a česká filosofie politiky*, Praha 1998, 106.

²⁷³⁾ Miloš DOKULIL, *Prosvětlí Masarykův stín cestu do informačního (globalizačního) věku?*, 132.

²⁷⁴⁾ Srov. Zdeněk NEJEDLÝ, *T. G. Masaryk ve vývoji české společnosti a československého státu*, Praha 1950, 49 s.

známé "sub speciae aeternitatis" – z hlediska věčnosti, jímž se díval na život, morálku²⁷⁵ a mimo jiné i na politickou situaci.

Abychom lépe pochopili teorii politicko – náboženské filozofie u T. G. Masaryka, bude nutno nejdříve v krátkosti představit vývoj politické vědy (politologie) u nás. V českých zemích se termín politické vědy soustavně používal od poloviny 18. století.²⁷⁶ Z řad teoretiků zabývajících se z různých stránek a s rozdílnou intenzitou politického života naší společnosti je nutno uvést zejména Františka Palackého, Tomáše Garrigue Masaryka a Eduarda Beneše. Jejich práce zahrnovali širokou škálu politologických problémů. Byly v nich akcentovány ideje humanismu, mravnosti a demokracie, nescházel však ani náboženský prvek.

Pro Masaryka byla politika především úsilím o analýzu minulé i přítomné politické reality. Humanitou politiky chápal rovnost lidí, lásku k bližnímu, dodržování základních etických norem, rovnoprávnost národů, úsilí o sociální reformy, zákonně zabezpečenou sociální spravedlnost²⁷⁷ a boj proti zlu, bezpráví a násilí. Vyústěním principu humanity je demokracie. Ta ovšem vyžaduje trvalý vývoj, zdokonalování a iniciativu ve všech oblastech veřejného života. Masarykova politická filozofie se snaží postihnout povahu sociokulturních změn a chce současně podřídit člověka nadosobnímu hledisku věčnosti a formulovat etický program pro přeměnu nejen individua, ale i celé občanské společnosti.²⁷⁸

²⁷⁵) Mravní principy v občanské společnosti nemohou být podle Masaryka nezakotveny nikde jinde než v náboženství. Nemá však na mysli náboženství tzv. oficiálně dogmatické. Srov. Tomáš PASÁK, *J. A. Komenský a T. G. Masaryk*, 104.

²⁷⁶) Srov. MEZINÁRODNÍ PRAŽSKÁ UNIVERZITA, *Vývoj politické vědy* – In: http://www.mpu-prague.cz/cz/referats/politic_science/referat2.aspx, vyhledáno 3. ledna 2006.

²⁷⁷) Srov. Václav HAVEL, *Moc bezmocných* – In: *O svobodě a moci*, Kolín nad Rýnem 1980, 11-84.

²⁷⁸) Srov. Jan ZOUHAR, *Filozofie, metafyzika a pozitivní vědění*, I. vydání, Praha 2002, 103-110.

U příležitosti 150. výročí Masarykova narození (rok 2000) se k jeho politickému odkazu vyslovil ve známé řeči i dnešní prezident České republiky Václav Klaus. Hned v úvodu řekl, že Tomáš Garrigue Masaryk byl mimo jakoukoli pochybnost „největší osobností české politiky 20. století“.²⁷⁹ S tímto sdělením je možno polemizovat, ovšem velikost Masarykova politického odkazu přece jen umenšovat nelze. Sotva také někdo bude zpochybňovat Masarykův rozhodující vliv na utváření českého politického prostředí a myšlení.

Neocenitelnou Masarykovou zásluhou bylo to, že z politiky učinil nikoli věc moci a dominance, ale morálky a služby. Byl to fundamentální princip, jemuž jako aktivní politik zachoval věrnost až do své smrti. Když má politika mimoetické zdroje, cíle a motivace, potom se stává – jak psal Masaryk „příliš materialistickým opodstatněním moci“.²⁸⁰

Politiku Masaryk koncipoval jako etiku,²⁸¹ jež je zaměřena na určitý úsek lidské činnosti – na vládu a řízení obce, státu, lidské společnosti. Masarykova politická etika je založena na tezi, že české dějiny mají svůj vnitřní náboženský smysl, spočívající v odkazu Mistra Jana Husa, který se projevoval národním sebevědomím zejm. v obtížných chvílích českého

²⁷⁹⁾ Václav KLAUS, *Masaryk a jeho obraz v dnešní české společnosti* – Projev na mezinárodní vědecké konferenci "T. G. Masaryk, idea demokracie a současné evropanství", Pražský Hrad, 2. března 2000. V mírně zkráceném, jinak však autentickém znění otiskly Klausův projev 4. března 2000 LIDOVÉ NOVINY, pod titulkem *Masarykův obraz v dnešním Česku* – In: <http://www.npes.cz>, vyhledáno 13. prosince 2005.

²⁸⁰⁾ Marek BANKOWICZ (autor přednáší dějiny na krakovské univerzitě Jagellonské univerzitě), *Jak žít a co dělat, aneb: co zbylo z Masaryka?* – In: <http://www.reflex.cz/Clanek1190.html>, vyhledáno 3. ledna 2006.

²⁸¹⁾ „Masarykova etika je založena na uznání hodnoty lidské osobnosti. Přiznání hodnoty lidské osobnosti zaručuje hodnotu občanskou a vidět – ve smyslu tohoto Masarykova zjištění – hodnotu lidské osobnosti nejen jako hodnotu etickou, ale i – a to současně – politickou“. Lubomír VALENTA, *Je Masarykova (politická) filozofie četbou jen pro historiky?*, 46-47.

národa. Politická etika tak navazuje dle Masaryka na náboženskou etiku.²⁸²

V souladu se svou vírou vnímal Masaryk v politickém dění lidské, národní „tušení a touhu po nekonečnu“.²⁸³ Fundamentem politiky byla Masarykovi spravedlnost, kterou definoval jako nejvyšší souhrnnou ctnost,²⁸⁴ základní životní postoj a charakterový rys člověka. Politika pojatá jako služba ideálu lidskosti - služba Bohu, se stává uměním neseným otevřeností vůči Transcendentnu, jedinečnou, neopakovatelnou tvorbou. Politik nezneužívá moci pro skupinové nebo osobní sobecké cíle. Politik je vědomým nástrojem Božím ve službě řádu. Moc, jakkoli velká, není odcizena svému konečnému zdroji v Bohu.²⁸⁵ Masaryk neopomíjí zdůraznit ani občanskou angažovanost a kultivační poslání politiky,²⁸⁶ stejně tak svým jednáním a veřejným vystupováním s jeho navenek neokázalou nebojácností a na druhou stranu i s pokorou, dává na srozuměnou, že jeho vnitřní jistota v řešení různých politických problémů vycházela z jeho potřeb věřit v nesmrtelnou duši.²⁸⁷ Masaryk si byl vědom i hloubky sociálních problémů, jež panovaly v tehdejší občanské společnosti, proto prosazoval funkčnější pojetí politiky jako umění vidět a

²⁸²⁾ Srov. Sutor BERNHARD, *Politická etika*, Praha 1996, 390 s.

²⁸³⁾ T. G. MASARYK, *Palackého idea národa českého*, II. vydání, [I. vydání 1898], Praha 1926, 49.

²⁸⁴⁾ Srov. T. G. MASARYK, *Česká otázka. Snahy a tužby národního obrození*, 233.

²⁸⁵⁾ Srov. Luděk RYCHETNÍK, *Secretum secretorum a umění vládnout. Esej o moci a Machiavelliho dilematu* – In: <http://veda.fsv.cuni.cz/doc/rychetnik.doc>, vyhledáno 6. prosince 2005.

²⁸⁶⁾ „Jako součást vzdělávacího procesu Masaryk požadoval, aby na školách (zejm. středních a vysokých) byly probírány i politické otázky, resp. aby se politická nauka stala samostatným předmětem a byla vyučována podle zvláštních učebnic. Tento samostatný vyučovací předmět by měl zahrnovat studijní látku o veškeré správní činnosti státu, obce, zemí i okresů, nikoliv nějakou stranickou agitaci“.
Miloš TRAPL, *Masarykova pedagogická činnost*, 12.

²⁸⁷⁾ Srov. Karel ČAPEK, *Hovory s T. G. Masarykem*, 149.

dobře řešit společenské problémy v duchu kritického realismu, humanismu a demokratismu.

Masaryk coby náboženský individualista tíhl k tomu, chápat náboženství jako součást individuální struktury osobnosti, tedy jako věc soukromou, a jakékoliv politizování náboženství, jeho zcírkevnění, chápal jako teokracii, tedy protiklad demokracie. Demokracii vnímá jako nejúčinnější způsob uplatňování humanitních ideálů. Obsah demokracie však nelze redukovat na ideologii či politickou teorii.²⁸⁸ Demokracie tvořila fundamentální prvek a také způsob politického prosazování humanitních ideálů.

Pro Masaryka je náboženství integrální součástí osobního života člověka, nikdy však náboženství neuplatňoval jako politický argument. Náboženství se podle Masaryka nedá identifikovat s politikou, i když by byl obsah obou složek totožný. Opravdu se nedá spojit politika a náboženství? Masaryk tvrdí, že nikoliv. Argumentuje mimo jiné i tím, že politika má veřejný a širší charakter a nedotýká se až tolik jednotlivce, kdežto náboženství má vždy osobní, subjektivní povahu a formuje osobnost jedince "zevnitř". Politická demokracie má u Masaryka smysl jen tehdy, naplňuje-li vírou ve smysluplnost života každého člověka.

5.5 NÁBOŽENSTVÍ V PROCESU VZDĚLÁVÁNÍ

Je všeobecně známo, že Tomáš Garrigue Masaryk byl člověk nesmírně inteligentní, kultivovaný, s širokým rozhledem a zájmem o několik vědních disciplín najednou. Své vědomosti Masaryk zúročil v politické práci nejprve jako poslanec, později jako vůdčí osobnost boje za

²⁸⁸⁾ Srov. Miloslav BEDNÁŘ, *Spravedlnost, demokracie a česká filosofie politiky v První republice*, Olomouc 1996, 169 s.

samostatné Československo a nakonec jako první prezident nového státu. Než však jeho životní pouť dospěla až sem, strávil T. G. Masaryk mnoho let nejprve jako student, později jako vysokoškolský profesor ve školním prostředí. Důvěrně poznal prostor školních poslucháren, se všemi radostmi i starostmi s tím spojenými.

Masaryk, jak již bylo několikrát zdůrazněno se věnoval i náboženským tématům. Problém náboženský a církevní nebyl pro Masaryka pouze teoretickou záležitostí, nýbrž silně praktickou. Považoval za nutné, aby se náboženskému vzdělání věnovala, co možná největší pozornost.²⁸⁹ Právě nesprávná výchova a nevhodně použitá metoda v předávání náboženských poznatků vedla Masaryka k tomu, aby vyvinul silné úsilí o jeho lepší pochopení.

Dříve než se budeme věnovat důležitosti náboženské výchovy v Masarykově pojetí v procesu vzdělávání, zmiňme alespoň v krátkosti Masaryka, coby žáka a studenta. Ze znalostí celého období složitých Masarykových studií vyplývá celkem jednoznačně, že Masaryk vždy patřil mezi nejlepší žáky svým prospěchem, nikoliv však svým chováním.²⁹⁰ Nové vědomosti čerpal nejenom z přednášek svých jistě hluboce erudovaných profesorů, nýbrž i svým pilným samostudiem v knihovnách a u svých přátel.

I první Masarykovy pokusy o pedagogickou činnost nebyly příliš oslnivé a bez problémů (srov. praktikování na hodonínské obecné škole, po návratu z hustopečské reálky nebo jeho učitelskou výpomoc v Čejkovicích). Jisté pedagogické zkušenosti získal Masaryk i při doučování

²⁸⁹⁾ Srov. Miloslav TRAPL, *Masarykův program*, Brno 1948, 186-193.

²⁹⁰⁾ Zde můžeme vzpomenout odpor mladého Tomáše Masaryka vůči mnohým zákazům, které považoval za výraz pokrytectví a špatné morálky (otázka povinné školní zповědi na gymnáziu v Brně) nebo kupříkladu jeho výstup se "zbraní v ruce" (tedy s pohrabáčem) s nímž se postavil proti řediteli gymnázia a školníkovi, když bránil svou opravdu první velkou lásku. Srov. II. kapitola MASARYKOVA OSOBNOST, resp. 2.1 MASARYKOVO DĚTSTVÍ A MLÁDÍ.

svých spolužáků a jiných studentů a zvláště jako domácí učitel v rodinách policejního ředitele Le Moniera a generálního ředitele anglo – rakouské banky Schlesingera.²⁹¹ Z tohoto stručného výčtu prvních Masarykových pedagogických krůčků je zřejmé, že všechny jeho předvysokoškolské pedagogické pokusy nebyly příliš zdařilé.

Skutečná pedagogická dráha Tomáše Garrigua Masaryka začala teprve po jeho příchodu na vysokou školu. Po úspěšně zakončeném studiu a obhajobě habilitační práce začal bezplatně působit jako soukromý docent. Po příchodu do Prahy v roce 1882, začal Masaryk velmi plodně pedagogicky působit.²⁹² Typickou vlastností nově přednášejícího profesora byla schopnost diskutovat a obhajovat své názory.²⁹³ Tato jeho schopnost ho ostatně předurčovala i pro jeho politickou dráhu, jež patřila k dominantní složce jeho životního poslání.

Při rozhodujícím významu náboženství v humanitních oborech jimiž se Masaryk zabýval, jistě nikoho nepřekvapí, že věnoval mnoho času přemýšlení nad poměrem náboženství a výchovy, resp. církve a školy. Náboženství je Masarykovy hlavním zdrojem mravnosti, proto je v zásadě pro intenzivní náboženskou výchovu na školách. Ovšem situace, jež panovala na rakouských školách řízených církvemi, přivedla Masaryka k rozhodnému odporu proti vlivu církve (katolické) ve škole²⁹⁴ a proti vyučování náboženství na školách. Masaryk soudil, že náboženství takto předkládané je jak po obsahové, tak i metodické stránce zastaralé, a že je v rozporu s vědeckým duchem, jež si v Rakousku-Uhersku vítězně razil

²⁹¹⁾ Srov. Jan HERBEN, *Chudý chlapec, který se proslavil*, Praha 1946, 67 s.

²⁹²⁾ Srov. Zdeněk NEJDEDLÝ, *T. G. Masaryk*, 53 s.

²⁹³⁾ K dalšímu studiu o Masarykových metodách výuky doporučuji internetové stránky Fakulty tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy: <http://ftvs.cuni.cz/hendl/masaryk.pdf>.

²⁹⁴⁾ Evangelický farář Jan Šimsa v této souvislosti uvádí, že „Masaryk byl pro zásadní odcírkevnění celého školského systému. Inspiraci v řešení této otázky nacházel zejm. v americkém modelu nezávislosti církví na státu“. Jan ŠIMSA, *Havlíčkovské motivy v myšlení T. G. Masaryka*, 82.

cestu do škol všeho druhu.²⁹⁵ Církev jako instituce působící ve školství vede k rozporu a k polovičitosti, následek takovéto výchovy je podle Masaryka nabíledni: špatná výchova dětí a mládeže.

Masaryk kritizoval metodu výuky náboženské výchovy,²⁹⁶ zejm. to, že vzdělávání v náboženské oblasti není jen pouhé odříkávání katechismu. Z takto pojaté výuky si mladí lidé sice odnášeli dobrou znalost katolických pravidel a zásad, dokonce i část dogmatických teorií, vč. různých předpisů a řádů, nicméně povětšinou bylo náboženství chápáno pouze jako účast na nedělních bohoslužbách, bez hlubšího dopadu na jejich každodenní praktický život. Takto "nábožensky vzdělaní" byli v běžném životě vedeni spíše postojem podřízenosti a strachem, než zodpovědným přístupem k vyznávání své víry a náboženství. Výjimku tvořili intelektuálové, jež se dovolávali toho, aby náboženství bylo respektováno a uplatňováno i ve veřejném životě, především ve školství a v politickém životě.²⁹⁷

Stejně směšné připadalo Masarykovi i hodnocení získaných náboženských znalostí studentů.²⁹⁸ Vzdělávání ve školách má být nekonfesní, volné. Církvím má být ovšem zaručena svoboda vyučovat náboženství soukromě, resp. ve svých vlastních institucích; nemají však být zakládány zvláštní církevní školy. Ve škole podle Masarykových

²⁹⁵⁾ Srov. Miloš TRAPL, *Masarykova pedagogická činnost*, 15.

²⁹⁶⁾ Kritika se týkala nejen vyučování náboženské výchovy ale i celého způsobu získávání poznatků vůbec. Masaryk kritizuje praxi tzv. paměťového učení, odmítá teorii materiálního vzdělávání, jež je svedeno pouze na memorování pouček a nepodstatných životopisných údajů. Srov. Alexej MIKULÁŠEK, *T. G. Masaryk a dětská kniha* – In: *Tomáš Garrigue Masaryk filozof a pedagog*, sborník Masarykova muzea, Hodonín 1993, 23.

²⁹⁷⁾ Srov. František MAREK, Štěpán ZAPLETAL, *Filosofická čítanka – velcí myslitelé*, 273.

²⁹⁸⁾ Srov. T. G. MASARYK, *Co je vzdělání všeobecně? Práce duševní, hlavně vědecká* – In: <http://tgm.bloguje.cz/0403archiv.php#29797>, vyhledáno 17. ledna 2006.

představ má být vyučována tzv. laická morálka, jako povinný předmět.²⁹⁹ Masaryk celou problematiku vnímal poněkud širěji, než by se mohlo jevit na první pohled. V rozmluvě s Emanuelem Havelkou v Hodoníně se mimo jiné Masaryk vyjádřil i k otázce školství, když řekl: „školu z područí církve neosvobodíme, dokud nevyprostíme stát z jejího područí. Snad není nikde církev se státní mocí tak spřažena, jako u nás v Rakousku, a obě znásilňují světsky i duchovně, pronásledují, sesazují, žalářují. Proto také vychovává církev pro stát poslušné a nemyslicí občany“.³⁰⁰

Masaryk krátce nato koriguje svou původní teorii tím, že sice považuje za nezbytné odstranit ze škol církev a její vliv, ale nikoliv náboženství: „Křesťanství, Ježíšovo učení a jeho osobní příklad, ale také předchůdce evangelií: Starý zákon, je základnou, na níž spočívá od středověku veškerá evropská vzdělanost, náboženská i mravní. Tu bychom měli ze školní kultury vyloučit? Nejen to, já bych chtěl spolu s výchovou mravní výslovně i principy učení křesťanského jako podstatu k vytvoření charakteru dítěte. Ovšem z rukou výhradně učitelů, vzdělaných a ušlechtilých“.³⁰¹

²⁹⁹⁾ Řešení vztahu mezi školou a církví viděl Masaryk především ve svém programu odluky církve od státu, kterou navrhoval už jako poslanec rakouské říšské rady v roce 1908. T. G. Masaryk považoval rozluky církve a státu za nutnou, a to v zájmu nejenom státu, nýbrž i církvi, náboženství a mravnosti. Odluka církve od státu byla oficiálně připravována již od vyhlášení nezávislosti Československé republiky v roce 1918. Jedním z nástrojů jímž měla být uskutečněna se mělo stát i provedení pozemkové reformy v roce 1919, kdy stát odňal určitou část půdy i církevním vlastníkům. Přijetí tohoto požadavku zabránilo jednotné zamítavé stanovisko slovenských poslanců.

Srov. Jiří SCHWARZ, Josef ŠÍMA, *Úprava vztahů církvi a státu*, diskusní fórum Liberálního institutu konané 9. února 1999 v Praze – In: Liberální institut, Praha, viz. <http://www.libinst.cz/stranka.php?id=112>, vyhledáno 8. prosince 2005.

³⁰⁰⁾ Vyjádření T. G. Masaryka ohledně vlivu církve na školství, jež podal při rozhovoru s Dr. Emilem Havelkou u příležitosti návštěvy svého rodného města. Srov. Jiří ŠIMEČEK, *Rozmluva v Hodoníně* – In: *Tomáš Garrigue Masaryk filozof a pedagog*, sborník Masarykova muzea, Hodonín 1993, 99.

³⁰¹⁾ Jiří ŠIMEČEK, *Rozmluva v Hodoníně*, 100.

Masaryk požadoval, aby výuka náboženství byla nepovinná, a aby byla oddělena od všech ostatních vzdělávacích předmětů. Svou koncepcí výuky náboženství chtěl převzít ze severoamerického modelu "Východní školy", kde se náboženství vyučovalo sice ve veřejných školách, ale ve dnech kdy neprobíhala výuka ostatních předmětů. Nesnáze v zavedení tohoto modelu náboženské výchovy u nás Masaryk spatřoval zejm. v nedostatku moderně religiózně vzdělaných pedagogů, kteří by byli schopni tuto výuku uskutečňovat.³⁰²

Neméně důležitou roli v náboženském procesu vzdělávání přisuzoval T. G. Masaryk i osobě vyučujícího.³⁰³ Příklad dobrého učitele je podle Tomáše Garrigue Masaryka klíčem k dobrému pedagogickému působení, neboť rád studuje ten žák, který má rád svého kantora, toho, jenž jej zaujme. Příklad dobrého a vzdělaného učitele zůstává v paměti studenta i po letech a s úctou na něho vždy vzpomíná: v myšlenkách zůstává to, jak se učitel choval, jakým způsobem přistupoval ke studentům, jak byl zapálen pro svůj předmět, jež vyučoval.

Masaryk prosazoval metodu tzv. vlastního příkladu, skutečně žitého náboženského života. Učitel, který nejen učí teorii ale vede své žáky a posluchače žít podle věčných zákonů a sám tak svůj život vede – to je

³⁰²⁾ „V dnešní evropské společnosti jsou známy tři možné způsoby výuky náboženství ve školách. První z nich zavádí náboženskou výchovu jako vyučovací předmět pro členy církví (v Československu se uplatňovala tato koncepce výuky náboženství do roku 1953). Dnes platí v Německu, Rakousku, Polsku a skandinávských zemích. Druhý systém výuky předpokládá zavedení alternativní výuky náboženské výchovy a etické výchovy (mravouky) jako povinně výběrových předmětů. Jde o koncepci, která se uplatňuje v zemích Beneluxu a na Slovensku. V současné české právní úpravě nalezneme model nealternativní výuky předmětu náboženství pouze pro přihlášené žáky“. Jiří Rajmund TRETERA, *Stát a církev v České republice*, Kostelní Vydří 2002, 100-107.

³⁰³⁾ Srov. T.G.MASARYK, *O učitelích II.* – In: <http://www.skolam.cz/INKomenskyNDZitra.htm>, vyhledáno 7. ledna 2006.

pravý a nábožensky vzdělaný pedagog, jež přispívá k pravému a odpovědnému religióznímu vzdělávání občanské společnosti.³⁰⁴

³⁰⁴⁾ Srov. Jan UHER, *Masaryk a činná škola* – In: *Masarykův sborník – časopis pro studium života a díla T. G. Masaryka*, Praha 1930-1931, 415-425.

6. ZÁVĚR

Diplomová práce byla rozvržena do čtyř částí.

První část – předkládá ucelený přehled životního příběhu profesora Tomáše Garrigue Masaryka. Se zvětšujícím se časovým (a sociálním) odstupem se Masarykova osobnost jeví dnešní generaci mnohdy jako „stín“, který není třeba vidět, jelikož se stal pouhou legendou, s naprosto nulovým odkazem pro moderně zaměřeného člověka. Jiní Tomáše G. Masaryka považují za „nebezpečný vzor“, jež by neměl být připomínán, neboť šlo o osobnost ne právě snadno postižitelnou ve své podstatě, navozující nejistotu. Záměrem této části bylo připomenout přitažlivým způsobem Masarykovo jméno, jeho životní příběh a jeho snahu o opravdový a zodpovědný život.

Druhá část – líčí Masarykův náboženský život, jeho pohled na Boha. Prokázali jsme, že Masaryk věřil v osobního Boha, tvůrce a řiditele vesmíru a taktéž, že věřil v individuální nesmrtelnost lidské duše. Jako náboženský člověk Masaryk nejen v tyto pravdy bezvýhradně věřil, ale intenzivně je prožíval a budoval na nich celý svůj život. Bible – kniha knih, byla mu nejsvětější knihou lidstva, pramenem náboženského poznání. Věřil v Ježíše Krista pouze jako člověka, největšího z proroků, jehož dvojjediné přikázání lásky k Bohu a bližnímu, jakož i modlitbu Otče náš, přijal za své a jehož živým příkladem se dával vést. Masarykova nedůslednost v terminologii ohledně otázek náboženských vedla velmi často k mnohým nedorozuměním: Masaryk požadoval náboženství nezjevené, zdůrazňoval, že náboženství nezaniká ani neslábne, pouze podobně jako ostatní obory duchovního života, se vyvíjí a tvoří.

Třetí část – prezentuje situaci církví po roce 1918, kdy po vzniku Československé republiky byly vydány nové zákony a ústava, podařilo se též navázat diplomatické styky na úrovni nunciatury a vyslanectví mezi Vatikánem a Československou republikou (r. 1920). Konec habsburské monarchie a vznik Republiky znamenal nárůst protikatolického myšlení, jež bylo provázeno násilnými projevy. Masaryk, pokřtěný sice jako katolík, později podrobuje Katolickou církev ostré kritice a nakonec ji ve svých třiceti letech formálně opouští a stává se příslušníkem Jednoty bratrské.

Čtvrtá část – představuje Masarykův pohled na náboženské hodnoty v občanské společnosti. Masaryk svým studiem českých dějin odkrývá ideu humanity, jež v podstatě není nic jiného než uskutečňování křesťanského přikázání lásky k bližnímu. Masaryk věřil v občana, v občanskou solidaritu, věřil v to, co dnes nazýváme občanskou či otevřenou společností. Snažil se vést občany k novému sebevědomí, k samostatnosti a k solidaritě. Jako státník byl vždy proti rutinérství v politice. Pro Masaryka se politika měla uskutečňovat jako svého druhu „filosofie“. Jistota s níž Masaryk vystupoval na politické scéně pramenila z jeho vnitřní jistoty, jež vzešla z jeho potřeb věřit v nesmrtelnou duši. Tato spirituálně vnímaná jistota o transcendentních hodnotách navodila jeho navenek neokázalou nebojácnost, spojenou jak s pokorou, tak i hrdostí občana a člověka. Masarykův důraz, jež kladl na správnost výuky náboženství na školách tvoří závěrečnou součást diplomové práce.

Tomáš Garrigue Masaryk a jeho dědictví, jež zanechal dalším generacím, tedy i nám, nespočívá v politickém a sociologickém odkazu, nýbrž v osobním příkladu života, života odpovědného, citově bohatého, života, jež byl naplněn zaujetím pro opravdovost ve vztazích k lidem, k práci, k roli člověka na tomto světě, k zodpovědnosti za budoucnost (a to jak osobní, tak i národa a státu).

Tato diplomová práce je skromnou snahou přispět k znovuoobnovení zájmu v naší, tzv. postmoderní společnosti o osobnost a dílo Tomáše Garrigue Masaryka, o upřímné a pravdivé, bez předsudků vedené studium jeho názorů, postojů a stanovisek k různým oborům lidského života a občanské společnosti.

7. ANGLICKÁ ANOTACE

DIPLOMA THESIS TITLE:

THE OPINION OF TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK ON THE
FUNCTION OF RELIGION IN THE CIVIL SOCIETY

AUTHOR:

Karel HORÁK

SUPERVISOR:

Bogdan PELC

ANNOTATION:

It is to be stated that the current postmodern Czech society does not pay much attention to the heritage of the first President of the Czechoslovak Republic, Prof. Tomáš Garrigue Masaryk, nor it takes much efforts to understand. Moreover, the rising generation has hardly any cognizance, what was the importance of the personality of Tomáš Garrigue Masaryk for our state and for the Czech society. The secularized Czech civil society

of the beginning of the 21st century perceives the heritage, left by one of the most important personalities of the Czech, European and world history in his life and works, with certain constraints.

The main objective of this thesis is to give a transparent survey of Masaryk's views on the function of religion in a civil society, proceeding from the assumption of a very quest, based on the existing and actual facts that are known about Masaryk's life and work.

In the first section, the life story of Prof. Masaryk is described. It is not, however, a pure listing of biographical data. This section aims at "clarifying and illuminating" that nebulous cloud, shrouding the person of T.G.M. for present-day society.

The second part gives the characterization of Masaryk's religious life, his idea of God, faith, the nature of human soul, immortality and eternity. This section smoothly proceeds into the third part, the main objective of which is to refer to the view Masaryk had on churches, and to eliminate thereby possible misunderstandings, prevailing as a consequence of the so called "common consciousness".

The closing chapter of the thesis presents Masaryk's relations towards the Czech society and to religion in general, particularly pointing out the role, religion played in Czech or Czechoslovak history, as well as the unsubstitutable function of religion in solving of the crisis in society. Furthermore, it tracks mutual fading of religious faith and politics and pays attention to the essential role religion plays in the process of education of civil society.

This diploma thesis should encourage all of those, who desire, without prejudice, to search for and find the truth about the life and work of T.G. Masaryk.

KEY TERMS GIVEN IN THIS DIPLOMA THESIS

1. Personality and Life Work of T. G. Masaryk
2. Masaryk's Faith and Religion
3. Masaryk's Relation towards Churches
4. Masaryk's Opinion on Religion Values in Civil Society

7. ZKRATKY

aj.	_____	a jiní/é/á
apod.	_____	a podobně
atd.	_____	a tak dále
dosl.	_____	doslovně
ed.	_____	edice, editoři
kap.	_____	kapitola
mj.	_____	mimo jiné
např.	_____	například
r.	_____	rok
resp.	_____	respektive
roč.	_____	ročník
s.	_____	stránka
srov.	_____	srovnej
tzv.	_____	tak zvaný/é/á
zejm.	_____	zejména

8. BIBLIOGRAFIE

8.1 ENCYKLOPEDIE A SLOVNÍKY

HILGEMANN Werner, KINDER Hermann, heslo: "Alois Rašín", s. 435, *Encyklopedický atlas světových dějin. Mapy a chronologický přehled*, nakladatelství Lidové noviny, Praha 2002.

LÉBLOVÁ Alena, TOMEŠ Josef – In: KOLEKTIV AUTORŮ, heslo: "Eduard Beneš", s. 38-40; "Karel Kramář", s. 358; "František Žilka", s. 836, *Československý bibliografický slovník*, Encyklopedický institut ČSAV, Academia, Praha 1992.

LUŇÁK P., PEČENKA M. – In: KOLEKTIV AUTORŮ, *Encyklopedie moderní historie*, nakladatelství Libri, Praha 1995.

ŘÍMAN Josef, ŠTĚPÁNEK Miroslav – In: KOLEKTIV AUTORŮ, heslo: "Világos [-oš]", s. 549; "Ludwig Emil", s. 882; *Malá československá encyklopedie*, VI. svazek Š – Ž, nakladatelství Academia, Praha 1987.

ŠANDOVÁ Jaroslava – In: KOLEKTIV AUTORŮ, heslo: "Masaryk Tomáš Garrigue", s. 265, *Stručný filosofický slovník*, nakladatelství Svoboda, Praha 1966.

VYKOUPIIL Libor, heslo: "Maffie", s. 162; "Modus vivendi", s. 187; "Český politický realismus", s. 239; "Sarajevský atentát", s. 283; "Rukopisy královédvorský a zelenohorský (RKZ)", s. 276; "Zákon na ochranu Republiky, č. 50/1923 Sb.", s. 353; *Slovník českých dějin*, ed. Co nás spojuje, svazek II, nakladatelství Georgetown, Brno 1994.

8.2 POUŽITÁ LITERATURA

BEDNÁŘ Miloslav, *Masarykova filozofie náboženství*, nakladatelství Odkaz, Praha 2002.

BEDNÁŘ Miloslav, *Spravedlnost, demokracie a česká filosofie politiky v První republice*, nakladatelství Votobia, Olomouc 1996.

BEDNÁŘ Miloslav, *Vorovkovo pojetí Masarykovy filozofie* – In: *Tomáš Garrigue Masaryk a věda*, sborník příspěvků ze VII. ročníku semináře Masarykova muzea v Hodoníně, Hodonín 2000.

BĚLINA Pavel, POKORNÝ Jiří – In: KOLEKTIV AUTORŮ, *Dějiny zemí Koruny české II.*, nakladatelství Paseka, Praha 1992.

BERNHARD Sutor, *Politická etika*, nakladatelství Oikumene, Praha 1996.

BOUBLÍK Vladimír, *Setkání s Ježíšem*, nakladatelství Trinitas, Svitavy 2002.

BUREŠOVÁ Jana, *Vztah T. G. Masaryka ke společenskému uplatnění žen* – In: *Tomáš Garrigue Masaryk a sociální otázka*, sborník příspěvků z IX. semináře Masarykova muzea v Hodoníně, Hodonín 2002.

ČAPEK Karel, *Čtení o T. G. Masarykovi*, nakladatelství Melantrich, I. vydání, Praha 1969.

ČAPEK Karel, *Hovory s T. G. Masarykem*, nakladatelství Fr. Borový – Čin, II. vydání, [I. vydání 1928] Praha 1946.

ČAPEK B. Jan, *Masaryk a mladá generace* – In: *Masarykův sborník, časopis pro studium a díla T. G. Masaryka*, nakladatelství Čin, V. svazek, Praha 1930-1931.

ČAPKOVÁ Dagmar, *Některé interdisciplinární aspekty Masarykovy sociologie* – In: *Tomáš Garrigue Masaryk a sociologie*, sborník příspěvků z II. ročníku semináře Masarykova muzea v Hodoníně, Hodonín 1994.

DOKULIL Miloš, *Činorodým náboženstvím citu k vědecky zaštitěnému léku na krizi „člověka celého“ a jeho společnosti* – In: *Tomáš Garrigue Masaryk a věda*, sborník příspěvků ze VII. ročníku semináře Masarykova muzea v Hodoníně, Hodonín 2000.

DOKULIL Miloš, *Prosvětlí Masarykův stín cestu do informačního (globalizačního) věku?* – In: *Tomáš Garrigue Masaryk na přelomu tisíciletí*, sborník příspěvků z VIII. ročníku semináře Masarykova muzea v Hodoníně, Hodonín 2001.

DOLEŽAL Jaromír, *80. let T. G. Masaryka*, vydalo Státní nakladatelství, Praha 1929.

DOMAŇSKÝ Josef, *K rozhraní staletí a souvislostem vidění díla a osobnosti T. G. Masaryka* – In: *Tomáš Garrigue Masaryk na přelomu tisíciletí*, sborník příspěvků z VIII. ročníku semináře Masarykova muzea v Hodoníně, Hodonín 2001.

DVOŘÁK Jaromír, *Tomáš Masaryk o pokroku, vývoji a osvětě* – In: *Tomáš Garrigue Masaryk a sociální otázka*, sborník příspěvků z IX. semináře Masarykova muzea v Hodoníně, Hodonín 2002.

FILIPÍ Jaroslav Josef, *S Masarykovými, hrst vzpomínek*, nakladatelství Čin, Praha 1947.

FRÝDL David, *Reformační hnutí v počátcích Československé republiky. Snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě*, nakladatelství L. Marek, Brno 2001.

GAŠPARÍKOVÁ – HORÁKOVÁ A., *U Masarykovou. Spomienky osobnej archivárky T. G. Masaryka*, Bratislava 1995.

HANUŠ Jiří, *Rozhovory o moravském katolicismu ve 20. století. Mezi tradicí a reformou*, ed. Dějiny a kultura, Centrum pro studium demokracie a kultury, svazek IV, Brno 2002.

HAVEL Václav, *Moc bezmocných* – In: *O svobodě a moci*, Kolín nad Rýnem 1980.

HAVELKA Emil, *Masaryk se smrti nebál* – In: *Masarykovou stopou*, III – 1949.

HERBEN Jan, *Chudý chlapec, který se proslavil*, nakladatelství Melantrich, Praha 1946.

HERBEN Jan, *Masarykův rodinný život*, nakladatelství Fr. Borový, Praha 1936.

HERBEN Jan, *T. G. Masaryk III.*, nakladatelství Mánes, Praha 1927.

HOLZBACHOVÁ Ivana, *K české filozofii dějin* – In: *Kapitoly z dějin české filozofie 20. století*, Brno 1999.

HORYNA Břetislav, PAVLINCOVÁ Helena, *Filosofie náboženství – pokus o typologii*, Ústav religionistiky filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, svazek VIII, Brno 1999.

HROMÁDKA J. L., *Masarykova Světová revoluce a princip křesťanství* – In: *Masarykův sborník*, II-1927.

KADLEC Jaroslav, *Dějiny katolické církve II, III*, Univerzita Palackého CMTF, Olomouc 1993.

KADLEC Jaroslav, *Přehled českých církevních dějin II*, České katolické nakladatelství Zvon, Praha 1991.

KALISTA Zdeněk, *Stručné dějiny Československé*, nakladatelství Vyšehrad, Praha 1992.

KOZÁK B. Jan, *Masaryk jako etik a náboženský myslitel* – In: *Masarykův sborník, časopis pro studium a díla T. G. Masaryka*, nakladatelství Čin, V. svazek, Praha 1930-1931.

KUBALÍK Josef, *Křesťanské církve v naší zemi*, Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 1991.

KUČEROVÁ Stanislava, *T. G. Masaryk a sociální otázka* – In: *Tomáš Garrigue Masaryk a sociální otázka*, sborník příspěvků z IX. semináře Masarykova muzea v Hodoníně, Hodonín 2002.

LAICHTER Josef, *T. G. Masaryk doma i na veřejnosti. Vzpomínky na prezidenta Osvoboditele, jeho choť a jejich rodinné prostředí*, nakladatelství Laichter, II. vydání, Praha 1938.

LIBOR Jan, *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století*, ed. *Historia Ecclesiastica*, sv. č. 5, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2000.

LINHART František, *Masaryk a budoucnost náboženství*, nakladatelství Blahoslav, I. vydání, Praha 1946.

LUDWIG Emil, *Duch a čin, rozmluvy s Masarykem*, nakladatelství Čin, II. vydání, Praha 1935.

MAHLER Zdeněk, *Ano, Masaryk*, nakladatelství Primus, Praha 2002.

MACHOVEC Milan, *Náboženská dimenze Masarykova myšlení*, Hodonín 1990.

MACHOVEC Milan, *T. G. Masaryk*, nakladatelství Melantrich, II. vydání, Praha 1968.

MALÝ Radomír, *Církevní dějiny*, Matice cyrilometodějská, I. vydání, Olomouc 2001.

MAREK František, ZAPLETAL Štěpán, *Filosofická čítanka. Velcí myslitelé*, nakladatelství František Novák, I. vydání, Praha 1948.

MAREK Pavel, *Apologetové nebo kacíři? Studie a materiály k dějinám české katolické moderny*, nakladatelství Gloria, Rosice u Brna 1999.

MAREK Pavel, *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861-1998*, nakladatelství Gloria, Rosice u Brna 2000.

MAREK Pavel, *T. G. Masaryk a Wahrmundova aféra* – In: *Tomáš Garrigue Masaryk a sociální otázka*, sborník příspěvků z IX. semináře Masarykova muzea v Hodoníně, Hodonín 2002..

MASARYK T. G., *Americké přednášky*, nakladatelství Čin, II. [I. v ČSR] vydání, Praha 1929.

MASARYK T. G., *Česká mysl*, Praha 1901.

MASARYK T. G., *Česká otázka. Snahy a tužby národního obrození*, nakladatelství Čas, IV. vydání, [I. vydání 1895], Praha 1936.

MASARYK T. G., *Ideály humanitní, problém, malého národa, demokratism v politice*, nakladatelství Melantrich, IX. vydání [I. vydání 1901], Praha 1990.

MASARYK T. G., *J. A. Komenský* – In: *Athenaeum*, IX-1892.

MASARYK T. G., *Jan Hus. Naše obrození a reformace a naše reformace*, nakladatelství Bursík – Kohout, IV. rozšířené vydání [I. vydání 1896], Praha 1923.

MASARYK T. G., *Karel Havlíček. Snahy a tužby politického probuzení*, nakladatelství Jan Laichter, III. vydání [I. vydání 1896], Praha 1920.

MASARYK T. G., *Moderní člověk a náboženství*, nakladatelství Jan Laichter, Praha 1934.

MASARYK T. G., *O svobodě náboženské a volnosti přesvědčení*, nakladatelství KČSL, Praha 1904.

MASARYK T. G., *Otázka sociální*, nakladatelství Jan Laichter, Praha 1898.

MASARYK T. G., *Palackého idea národa českého*, nakladatelství Čin, II. (I. knižní) vydání [I. vydání 1898], Praha 1926.

MASARYK T. G., *Problém malého národa*, nakladatelství Melantrich, Praha 1968.

MASARYK T. G., *Rusko a Evropa I. – III.*, nakladatelství Jan Laichter, Praha 1913.

MASARYK T. G., *Řeč při promoci na čestného doktora theologie Husovy bohoslovecké fakulty evangelické* – In: Masaryk, Cesta demokracie, II.

MASARYK T. G., *Sebevražda, hromadným jevem společenským moderní osvěty*, nakladatelství Čin, III. vydání, [I. vydání 1904], Praha 1930.

MASARYK T. G., *Student a politika, řeč prof. dr. T.G. Masaryka na veřejné schůzi, pořádané studentskou organizací České strany pokrokové v Hlaholu dne 6. března 1909*, vydala Studentská organizace ČSP, I. vydání, Praha 1909.

MASARYK T. G., *V boji o náboženství*, nakladatelství Čin, II. vydání [I. vydání 1904], Praha 1932.

MASARYK T. G., *Základové konkrétní logiky. Třídění a soustava věd (Versuch einer concreten Logik)*, nakladatelství Bursík, Kohout, Praha 1885.

NEJEDLÝ Zdeněk, *T. G. Masaryk*, nakladatelství Svoboda, II. vydání, Praha 1946.

NEJEDLÝ Zdeněk, *T. G. Masaryk ve vývoji české společnosti a československého státu*, Ministerstvo informací a osvěty, Praha 1950.

NEKVIDA Libor, *Tradiční náboženství u nás*, ed. Prométheus, 4 roč, sv. 26, řada Religiosa, nakladatelství Gaudeamus, I. vydání, Ústav filozofie a společenských věd Pedagogické fakulty Vysoké školy, Hradec Králové 1999.

NEUDORFLOVÁ L. Marie, *Masarykova kritika marxistických názorů na ženskou otázku* – In: *Tomáš Garrigue Masaryk a sociální otázka*, sborník příspěvků z IX. semináře Masarykova muzea v Hodoníně, Hodonín 2002.

NEUMANN Augustin, *Ožehavé kapitoly z českých dějin církevních*, nakladatelství Vyšehrad, Praha 1995.

NOVÝ Lubomír, *"Sebevražda" Masarykova filozofie náboženství* – In: *Tomáš Garrigue Masaryk a sociologie*, sborník příspěvků z II. ročníku semináře Masarykova muzea v Hodoníně, Hodonín 1994.

OPAT Jaroslav, *Filozof a politik T. G. Masaryk*, nakladatelství Melantrich, Praha 1990.

PAPOUŠEK J., *Masaryk politik a státník* – In: *Masarykův sborník, časopis pro studium a díla T. G. Masaryka*, nakladatelství Čin, V. svazek, Praha 1930-1931.

PEKAŘ Josef, *Dějiny Československé*, vydavatelství a nakladatelství Akropolis, II. vydání, Praha 1991.

PEKAŘ Josef, *Masarykova česká filozofie* – In: *Český časopis historický*, XVIII, Praha 1912.

PEKAŘ Josef, *Postavy a problémy českých dějin*, ed. Historica, nakladatelství Vyšehrad, II. vydání, Praha 1990.

PETRUSEK Miloslav, *"Nové čtení" Masarykovy sociologie v čase rekonstrukce (Modernistický a postmodernistický kontext Masarykovy "diagnózy doby": pokus o srovnání)* – In: *Tomáš Garrigue Masaryk na přelomu tisíciletí*, sborník příspěvků z VIII. ročníku semináře Masarykova muzea v Hodoníně, Hodonín 2001.

POLÁK Stanislav, *Za ideálem a pravdou*, Ústav T. G. Masaryka, Praha 2004.

POLC Jaroslav V., *Stručný přehled dějin českých a moravských diecézí po třicetileté válce*, ed. Studium, svazek 61, Katolická teologická fakulta UK, Praha – Řím 1989-1990.

POLC Jaroslav V., *Svaté roky*, ed. Studium, svazek 111, Katolická teologická fakulta UK, Praha – Řím 1998.

PROCHÁZKA Jan, *Vědeckost Masarykova pojetí historie* – In: *Tomáš Garrigue Masaryk a věda*, sborník příspěvků ze VII. ročníku semináře Masarykova muzea v Hodoníně, Hodonín 2000.

RÁČEK Blažej, *Československé dějiny*, nakladatelství Ladislava Kuncíře, Praha 1933.

SOLDÁN Ladislav, *Katoličtí modernisté proti Masarykovi* – In: *Tomáš Garrigue Masaryk a literatura*, sborník příspěvků z X. semináře Masarykova muzea v Hodoníně, Hodonín 2003.

STÖRING Hans Joachim, *Malé dějiny filosofie*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2000.

STŘÍTECKÝ Jaroslav, *Mohl se stát TGM rakouským durkheimem?* – In: *Tomáš Garrigue Masaryk a sociologie*, sborník příspěvků z II. ročníku semináře Masarykova muzea v Hodoníně, Hodonín 1994.

ŠKRACH Kaprálek Vasil, *Masarykova myšlenka humanity* – In: *Masarykův sborník, časopis pro studium a díla T. G. Masaryka*, nakladatelství Čin, V. svazek, Praha 1930-1931.

ŠIMSA Jaroslav, *Masarykův pohled na církve v ČSR podle Světové revoluce 1925* – In: *Tomáš Garrigue Masaryk a sociologie*, sborník příspěvků z II. ročníku semináře Masarykova muzea v Hodoníně, Hodonín 1994.

ŠIMSA Jaroslav, *Zbožnost a víra T. G. Masaryka*, nakladatelství Jan Laichter, Praha 1946.

ŠOLTÉSZ Štěpán, *Dějiny křesťanské církve*, nakladatelství Kalich, IV. vydání [I. vydání 1971], Praha 1990.

ŠURÁNEK Antonín, *Světlo z Beňova*, Matice cyrilometodějská, I. vydání, Olomouc 1994.

TRETERA Jiří Rajmund, *Stát a církve v České republice*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2002.

UHER Jan, *Masaryk a činná škola* – In: *Masarykův sborník – časopis pro studium života a díla T. G. Masaryka*, nakladatelství Čin, svazek pátý, Praha 1930-1931.

VALENTA Lubomír, *Je Masarykova (politická) filosofie četbou jen pro historiky?* – In: *Tomáš Garrigue Masaryk na přelomu tisíciletí*, sborník

příspěvků z VIII. ročníku semináře Masarykova muzea v Hodoníně, Hodonín 2001.

VAŠÍČEK Petr, *Sociální aspekty kauzy Leopolda Hilsnera* – In: Tomáš Garrigue Masaryk a sociální otázka, sborník příspěvků z IX. semináře Masarykova muzea v Hodoníně, Hodonín 2002.

VYKOUPIIL Libor, *Hledání smyslu českých dějin* – In: Tomáš Garrigue Masaryk a věda, sborník příspěvků ze VII. příspěvků semináře Masarykova muzea v Hodoníně, Hodonín 2000.

ZOUHAR Jan, *K filozofickému odkazu T. G. Masaryka* – In: Tomáš Garrigue Masaryk na přelomu tisíciletí, sborník příspěvků z VIII. ročníku semináře Masarykova muzea v Hodoníně, Hodonín 2001.

ZOUHAR Jan, *Filozofie, metafyzika a pozitivní myšlení*, nakladatelství Lidové noviny, I. vydání Praha 2002.

ZOUPLNA Otto, KADLEC Alois, *Prostřeno, pane prezidente*, nakladatelství Riopress – Česká expedice, Praha 2004.

ZVĚŘINA Josef, *Malý hovor katolického teologa o TGM* – In: *Teologické texty*. Časopis pro teologii a službu Církve 4 (1997).

ŽILKA František, *T. G. Masaryk jako náboženská osobnost a jeho boj o náboženství*, Praha 1935.

8.3 SBORNÍKY

Člověk Masaryk. V domově: jak bylo u Masaryků. Drobné historky rozhovory a zábavy. T. G. M. doma i na veřejnosti. Masarykův rodinný život, ed. pamětí, vzpomínek a dokumentů 13. vzpomínek, nakladatelství Rioppress – Česká expedice, Praha 2002.

Masarykův sborník, časopis pro studium života a díla T. G. Masaryka, nakladatelství Čin, svazek pátý, Praha 1930-1931.

Tomáš Garrigue Masaryk a věda, sborník příspěvků ze VII. ročníku semináře Masarykova muzea v Hodoníně 10. listopadu 1999, Masarykovo muzeum, Hodonín 2000.

T. G. Masaryk a sociální otázka, sborník příspěvků z IX. semináře Masarykova muzea v Hodoníně 14. listopadu 2001, Masarykovo muzeum, Hodonín 2002.

Tomáš Garrigue Masaryk filozof a pedagog, sborník příspěvků z I. ročníku semináře Masarykova muzea v Hodoníně 19. listopadu 1992, Masarykovo muzeum, Hodonín 1993.

T. G. Masaryk na přelomu tisíciletí, sborník příspěvků z VIII. ročníku semináře Masarykova muzea v Hodoníně 15. listopadu 2000, Masarykovo muzeum, Hodonín 2001.

Tomáš Garrigue Masaryk a sociologie, sborník příspěvků z II. ročníku semináře Masarykova muzea v Hodoníně 18. listopadu 1993, Masarykovo muzeum, Hodonín 1994.

T. G. Masaryk a literatura, sborník příspěvků z X. semináře Masarykova muzea v Hodoníně 6. listopadu 2002, Masarykovo muzeum, Hodonín 2003.

8.3 INTERNETOVÉ PUBLIKACE

BANKOWICZ Marek, *Jak žít a co dělat? Co zbylo z Masaryka* – In: <http://www.reflex.cz/Clanek1190.html>. Vyhledáno 3. ledna 2006

BĚLOHRADSKÝ Václav, *Sebevraždy, Německo a demokracie. Co zbylo z Masaryka* – In: <http://www.reflex.cz/Clanek1190.html>. Vyhledáno 3. ledna 2006.

BONDYOVÁ Ruth, *Izraelci znají jeho jméno. Co zbylo z Masaryka* – In: <http://www.reflex.cz/Clanek1190.html>. Vyhledáno 3. ledna 2006.

HOLMANOVÁ Hana, *Filozofie, metafyzika, pozitivní myšlení* – In: http://is.muni.cz/publikace/publikace_simple.pl?fakulta=1421;id=40583 8. Vyhledáno 3. ledna 2006.

JUNKOVÁ Lydie, *Historie: Československá republika 1918-1938* – In: <http://ad.hyena.cz/adlog.php?bannerid=47&clientid=29&zoneid=1&cb=e8445e21738ba6517f93beeb2c48d3b7>. Vyhledáno 17. října 2005.

KATEDLA FILOSOFIE, FILOSOFICKÉ FAKULTY MASARYKOVY UNIVERZITY BRNO, *Krize moderního člověka v díle T. G. Masaryka* – In: <http://www.phil.muni.cz/fil/cesfil/studiejz/03-tgm.html>. Vyhledáno 7. září 2005.

KLAUS Václav, *Masaryk a jeho obraz v dnešní české společnosti* – In: <http://www.npes.cz>. Vyhledáno 13. prosince 2005.

CHVATÍK Ivan, *Prolegomena k fenomenologii smyslu lidského života v pozdních eseích Jana Patočky* – In: <http://www.o-p-o.net/essays/ChvatikArticle.pdf>. Vyhledáno 4. ledna 2006.

LITERÁRNÍ NOVINY, *Rozhovor s profesorem Jaroslavem Stríteckým o filozofii střední Evropy, TGM a Bohu* – In: <http://www.literarky.cz/?p=clanek&id=971>. Vyhledáno 9. listopadu 2005.

MACHOTKA Otokar, *Náš Masaryk* – In: <http://masarykovyspolecnost.info/masarykovaspolecnost/od9910-11-3.htm>. Vyhledáno 3. listopadu 2005.

MASARYK T. G., *Moderní člověk a náboženství (otisk článků z Naší doby 1896-1898)* – In: <http://www.britskelisty.cz/0004/images/blisty3.jpg>. Vyhledáno 19. prosince 2005.

MASARYKŮV ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČR, *Studijní léta T. G. Masaryka* – In: <http://www.mcu.cas.cz/masaryk.htm>. Vyhledáno 9. listopadu 2005.

MEZINÁRODNÍ PRAŽSKÁ UNIVERZITA, *Vývoj politické vědy* – In: http://www.mpuprague.cz/cz/referats/politic_science/referat2.aspx. Vyhledáno 12. prosince 2005.

POLÁK Stanislav, *Stanislav Polák na internetu* – In: <http://mujweb.cz/www/tgmasaryk/index.htm>. Vyhledáno 11. listopadu 2005.

POLÁK Stanislav, *Masarykova osobnost a dílo* – In: http://mujweb.cz/www/tgmasaryk/os_dilo_trad.htm. Vyhledáno 11. listopadu 2005.

POLÁK Stanislav, *T. G. Masaryk, dětství a mládí* – In: http://mujweb.cz/www/tgmasaryk/det_ml.htm. Vyhledáno 11. listopadu 2005.

POLÁK Stanislav, *T. G. Masaryk, nepopulární profesor* – In: http://mujweb.cz/www/tgmasaryk/nep_prof.htm. Vyhledáno 11. listopadu 2005.

POLÁK Stanislav, *T. G. Masaryk a Bůh* – In:
<http://mujweb.cz/www/tgmasaryk/naboz/buh.htm>. Vyhledáno 11.
listopadu 2005.

POLÁK Stanislav, *T. G. Masaryk o smrti, nesmrtelnosti a věčnosti* – In:
<http://mujweb.cz/www/tgmasaryk/naboz/nesmrtelnost/htm>.
Vyhledáno 11. listopadu 2005.

POLÁK Stanislav, *Rukopisy* – In:
<http://people.fsv.cvut.cz/toUTF8.en/~gagan/jag/rukopisy/osobnost/tgm/polak-2htm>. Vyhledáno 3. ledna 2006.

POLÁK Stanislav, *T. G. Masaryk, zrádce a revolucionář* – In:
http://mujweb.cz/www/tgmasaryk/velez_rev.htm. Vyhledáno 19. srpna
2005.

POSSELT Bernd, *Proměnlivý obraz TGM* – In:
<http://www.reflex.cz/Clanek1190.html>. Vyhledáno 3. ledna 2006.

REFERATY.SK, *Všetko, čo študent potrebuje* – In:
http://referaty.atlas.sk/vseobecne_humanitne/dejepis/629. Vyhledáno
6. ledna 2006.

RYCHETNÍK Luděk, *Secretum secretorum a umění vládnout. Esej o
moci a Machiavelliho dilematu* – In:
<http://veda.fs.cuni.cz/doc/rychetnik.doc>. Vyhledáno 6. prosince 2005.

SPOLEČNOST ČESKÝCH UNITÁŘŮ – In:
[http://www.unitaria.cz/plzen/Publikace/KDO%20JSOU%20%C4%8CE
%C5%AoT%C3%8D%20UNIT%C3%81%C5%98I.htm](http://www.unitaria.cz/plzen/Publikace/KDO%20JSOU%20%C4%8CE%
%C5%AoT%C3%8D%20UNIT%C3%81%C5%98I.htm). Vyhledáno 4.
ledna 2006.

SCHWARZ Jiří, ŠÍMA Josef, *Úprava vztahů církvi a státu* – In:
<http://www.libinst.cz/stranka.php?id=112>. Vyhledáno 8. prosince 2005.

ŠTRÁFELDOVÁ Milada, *Odkaz a cesta TGM* – In: <http://www.radio.cz/cz/clanek/33846>. Vyhledáno 9. listopadu 2005.

ŠVEHLA Antonín – In: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_svehla.php. Vyhledáno 6. ledna 2006.

TOTH Daniel, *Katolicismus a Masarykovo pojetí náboženství* – In: http://danieltoth.info/toth/texty/masaryk_nabozenstvi_a_cirkve.htm. Vyhledáno 8. listopadu 2005.

TOTH Daniel, *Masarykova filosofie náboženství* – In: http://www.danieltoth.info/Masarykova_fil_nabozenstvi.pdf. Vyhledáno 6. září 2005.

ZVĚŘINA Jaroslav, *TGM a člověk v ohrožení* – In: <http://www.zverina.cz/index.php?artid=1088&lang=cz>. Vyhledáno 5. října 2005.

9. OBSAH

OBSAH

1. ÚVOD	3
2. MASARYKOVA OSOBNOST	5
2.1. Masarykovo dětství a mládí	5
2.2. T. G. Masaryk jako univerzitní profesor	11
2.3. Masaryk politikem a státníkem	17
2.4. Diplomatická aktivita prof. Masaryka	22
2.5. Tomáš. G. Masaryk prezidentem	30
3. NÁBOŽENSKÁ OTÁZKA MASARYKOVA MYŠLENÍ....	38
3.1. Masarykův náboženský život.....	38
3.2. Představa Boha v Masarykově pojetí	42
3.3. Masaryk o smrti, nesmrtelnosti a věčnosti	47
3.4. Masarykova náboženská metafyzika	49
3.5. Náboženství Ježíšovo - náboženství lásky	54
4. PŘÍSTUP T. G. MASARYKA K CÍRKVÍM	60
4.1. Postavení církví ve společnosti.....	60
4.2. Masaryk a Katolická církev	62

4.3. Masarykova kritika katolicismu.....	65
4.4. Evangelická církev a T. G. Masaryk.....	70
4.5. Církev Československá husitská	73
5. MASARYKŮV NÁZOR NA NÁBOŽENSKÉ HODNOTY V OBČANSKÉ SPOLEČNOSTI	78
5.1. Náboženství a smysl českých dějin.....	78
5.2. Masarykův vztah k české společnosti.....	84
5.3. Náboženství jako lék na krizi společnosti	88
5.4. Náboženství v politické perspektivě	91
5.5. Náboženství v procesu vzdělávání	95
6. ZÁVĚR.....	102
7. ANGLICKÁ ANOTACE.....	105
8. ZKRATKY	108
9. BIBLIOGRAFIE.....	109
9.1. Encyklopedie a Slovníky	109
9.2. Použitá literatura	110
9.3. Sborníky.....	120
9.4. Internetové publikace.....	121
10. OBSAH	125

Karel HORÁK

Názor Tomáše Garrigue Masaryka na funkci náboženství v občanské společnosti

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Dr. Bogdan PELC

ÚDAJ O POČTU ZNAKŮ

Stránky	126
Slova	32 306
Znaky (bez mezer)	189 660
Znaky (včetně mezer)	223 029
Odstavce	775
Řádky	3 614

Počítáno včetně poznámek pod čarou a vysvětlivek.